

Förbundet KOMMUNIST om SKP/VPK

Innehåll

Förord	1
Under världspartiets fana	2
SKP i efterkrigstidens malström	32
VPK och arbetaruppsvinget	46
VPK på marsch mot vänster?	53
Fraktionernas tid.....	66

Presentation

Under de första åren av sin existens publicerade Förbundet KOMMUNIST (FK) en hel del analyser av olika aspekter av den svenska och internationella klasskampen, ”övergångssamhällena” (Sovjet-Kina) m m. Kvaliteten av denna teoretiska produktion varierade givetvis, men mycket var intressant och tillförde nya idéer och ”vinklingar”.

Till de mer intressanta bidragen hör de artiklar om det svenska kommunistpartiets (dåvarande Vänsterpartiet Kommunisterna, VPK) historia som publicerades i ett trippelnummer av FK:s teoretiska tidskrift *Kommunist* (nr 9-11, 1972). Det är dessa som vi återger nedan.

Vi har här tagit oss friheten att återge artiklarna i en annan ordning än den i *Kommunist*, där man av någon anledning valt att presentera dem i omvänd tidsordning, dvs den som handlade om partiets äldsta historia kom allra sist. Nedan följer artiklarna i ”rätt” tidsordning, så att vi får en löpande historisk framställning.

Det finns förvisso en hel del som kan ifrågasättas i Kommunistens analys. En del av underligheterna hänger samman med FK:s egen politiska inriktning, som vid den aktuella tidpunkten hade tydliga ultravänsteristiska drag, bl a gäller detta synen på fackföreningarna (den ytliga kritiken mot ”kilbomarna” får t ex tillskrivas detta). Men bortsett från sådana skönhetsfläckar så är artikelsamlingen läsvärd och bör kunna inspirera till reflektion och diskussion.

Jag har tillfogat några mellanrubriker och några noter (markerade *Red anm*), f ö är artiklarna i oförändrade.

Martin Fahlgren (2008-11-04)

Förord

De senaste årens vänsterutveckling har inte lämnat VPK oberört. Sedan splittringen med KFML 1967 har det funnits en hel del vänsterströmningar i partiet. Det nya programmet kan tolkas som *att VPK är på marsch mot vänster*, särskilt om man jämför det med det gamla programmets vaga utsagor och hejdlösa reformism. Man kan inte avvisa det utan att grundligt gå igenom dess syn på vägen till socialism och på den världskommunistiska rörelsen. Men gör man det, så visar det sig att programmet inte avgränsar sig från de Moskvatrogna kommunistpartiernas ministersocialism.

Programmet är en kompromiss i syfte att hålla ihop partiet. Detta är viktigt för partiledningen, ty de senaste åren har sannerligen varit en *fraktionernas tid*. Man kan inte begripa vad programmet i verkligheten betyder, om man inte känner till hur partiet och dess olika politiska riktningar ser ut. Många som sympatiserar med en revolutionär socialism ser det nya programmet som ett första steg åt vänster, ett steg som längre fram kan få sin fortsättning. Först om man verkligen sätter sig in i vad VPK är för ett parti, kan man bedöma vilka möjligheter en revolutionär riktning inom partiet har. Dessa är inte lysande.

Programmet är också ett försök att reparera VPK:s katastrofala isolering från de senaste årens uppsving bland ungdom och framför allt arbetare. Men i verkligheten anvisar det ingen framkomlig väg mot socialismen för den spirande arbetarrörelsen; som idag är i stort behov av vägledning för att komma vidare och undgå att passiviseras och isoleras. Programmet innebär ingen brytning med VPK:s *tvetydiga hållning till det arbetaruppsving* som börjat. Det är inte överord att säga att partistyrelsens man, Ivar Hermansson, under LKAB-strejken spelade en förrädisk roll, genom att arbeta för att få slut på strejken. Samme Ivar Hermansson har i dagarna begärt att en av de militanta strejkledarna, Harry Isaksson, skall uteslutas ur strejkkommittén i Malmberget. Det arbete, som Harry Isaksson och andra driver för att bygga upp en arbetarsolidaritet vid vilda strejker, utgör en utmaning mot fackföreningarna, som VPK strävar efter att göra till kamporganisationer. VPK:s i grunden tvetydiga hållning till den militanta arbetarkampen beror på partiets brist på revolutionärt perspektiv. Ty om man mot klassarbetspolitiken inte kan ge kampen ett alternativ som pekar utanför kapitalismen, så kommer man i sista hand att falla undan för argumenten om att kampen skadar "samhälls-ekonomi". Man har ju inget att sätta i stället.

Hela denna politik har djupa rötter i partiets historia. Reformismen i SKP utformades åren kring slutet av andra världskriget. Den befäster slutgiltigt då partiet i *efterkrigstidens antikommunistiska malström* bokstavligen stred för sin existens. Den lilla opposition, som hade sina rötter i partiets revolutionära period, kunde inte göra sig gällande.

Men även under den tid, då SKP som sektion av Kommunistiska Internationalen förde sin politik *under världspartiets fana*, stod politiken på lös grund. Den revolutionära linjen under perioden 1929-34 byggde mer på militans än på ett revolutionärt alternativ till vänster-reformismen och klassarbetspolitiken. Då världskrisen lättade, hade SKP inte mycket att sätta emot klassförsoningspolitiken. Mot den bakgrunden blir hela den efterföljande högervidningen begriplig.

Göteborg, oktober 1972

Under världspartiets fana

Inledning

VPK, SKP och den Kommunistiska internationalen

SKP/VPK har under en lång följd av år levat i stiltje och förfall. Först de allra senaste åren har där på nytt börjat bli en del liv. Medlemmar, som varit med på 30- och 40- talen, kan vittna om att SKP då var en aktiv och militant kaderorganisation. Bärare av en sådan militans blev under 60-talet i stället de utanför partiet framväxande revolutionära smågrupperna.

Men anledningen till att VPK på detta sätt hamnat så gott som utanför den revolutionära rörelsens framväxt är framför allt att partiet saknat en helgjuten politik, som kunnat vinna förtroende bland de arbetare och ungdomar som rört på sig de senaste åren. I stället har VPK fört en parlamentariskt inriktad politik, som gått ut på att visa att man inom ramen för detta samhälle kan göra mer för "folket" än vad socialdemokratin gör. Det har kort sagt varit en politik, där frågan om samhällssystemet skjutits i bakgrunden. – Olika dagspolitiska frågor och särskilt arbetarkamperna ger ständigt möjlighet att till arbetarklassen och vissa andra skikt sprida medvetenhet om att vad saken till slut ändå gäller är kapitalism eller socialism. Precis den saken har VPK lindrigt sagt försummat.

Man kan inte förklara SKP/VPK:s mer än kvartssekellånga förfall enbart med efterkrigstidens långa högkonjunktur och hårda antikommunistiska hets. Självklart har de sakerna spelat en mycket stor roll och försatt partiet i en svår situation. Men sådana *yttre omständigheter* kan inte i och för sig bryta ned ett kommunistparti. Därför är det absolut nödvändigt att gå in även på inre faktorer (organisation och teori), om man skall kunna begripa SKP:s utveckling.

I tidigare nummer av KOMMUNIST har vi hävdat, att den starka politiska högervridningen av nästan alla kommunistpartier under 40- och 50-talen har sina viktigaste *inre förutsättningar* i det system av teori och organisation, som växte fram i SUKP (Sovjetunionens Kommunistiska Parti) under de svåra åren efter revolutionen och stabiliserades under 30-talet. Teorin dogmatiserades och partilivet blev allt mer odemokratiskt. Dogmatiska och byråkratiska strömningar fanns i alla partier, men utvecklingen i SUKP hade avgörande betydelse. I den här artikeln ska vi inte göra några längre utredningar om hur kommunistpartiernas förmåga att föra en bra politik skadades av teorins och organisationens förstening. I stället ska vi visa, hur dessa fel faktiskt *möjliggjorde en felaktig politik*. Medlemmarnas och arbetar-massornas dådkraft föröddes och förråddes.

Partiernas inre, teoretisk-organisatoriska förstening ställde dem i viss mån handfallna inför den politiska verklighetens hårda törnar. Då motgången kom, kunde högertendenserna slå igenom. Detta gäller den period som vi skall behandla här, och det gäller i än högre grad efterkrigstiden.

Den här artikeln tar inte upp och gör rättvisa åt alla viktiga händelser under den period det rör sig om. I stället drar vi fram vissa centrala sammanhang, som är särskilt viktiga att dra politiska lärdomar av.

SKP – En del av Kommunistiska internationalen

Då Sveriges Socialdemokratiska Vänsterparti (bildat 1917) år 1921 tog namnet Sveriges Kommunistiska Parti, var det inget enhetligt parti. Tvärtom rymde det en mängd oförenliga ideologiska riktningar. Dess ursprung var mer en protest mot kriget än en medvetenhet om att

socialismen måste vara revolutionär. Denna oenhetlighet medförde en rad politiska strider och tre partisprängningar (1921, 1924 och 1929)¹.

SKP tillhörde tredje Internationalen (Kommunistiska internationalen, Komintern) från dennas bildande 1919 till dess upplösning 1943. Detta är ett viktigt faktum, som gör att man måste skriva SKP:s historia som en del av den världskommunistiska rörelsens historia. Partisprängningarna 1924 och 1929 har paralleller i en rad av partierna ute i Europa.

I hela Komintern var dessa sprängningar led i partiernas förenhetligande. Å *ena sidan* innebar detta att partierna svetsades samman och att man avgränsade sig åt vänster och höger. SKP rymde en stor vänsterreformistisk falang. Partiets sprängning 1929 var t ex av så avgörande karaktär att det är tveksamt om man kan kalla SKP före 1929 kommunistiskt. De partier som på dessa sätt smiddes fram, hade stor sammanhållningskraft och motståndskraft mot repression. De förmådde komma igen även efter stora bakslag. Så t ex upphörde den kommunistiska verksamheten aldrig helt i Tyskland 1933-45. Å *andra sidan* var angränsningen åt höger inte en djupgående politisk uppgörelse, utan mer disciplinär. Härigenom blev den förda politiken visserligen mycket enhetligare än tidigare, men samtidigt klumpigare och trubbigare än kommunistisk politik får vara. Syntesen mellan hållfasthet och smidighet lyckades Kominternpartierna inte uppnå.

Klass mot klass

På Kominterns 6:e världskongress 1928 slogs fast att den internationella arbetarrörelsen hade genomgått tre utvecklingsperioder efter första världskriget: Perioden fram till 1923 hade kännetecknats av en akut kris i det kapitalistiska systemet. Arbetarklassen hade vidtagit direkta revolutionära aktioner som utanför Ryssland ledde till nederlag. Samtidigt hade proletariatets diktatur konsoliderats i Sovjetunionen och Komintern bildats (1919).

Den andra perioden hade kännetecknats av en stabilisering i det kapitalistiska systemet och en fortsatt defensiv kamp från arbetarklassens sida. Samtidigt hade uppbygget av socialismen i Sovjetunionen fortskridit (1923 – 1928).

Under den tredje perioden hade en snabb kapitalistisk och teknisk utveckling skett, ”en utveckling mot statskapitalism”. Samtidigt hade kapitalismens inre motsättningar skärpts, vilket skulle leda till inter-imperialistiska krig, krig mellan Sovjetunionen och de imperialistiska staterna samt nationella befrielsekrig mot imperialismen. Arbetarklassen skulle, som en följd av kapitalismens krisartade förhållanden, komma att radikaliseras (1928-1935).

Dessa tre perioder kom att efterföljas av den s k folkfrontsperioden (efter 1935). Denna period kännetecknades av en strävan till samarbete med socialdemokraterna och andra progressiva grupper i kampen mot fascismen.

Utvecklingen åren efter 1928

Sådan var allmänt sett Kominterns syn på åren efter 1928. Dess bedömning (1928) av den ännu ej började ekonomiska krisen var god. Men politiken i denna situation var sämre. Det hänger bl a samman med att Komintern tenderade att rätlinjigt härleda en vänsterradikalisering ur den ekonomiska krisen. Händelseutvecklingen i Tyskland följdes med spänd förväntan. KPD (Tysklands Kommunistiska Parti) var det största partiet utanför Sovjetunionen, och Tyskland var det centrala och viktigaste landet i Europa.

Vid valen i maj 1928 – det var ännu innan den stora krisen rullade igång 1929 – fick socialdemokraterna (SPD) 9,2 milj röster, KPD 3,3, nazisterna (NSDAP) 0,8 (totalt avgavs 31 milj

¹ Dokument om partisprängningen 1929 finns på marxistarkivet, se [Partisprängningen 1929](#). – Red anm

röster). Fortfarande var borgarna i majoritet i riksdagen, men valet var en stor socialdemokratisk framgång. SPD bildade regering.

Med världskrisen steg arbetslösheten oerhört snabbt. 1929 var den i Tyskland i genomsnitt 2 milj, 1930 3 milj, februari 1932 6,1 milj. Härtill kom miljoner, som inte fick arbeta full tid. Hela samhället genomsyrades av krisen. Den politiska aktiviteten ökade enormt. Den kapitalistiska stabiliteten var skakad. Men inte heller arbetarklassen stod stark. Den var splittrad. Reformismens inflytande var inte rubbat i grunden.

Den största och viktigaste förändringen var nazisternas snabba tillväxt. Nazismen var en oenhetlig politisk rörelse med antibolsjevism och stortysk nationalism som de främsta förenande elementen. Där fanns en vänsterflygel kring bröderna Otto och Gregor Strasser. Denna flygel eftersträvade en socialiserad och planerad produktion. Där var vidare en stark antimonopolistisk mellangrupp som främst fanns i NSDAP:s halvmilitära kår SA (Sturm-Abteilung). För partiledningen och partiets kapitalistiska flygel var SA en ständig oroskälla, något som slutligen ledde till dess brutala krossande (1934). – Partiets kapitalistiska flygel bestod av framför allt kapitalister och storgodsägare, som förlorat tron på de vanliga konservativa partiernas förmåga att garantera den kapitalistiska ordningen, och menade att vänsterpartierna (SPD, KPD samt några mindre grupper) och fackföreningarna måste krossas med våld, konsekvent.

Våren 1930 lämnade socialdemokraterna riksregeringen. I september hölls nyval. SPD gick tillbaka från 9,2 till 8,6 milj röster. KPD ökade från 3,3 till 4,6. NSDAP gick fram från 0,8 till 6,4. Hela 35 milj röstade.

Krisen innebar å ena sidan stora möjligheter för kommunisterna att stärka sitt inflytande. Å andra sidan ryckte nazisterna fram som det starkaste handlingsdugligaste alternativet på den borgerliga sidan. Nazisterna använde mycket skickligt det radikala, antimonopolistiska språkbruk, som dess egen vänster stod för. De kunde på det sättet dra till sig stora folkmassor, som drabbades av den kapitalistiska krisen. Nazismen var klart uttalat en i striktaste mening kontrarevolutionär rörelse. Valspråket "ein Volk, ein Reich, ein Führer" var inte bara ord. Redan 1929 stod det klart, att den antifascistiska kampen var livsviktig för den socialistiska kampen. Skulle Hitler komma till makten, skulle med ens den brutala förföljelsen av hela vänstern påbörjas i syfte att *förinta* denna.

Det avgörande måste därför ha varit att åstadkomma ett handlingsmässigt enande av proletariatet och vissa andra grupper i en antifascistisk kamp. Till skillnad från kamper vilka till sina praktiska verkningar är riktade mot kapitalismen (framför allt strejkkamper, andra militanta ekonomiska kamper samt kamper mot klassamarbetslagar) kan den antifascistiska kampen delvis föras i samarbete med socialdemokratin, vilket också skedde från 1935. Orsaken därtill är att fascismen kan genomföra sin samhällsstabiliserande mission endast genom att beröva arbetarklassen *alla* dess legala möjligheter till organisation. Fascismen uppträder ju i ett katastrofläge för kapitalismen, ett läge då samhället hotar att akut uppdelas sig efter den skiljelinje som definieras av motsättningen mellan arbete och kapital.

Borgarna kände lukten av de klass-strider som skulle kunna beröva dem makten. Om fascismen då hade krossat de kommunistiska organisationerna men inte de socialdemokratiska, skulle den djupt ifrån klassen framspringande militanta kampen kunna ta sina vägar genom socialdemokratin. Denna skulle därigenom ha radikaliserats. Även socialdemokratin *måste* därför krossas.

Inför dödshotet från fascismen var socialdemokratin beredd till enhetsaktioner, men inte på revolutionär grund. Men kommunisterna erkände inte en borgerligt demokratisk grund. Därför var aktionsenhet omöjlig. Kommunisterna menade, att man först måste krossa socialdemo-

kratin, beröva den dess inflytande, d.v.s. revolutionera proletariatet, *innan* man kunde krossa fascismen. Valet skulle stå mellan fascistisk diktatur och proletär revolution. Denna bedömning bortser från möjligheten av proletära antifascistiska aktionsenheter genomförda utan att arbetarklassens revolutionerats. Så skedde t ex i Frankrike 1934, då fascisterna slogs tillbaka på gatorna och senare även i andra länder.

Komintern bortsåg från denna möjlighet därför att man inte uppfattade döds motsättningen mellan fascism och socialdemokrati, utan betraktade socialdemokratien som en del av den fascistiska rörelsen (socialfascismen). Komintern var förblindad av den förvisso riktiga uppfattningen att socialdemokratien är inomkapitalistisk och även använder våld mot arbetarklassen då denna hotar den kapitalistiska stabiliteten.

Man såg inte heller möjligheten att i den antifascistiska kampens erfarenheter radikaliserar arbetarmassorna och isolera högern inom socialdemokratien. Denna möjlighet visar *enheten av det som KPD endast motsättning i: samarbete med socialdemokratien och revolutionering av arbetarklassen, kamp mot det socialdemokratiska, reformistiska inflytandet.*

Kominterns politiska riktlinjer – Klass mot klass

Komintern konstaterade att bourgeoisin var tvungen att försvara sig mot arbetarklassens angrepp. Detta försvar tog sig två former, antingen satsning på fascismen eller samarbete med socialdemokraterna. Man förnekade att det finns några avgörande skillnader mellan fascistisk diktatur och borgerlig demokrati.

”Fascistregimen är inte en ny typ av stat; den är en form av den borgerliga diktaturen i imperialismens epok. Den växer organiskt fram ur den borgerliga demokratin... Endast en borgerlig liberal kan erkänna att det existerar en motsättning mellan borgerlig demokrati och en fascistregim...”²

Konsekvensen av denna syn blev att kommunisterna skulle mobilisera massorna i enhetsfronter underifrån gentemot den borgerliga diktaturen oavsett i vilken form denna framträder.

Tredje periodens politik kännetecknades i första hand av en intensiv *kamp mot socialdemokratien*. Man konstaterade ”klassarbetsideologin, som är socialdemokratiens officiella ideologi, överensstämmer på många punkter med fascismens ideologi”.³ Socialdemokratien uppfattades som det främsta hindret för en revolutionär förändring, och ”där det finns starka socialdemokratiska partier antar fascismen den speciella formen socialfascism”.⁴

Otto Ville Kuusinen betonade i ett anförande i Kominterns exekutivkommitté (EKKI) i april 1932, att den borgerliga statens och socialdemokratiens utveckling mot fascismen i och med klasskampens skärpning blev parallell. Socialdemokratien och fascismen utför samma arbete, även om socialdemokratien försöker dölja det. Manuilskij, också han medlem i EKKI, hävdade vid samma tillfälle att uppgiften att vinna arbetarklassens majoritet främst hindrades av ”socialdemokratien och de försonliga opportunisterna i den kommunistiska leden som förnekar att socialdemokratien håller på att bli fascistisk.” Och ungraren Bela Kun hävdade att motsättningen mellan fascism och socialdemokrati inte gäller principer, utan endast seglar olika vägar till fascismen.⁵

Socialdemokratien betraktades som kapitalismens huvudstöd:

² Degras, Jane: *The Communist International*, III s 151-2, Oxford University Press 1965. [EKKI:s 11:e plenum mars-april 1931]

³ Degras II s 459 [”Världsläget och Kommunistiska internationalens uppgifter”, Kominterns 6:e kongress 1928]

⁴ Degras III s 44 [EKKI:s 10:e plenum, sept. 1929]

⁵ a.a. s 40

”Såväl fascismen som socialfascismen (socialdemokratien) vill upprätthålla och stärka kapitalismen och den borgerliga diktaturen, men de har olika taktiska uppfattningar om tillvägagångssättet...” (EKKI i september 1932).⁶

Det betonades att alla Kominternsektioner speciellt måste inrikta kampen mot vänsterflygeln, som försenade socialdemokratiens upplösningsprocess genom att skapa illusioner om att den (vänsterflygeln) representerade en opposition med de socialdemokratiska ledarnas politik, när den i själva verket helhjärtat stödde den socialfascistiska politiken.⁷

Kominterns politik syftade till ”front underifrån”. Kampen skulle föras i två steg, först mot socialdemokratien, sedan mot bourgeoisin.

Frontpolitiken i Tyskland

Vi ska här försöka ge en beskrivning av hur KPD tillämpade Kominterns enhetsfrontspolitik underifrån. Ernst Thälmann, KPD:s ordförande, sammanfattade partiets principiella syn på socialdemokraterna i den kärnfulla satsen: ”*SPD och NSDAP är tvillingar*”.⁸ Som presidentkandidat 1932 hävdade han att

”möjligheten av en Hitler-regim inte kan bekämpas om fascismens moderata flygel, nämligen SPD:s massinflytande, inte kastas över ända först”⁹

Varje front ovanifrån med socialdemokraterna var alltså otänkbar. KPD:s centralkommitté avvisade t ex ett förslag från avdelningen i Berlin att tillsammans med SPD anordna en demonstration mot fascisterna, och de KPD-medlemmar som under kommunalval i Württemberg hade samarbetat med SPD fördömdes som opportunisterna.¹⁰ Vid olika tillfällen tillbakavisades också socialdemokratiska förslag om enhetsfront med motiveringen att de endast var ”demagogiska tricks” och bara tjänade syftet att förvirra arbetarklassen. Förslag om organisatorisk enhet eller ens en neutral attityd, betraktades som ”den värsta och farligaste opportunisten”. Alla dessa misstag sågs som uppkomna ur den ”felaktiga och odialektiska distinktionen” mellan den fascistiska och den borgerligt demokratiska formen för kapitalets diktatur.¹¹

Synen på socialdemokratien som den taktiska huvudfienden ledde t o m så långt att kommunisterna vid några tillfällen samarbetade med nazisterna mot socialdemokraterna. Det kanske mest kända exemplet är samarbetet mellan dessa två partier i Preussen 1932. Nazisterna initierade där en folkomröstning mot den socialdemokratiska lokalregeringen. KPD vände sig först mot folkomröstningen, men gick efter beslut i Kominterns ledning ut tillsammans med nazisterna mot SPD under det otroliga namnet – ”Den röda folkomröstningen”.¹²

Trots nazisternas stora framgångar i början av 30-talet och deras maktövertagande i januari 1932 ändrade inte KPD sin politik gentemot socialdemokratien. Lade man fram förslag till enhetsaktioner, var det för att avslöja SPD. KPD ansåg att fascismens seger verkade radikalisera på arbetarklassen och slog undan benen på socialdemokratien.¹³ Bedömningen av valresultaten skedde i konsekvens med denna syn. Trots att nazisternas röstetal *åttadubblades* vid valet 1930 – vilket ska jämföras med KPD:s relativt måttliga ökning och SPD:s marginella förlust – betecknades resultatet av Komintern som en strålande seger. Pravda kommen-

⁶ A.a. s 225 [Teser från EKKI:s 12:e plenum sept 1932]

⁷ A.a. s 47-48

⁸ Weber, Hermann: *Die Wandlung des deutschen Kommunismus*, Europäische Verlagsanstalt, Frankfurt a.M. 1969 s 242

⁹ Degras III s 214

¹⁰ a.a., s 213-14 [EKKI:s 12:e plenum]

¹¹ a.a. s 214

¹² Weber s 243

¹³ Borkenau, Franz: *World Communism* s.377, Ann Arbor 1962

terade nazisternas framgång som så, att bourgeoisin tillfälligtvis hade haft framgång i ansträngningarna att hålla arbetarna borta från den revolutionära vägen, men att valresultatet också vi sade på en *rebellisk antikapitalistisk stämning* hos röstarna.¹⁴

Vid riksdagsvalet 1932 gick SPD tillbaka från 24.5% till 21,6, KPD fram från 13,1 till 14,3, NSDAP från 18,3 till 37,3. Komintern kommenterade att *huvudtendensen* var SPD:s fortsatta nedgång och att resultatet visade den fortsatta stegringen av den revolutionära (!) vägen.

Det fascistiska maktövertagandet 1933 ändrade inte förrän efter två år KPD:s uppfattning om socialdemokratin och fascismen. Sålunda förklarade KPD:s centralkommitté sommaren 1933 att

”den fullständiga utrensningen av socialfascister ur statsapparaten, det brutala undertryckandet av de socialdemokratiska organisationerna och deras press ändrar ingenting i det faktum att de nu liksom tidigare utgör den kapitalistiska diktaturens sociala huvudstöd.”¹⁵

Hitlers seger sågs inte som ett nederlag för arbetarklassen. Komintern skrev i april 1933, att

”fascismens öppna diktatur krossar alla demokratiska illusioner, frigör massorna från det socialdemokratiska partiets inflytande och påskyndar på så sätt Tysklands marsch mot den proletära revolutionen.”¹⁶

Lärdomar av politiken i Tyskland

Huvudtanken i Kominterns politik under tredje perioden kan sammanfattas sålunda: Hän över hela det borgerligt-fascistiska blocket, den fascistiska/socialfascistiska diktaturen, framåt mot den proletära diktaturen, sovjetrepubliken. Låt oss i några punkter sammanfatta kritiken mot den politiken.

- Oerhörd underskattning av den fascistiska faran, ytterst orealistisk uppfattning av vad ett fascistiskt maktövertagande skulle innebära (”ytterligare radikaliserings av arbetarmassorna, ännu ett steg på vägen mot den proletära diktaturen”). Fascismen sågs som en fåfång *defensiv* åtgärd från borgarna inför den framrullande proletära revolutionen. Att nazisternas seger skulle kunna förlama proletariatet var inte förenligt med den antagna linjen. Det är som om fascismen skulle ha varit en papperstiger, trots att det stod klart att nazisterna ämnade krossa arbetarorganisationerna. Och väl komna till makten skulle de ha tillräcklig militär kraft för att göra detta.
- Grov förenkling och förvanskning i synen på klasskrafterna. Samhället sågs som två relativt homogena block, det borgerligt-fascistiska och det proletära. Därvid placerades t.o.m. de vänstersocialdemokratiska ledarna och den kommunistiska högeroppositionen utan vidare spising i det fascistiska lägret. Kommunisterna kunde inte splittra socialdemokratin, utan bidrog tvärtom till att svetsa denna samman kring den högresocialdemokratiska ledningen. KPD:s grova tvåblocksteori var vidare ett hinder för *arbetarklassens enhet* i antifascistiska aktioner – det enda som faktiskt hade kunnat stoppa fascismen. – Visst är det riktigt att man kan bryta igenom med en revolutionär politik endast genom att avslöja socialdemokratin. Felet var dels att man bedömde läget som att det var tid för arbetarklassens *offensiv* mot kapitalismen, dels att man förnekade motsättningen mellan fascism och socialdemokrati.
- Underskattning av vikten av arbetarklassens enhet. KPD strävade som sagt efter att ena arbetarklassen mot socialdemokratin och den reformistiska fackföreningsbyråkratin. Varje annan enhet betraktades som otillåten. Visserligen förklarade sig KPD gång på gång berett

¹⁴ Degras III s 121

¹⁵ Weber s 246

¹⁶ Borkenau s 377

till enhetsaktioner. Men det var i propagandistiskt syfte. Vid ett par tillfällen gjorde partiet också mer allvarliga försök till enhet. Så skedde efter riksdagsbranden 1933. Nazisterna utnyttjade denna till en exempellös hets mot arbetarrörelsen och särskilt kommunisterna. I mars 1933 föreslog KPD socialdemokraterna enade aktioner till försvar av arbetarorganisationerna. Man erbjöd sig att upphöra med angreppen¹⁷ mot SPD så länge enheten varade, SPD avvisade förslaget. Därefter fortsatte KPD med socialfascismlinjen.

Partiet insåg inte fullt ut hur nödvändig klassfronten mot fascismen var. Wilhelm Florin, medlem i KPD:s politbyrå, behandlade detta på partikonferensen i Brüssel i oktober 1935:

”I grunden ställde vi frågan om enhetsfront som en fråga om förening inom vårt partis led. Vi „underlättade inte bara för de reaktionära ledarna inom socialdemokratin att sabotera enhetsfronten, utan vi hämmade också vänsterelementens lösgörande från de reaktionära delarna av den socialdemokratiska ledningen, vi försvårade för dem att inom socialdemokratin framgångsrikt verka för enhetsfronten... Innebörden i den taktiska omsvängningen ligger i att vi vänder oss till socialdemokratin inte på formellt sätt, utan åter och åter igen vädjar till de socialdemokratiska organisationerna, för att verkligen bringa de socialdemokratiska arbetarna till medvetande om att vi är uppriktiga kämpar för den proletära enhetsfronten... Vi tyska kommunister var inte fullt medvetna om den inträffade förändringen av läget och begrep inte att enhetsfrontstaktiken måste användas på ett annat sätt.”¹⁸

Det var inte lätt att nå kampenhet med socialdemokratin och fackföreningarna. De präglades av feg rådvillhet. SPD klamrade sig fast vid de parlamentariska institutionerna t.o.m. sedan *inget* av de borgerliga partierna längre var berett att försvara den borgerliga demokratin. Sossarna ville inte ta risken av ett inbördeskrig. Allt som arbetarrörelsen byggt upp under ett halvsekel kunde gå förlorat. De försökte rädda sig genom eftergifter. Dessutom begrep de att en verklig sammandrabbning med nazisterna skulle stärka kommunisterna.

Det fanns bara en väg till enhetsfront. Kommunisterna måste utnyttja varje fascistisk framgång, varje fascistisk provokation till allvarliga enhetsförslag, inte avsedda enbart att avslöja ”socialfascisterna”. Detta måste ske under en längre tid, ända från de nazistiska framgångarnas början. Insikten, som Florin visade, kom fem år för sent.

Det är inte säkert att det hade lyckats att nå kampenhet. Det är inte heller säkert att en sådan hade kunnat slå tillbaka fascismen. Men det var enda vägen: omfattande politiska enhetsaktioner, massaktioner (demonstrationer, strejker, strid med de fascistiska banden), *som skulle ha kunnat utveckla klassens medvetenhet om sin styrka* och möjliggjort en slutlig kraftmätning.

- Överskattning av omfattningen av och karaktären hos den radikaliserings som den ekonomiska krisen medförde. Större delen av arbetarklassen förblev trots allt SPD-trogen. KPD:s vinster skedde främst bland de arbetslösa. Hur gärna KPD än ville bli ett klassparti så blev det mer ett de förtvivlades parti. Det var i början av 30-talet till 80% ett arbetslöshetsparti. – Uttalanden i stil med att det ökade väljarstödet åt NSDAP visade på en ”rebellisk, antikapitalistisk stämning” tyder på en ogenomtänkt uppfattning om vad klassmedvetande är. Visst fanns antimonopolistiska stämningar bland dem som stödde nazisterna. Men viktigare var de reaktionära inslagen – nationalism, antisemitism, krav på lag och ordning, antikommunism. KPD framställde saken som att krisen åstadkommit en stark vänsterradikalisering och att socialdemokratin satt som en propp som hindrade denna radikaliserings att resultera i stöd åt KPD. För KPD stod den proletära revolutionen bakom

¹⁷ *Der illegale Kampf der KPD 1935-45*, s.55-56, Verlag kommunistische Texte, Krister 1971

¹⁸ a.a. s 60-61

hörnet. Partiets beskrivning av läget blåste upp det revolutionära, blandade samman militans med revolutionär medvetenhet samt tonade ned det reaktionära. En analys av detta slag, som drar räta linjer från ekonomi till medvetande, och inte begriper sig på medvetandets mekanismer, brukar man kalla för *ekonomistisk*.

Ekonomismen avspeglades i KPD:s propaganda. Denna utgick från ekonomiska krav, särskilt den av arbetslösheten orsakade svälten, konstaterade att socialdemokraterna var förrädare i den ekonomiska kampen, samt slog fast att alternativet var KPD:s revolutionära politik, den proletära revolutionen. Nog fanns lysande undantag som John Heartfield och Bert Brecht. Men de förblev enstaka. Huvudlinjen var ekonomiska krav plus reformistiska förrädare. Kapitalismen som en helhet av förtryck och förnedring – vart tog det vägen?

Tillhopa tecknar politiken och propagandan bilden av ett teoretiskt, ideologiskt och organisatoriskt/demokratiskt illa rustat parti. Felen kunde inte brytas igenom. (Det är viktigt att undersöka denna försteningens uppkomst. Den har sina materiellt- historiska förklaringar. Någon gång måste vi göra den undersökningen noggrant.)

KPD förde en politik som spelade bort de möjligheter och stöp för de faror, som krisen medförde. Det reformistiska greppet om arbetarklassen var ett faktum man måste utgå från. KPD kunde inte bryta igenom det greppet snabbare än fascismen gick fram. Därför hade det varit nödvändigt att söka samarbete med socialdemokratin. Från basen togs många sådana initiativ, men de fördömdes. Därigenom spelades den antifascistiska kampen bort.

En viktig orsak till misslyckandet är att KPD inte kunde ge någon trovärdig bild av socialdemokratin. Den verkliga bilden var att SPD desperat klamrade sig fast vid det fåfänga hoppet om en klassamarbetspolitik, en möjlighet till en lugn utveckling av kapitalismen, en utveckling som skulle ge möjligheter till reformer. Men med fascismens framstövande blev hoppet svagare. Den klassamarbetsvilliga delen av bourgeoisin fick allt mindre inflytande. Den del som ville krossa arbetarorganisationerna – fascismen – blev allt starkare. Denna fascistiska utveckling på borgarsidan kunde till sist driva socialdemokraterna till att som en sista utväg söka en taktisk allians med kommunisterna.

Det blev ingen antifascistisk enhet. Därigenom förlorade KPD också möjligheten till rejäla inbrytningar i socialdemokratin, trots att besvikelsen och bitterheten mot SPD var stor i arbetarleden p.g.a. partiets handlande i regeringsställning och dess stöd åt den efterföljande reaktionära Brüningregeringen. – Ty var hade kommunisterna främst kunnat öka sitt inflytande på sossarnas bekostnad? Jo, i själva de antifascistiska striderna. Var annars hade kommunisterna konkret, i handling, kunnat visa vad de, till skillnad från sossarna, gick för: Därom kan ingen tvekan råda, ty KPD var den enda arbetarorganisation förmögen att organisera och genomföra gatukamper o.s.v. mot fascisterna samt att i genomförandet av dessa strider politisera de deltagande arbetarna. Som det nu var isolerades KPD i stället från klassen och kampen, blev mer hänvisat till en propagandistisk existens.¹⁹

Under världspartiets vimpel

Världskrisen som utbröt 1929 nådde Sverige framåt hösten 1930. Exportindustrin fick avsättningssvårigheter. Folk avskedades. Arbetslösheten steg. Snart spreds krisen över hela ekonomin. Arbetslösheten, som under 20-talet hade rört sig omkring 10%, steg till 16,8 1931, 22,4 1932 och 23,3 1933. I januari 1933 var den omkring 30%. Inom vissa fack förekom siffror på både 60 och 80%. Till detta kom de arbetare som var placerade på förnedrande och meningslösa nödhjälpsarbeten samt de som helt enkelt gett upp hoppet om att få något jobb.

¹⁹ Den utomordentligt viktiga tyska erfarenheten ges stort utrymme på marxistarkivet, se [Tyskland](#) (under "Europa"). – *Red anm*

Driftsinskränkningar, avskedanden och hårda lönesänkingskrav var kapitalisternas metod för att rädda profiterna. Textilarbetarförbundets ledning blåste p.g.a. trycket från medlemmarna igång strejk våren 1931, men resultatet blev nederlag och lönesänkning. I Halmstad (brädgårdsarbetarstrejk februari-maj 1931) gick det sämre för arbetsköparna trots att militär lades i beredskap till skydd för strejkbrytarna. Stadens arbetarbefolkning stod solidarisk med de strejkande. Det stod klart för kapitalet och ordningsmakten att arbetarna kunde slås tillbaka endast med drastiskt våld. Det föredrog man att dröja med att ta till.

I solidaritet med den sedan oktober 1930 pågående strejken vid Marma sulfittfabrik i Hälsingland började strejker i Ådalen våren 1931. Strejkbryteri planerades, och svartfötterna anlände i början av maj. Militär och polis drogs samman för att skydda försöken att ta loven av den växande arbetarmilitansen. I samband med de väldiga demonstrationerna mot detta dödades fem arbetare och många sårades. Förbittringen blev våldsamt. En våg av protestdemonstrationer och strejker sköljde över landet.

På hösten 1931 sade Arbetsgivareföreningen (SAF) upp avtalen för Metall, Sågverks och Pappers, och ställde krav på stora lönesänkningar. Då LO:s representantskap sammanträdde 6 oktober, var den allmänna meningen att lönesänkning var oundviklig. I de följande avtalsförhandlingarna spelade högerkommunisterna, det s.k. *kilbomspartiet* (majoriteten, som bröt med Komintern vid splittringen av SKP 1929), en inte alldeles aktningvärd roll. Oscar Westerlund, medlem i kilbomspartiet, satt i Metalls ledning, och medverkade till att ett lönesänkingsavtal kunde genomföras utan egentlig strid. Westerlund uteslöts visserligen för detta, men närmast därför att partiledningen inte vågade annat för att inte råka i vanrykte bland medlemmarna och de militanta arbetarna. – Även för Sågverks blev det lönesänkning. I Svartvik i Medelpad blev det vild strejk, som stöddes endast av *sillénarna* (den Komintern-trogna minoriteten vid splittringen 1929). Båda dessa avtal tillkom i början av 1932.

Ungefär vid samma tid bröt Pappersförhandlingarna samman. Arbetsköparsidan meddelade att lönesänkningar på mellan 6 och 12% skulle genomföras från 23 februari, Svenska Pappersindustriarbetareförbundet (SPIAF) utlyste partiell strejk från det datumet. Avdelningarna i Kramfors och Ulfvik, som självständigt utvidgade strejken, tillbakavisades med uteslutning av de radikala arbetarna, 17 mars kom medlingskommissionen med bud (7% lönesänkning för massaindustrin, 4% för pappersbruken), som förbundsledningen ville godta. Men medlemmarna sade nej – 85% av medlemmarna i massaindustrin, 51% vid pappersbruken. Nu blev det klart att det var ett splittringsbud: förbundsledningen skrev på avtal för pappersbruken. Den fortsatta strejken i massaindustrin vägrade LO stödja. Det fick till konsekvens att Transport kunde avslå begäran om sympatiblockad, när massalagren skulle börja skeppas ut då isarna gick upp på vårkanten. Detta var en av de avgörande punkterna i strejken. Avdelningarna i Söderhamn, Luleå, Härnösand och Sundsvall gick ut i ”vild” sympatiblockad. Då Transportledningen hotade med uteslutning, gick Sundsvall och Härnösand tillbaka. De avdelningarna dominerades av kilbommarna, vilka inte ville eller vågade bryta med den fackliga legalismen. De av sillénarna dominerade avdelningarna i Luleå och Söderhamn uteslöts då de fortsatte blockaden. Det var i samband med dessa sympatiblockader längs Norrlandskusten som de kända händelserna i Clemensnäs och Sandarne utspelades, då polis och militär användes mot arbetarna för att skydda strejkbrytare. – 17 juni var SPIAF:s strejkkassa tömd, LO vägrade ge lån, vilket gav SPIAF-ledningen anledning att ”avsluta” strejken (5 augusti).

Samma mönster upprepades vid Sjömansstrejken 15-31 mars 1933 och vid den stora och nästan årslånga byggstrejken 1933-34. I det senare fallet bestämdes LO/SAP:s agerande ytterligare av att socialdemokraterna satt i regeringsställning.

Politiska linjer i krisens klass-strider

Socialdemokratin visade i dessa strider att dess strävan var att genom klassamarbete åstadkomma en lugn och ordnad samhällsutveckling. Ekonomin skulle hållas så stabil som möjligt för att reformer skulle kunna genomföras. SAP räknade med att kunna avvärja den ekonomiska krisen eller åtminstone dess värsta effekter genom att öka statsutgifterna och särskilt genom omfattande beredskapsarbeten. De ökade sitt inflytande genom denna politik. Men samtidigt var deras anseende skamfilat hos många arbetare. En militant opposition vann terräng. SKP:s inflytande ökade. – Sossarna hoppades med sitt krisprogram kunna efterträda den Lindmanska högerregeringen som suttit sedan 1930. Det lyckades efter valet i september 1932.

I sin strävan efter en lugn s.k. välfärdsutveckling var socialdemokratin klämd mellan två sköldar. På den ena sidan fanns de samhällsbevarande krafter, som ropade på krafttag mot de växande orostendenserna bland arbetarna. På den andra sidan fanns denna växande radikala och militanta falang inom arbetarklassen. Kort sagt, samhället började formera sig efter den grundläggande skärningslinjen: arbete och kapital. För att kunna erövra och sedan behålla regeringsmakten var socialdemokratin nödd att navigera mellan brottreven till höger och vänster. P.g.a. att samhällsmotsättningarna inte nådde samma häftighet här som i Tyskland kunde den svenska socialdemokratin rätt så ”lyckosamt” genomföra klassarbetsnavigationen. Den svenska bourgeoisin var med få undantag angelägen om klassamarbete. Den var inte som den tyska nödd att söka en fascistisk lösning. Bara för en kortare tid behövde socialdemokratin använda de mer vidriga delarna av borgarstatens register.

Om *kilbomskommunisterna* är inte så mycket att säga. De strävade efter att göra facket till kamporganisation, precis som våra nutida högerkommunisterna. De vände sig principiellt mot vilda strejker, vilka ansågs skada arbetet på att göra facket till kamporganisation. Kilbommarna klämdes hela tiden mellan LO/SAP å ena sidan och sillénarna och den militanta arbetarkampen å den andra. Fallet Oscar Westerlund kan närmast tjäna som exempel på hur det går då man i sina försök att utveckla facket lyckas erövra en del poster i fackföreningsapparaten. Westerlund var den tidens Ivar Hermansson.

I stället för att mer gå in på kilbommarnas fackliga laglydighetsnit ska vi koncentrera oss på sillénarnas politik och dess bakgrund.²⁰

SKP, sekt av Komintern

SKP var sektion under Komintern. 1928 års vänsterkurs skärpte inom partiet motsättningar, som man förut bara kunnat skönja. En intensiv kamp mellan två falanger ledde till en sprängning 1929. Majoriteten under ledning av Karl Kilbom lämnade partiet, eftersom den inte kunde underordna sig världskongressens linje. Majoriteten menade att kapitalismen inte var på väg in i en kris, att man borde föra en relativt försonlig politik mot socialdemokratin, att Sverige inte var ett imperialistiskt land, o.s.v. Den bildade ett eget, högerkommunistiskt, parti och behöll namnet Sveriges Kommunistiska Parti. Det ändrades 1934 till Socialistiska Partiet, vilket upplöstes 1937.

Minoriteten stod under ledning av Hugo Sillen och senare Sven Linderot. Den höll fast vid Komintern, och kallade sitt parti SKP, sektion av Komintern. (Vi kallar dem bara för SKF; Högerkommunisterna kallar vi för kilbomspartiet.) Denna minoritet förlorade alla distrikt utom två, förlorade partiets huvudorgan Folkets Dagblad Politiken, men hade ungdomsförbundet på sin sida. Kadern var ung och oerfaren, men stridbar. Huvuduppgiften blev nu för sillénarna att bringa partiets politik i överensstämmelse med Kominterns linje. Vi ska gå

²⁰ På marxistarkivet finns en hel del material av och om ”kilbommarna”, se [SKP/SP\(Kilbom-Flyg\)](#)

igenom de politiska riktlinjer SKP sålunda utvecklade. Därefter kommer vi att se på partiets faktiska politik, särskilt dess förmåga att vinna varaktigt inflytande i arbetarklassen.

Krisen och klasskampens skärpning

SKP slog fast, att den ekonomiska krisen ledde till en skärpning av kampen mellan proletariatet och bourgeoisie:

”Den kapitalistiska ekonomins hela utveckling, tillspetsningen av alla dess inre och yttre motsättningar, stegringen av konkurrenskampen, den inre marknadens förträngning genom arbetarklassens utarmning, för till att den kapitalistiska stabiliseringen ytterligare skakas och till utomordentlig skärpning av de sociala konflikterna.”²¹

I alla kapitalistiska länder pressades lönerna ned, arbetstiden förlängdes och arbetsintensiteten stegrades, sociala reformer omintetgjordes, arbetslösheten steg. Och ”detta ekonomiska utrotningskrig stöter på ett allt starkare stånd från arbetarklassens sida.”²²

Detta motstånd möttes enligt SKP av den härskande klassen med politiskt förtryck av en allt mera fascistisk karaktär. 1933 slog kongressen fast, att ”ju mer krisen skärpes, de inre och yttre motsättningarna tillspetsas, och det nya imperialistiska kriget närmar sig, desto mer reaktionär blir bourgeoisins diktatur, desto snabbare utvecklar sig de kapitalistiska staternas fascistisering.”²³ Också Sverige ansågs genomgå denna utveckling. Bourgeoisin övergick till brutalare metoder, och dess mest aktiva skikt strävade mot den fascistiska diktaturen: ”Valrörelsen 1928 och borgarpressens dagliga propaganda är från borgarklassens sida en medveten kampanj för att förbereda en fascistisk våldsdiktatur.”²⁴

Under denna kapitalistiska offensiv skedde emellertid en tydlig strömning åt vänster bland arbetarna, en stegrad radikaliserings. SKP menade att det var ett revolutionärt uppsving. Och i Tyskland ”ökar förutsättningarna för den revolutionära krisens mognad genom Hitlerdiktaturen.”²⁵

I Sverige yttrade sig radikaliserings av arbetarklassen framför allt i strejkstriderna, men också i riksdagsvalet. SKP pekade på att SAP, kilbomspartiet och SKP i 1932 års val tillsammans erövrade en majoritet av rösterna (SAP över en miljon. kilbommarna 132.000 och SKP 75.000).²⁶

Klass mot klass dör socialismen

SKP konstaterade, att arbetarklassen var splittrad, men bourgeoisie enades. Den tid är förbi, sade 1933 års kongress, ”då vissa grupper av borgarklassen ställde sig relativt neutrala vid striden mellan arbetarköpare och enskilda arbetargrupper.”

Arbetarklassen stod splittrad på tre partier. SKP satte redan 1929 som huvuduppgift att vinna arbetarklassens majoritet och att utvecklas till ”ett verkligt, bolsjevikiskt massparti” (kan ett massparti vara bolsjevikiskt?), vars politik måste föras under parollen klass mot klass.²⁷ 1929 likaväl som 1933 ställdes uppgiften att samla arbetarklassen, genomföra den proletära revolutionen och upprätta proletariatets diktatur. Endast en revolutionär utväg ur krisen var möjlig. Partiet fick därför inte propagera för försvar av den borgerliga demokratin gentemot fascismen: ”Partiet måste istället visa arbetarklassen, att den enda möjligheten att undgå den

²¹ *Under världspartiets fana*. Resolutioner antagna av SKP:s 8:e kongress 1929 s 8, Arbetarkultur 1929

²² samma

²³ *Kommunistiska Partiets politik*. Resolutioner från SKP:s 9:e kongress 1933 s 7

²⁴ *Under världspartiets fana*, s 23-24

²⁵ *Kommunistiska Partiets politik* s 8

²⁶ a a, s 13-14

²⁷ *Under världspartiets fana*, s 29

fascistiska diktaturen är att störta bourgeoisin och upprätta sovjetmakten.”²⁸ Fascismen sågs som en närmast lagbunden fas i den kapitalistiska utvecklingen, lika oundviklig i Sverige som i Tyskland.

”Socialfascismen”

SKP anslöt sig på sin kongress 1929 till Kominterns riktlinjer. Utan att skärpa kampen mot socialdemokratien och i synnerhet dess ”vänstra flygel” skulle inte de kommunistiska partierna kunna lösa de nya uppgifter, som ställdes) genom klasskampens skärpning.²⁹

Detta – sade kongressen – gällde i än högre grad för SKP än för de flesta andra partier.³⁰ På 1933 års kongress fastslogs, att det endast finns två vägar, ”socialdemokratins väg, att i förbund med borgarklassen söka upprätthålla den ruttnande kapitalismens system och det kapitalistiska barbariet genom fascistisk diktatur, eller kommunismens väg”, dvs den proletära revolutionens väg.³¹

För Sveriges del hade ”den socialdemokratiska och reformistiska ledarbyråkratin sammanväxt med bourgeoisin och den kapitalistiska statsapparaten.”³² Genom deltagande i arbetslöshetskommissionen, arbetsdomstolen, genom investeringar av fackförbundens kapital i kapitalistiska företag, genom understödande av den kapitalistiska rationaliseringen m m. hade socialdemokratien och fackföreningsbyråkratin ”blivit en fast och oskiljbar beståndsdel av den kapitalistiska fronten mot arbetarklassen.”³³

Trots socialdemokratins sammanväxande med den kapitalistiska statens förtryckarapparat, trots dess medverkan i tvångslagstiftning har socialdemokratien inte kunnat stoppa arbetarklassens kamp. De övergick då till att spränga fackföreningar och kasta ut revolutionära arbetare, vilket ytterligare påskyndade radikaliseringsprocessen.

Detta ligger det något i. Men SKP övertolkade hela tiden händelserna för att få dem att stämma med sitt svart-vita (brun-röda) tvåblocksschema: då ”förkastar reformisterna slutgiltigt de ‘demokratiska metoderna’ och övergår till bourgeoisins fascistiska metoder i kampen mot de revolutionära arbetarna, de blir socialfascister.”³⁴ De ”understödjer borgarklassen i organiserandet av de fascistiska krafter, och den fascistiska diktaturen”.³⁵

Allt detta gällde också socialdemokratins ”vänstra flygel”, främst kilbomspartiet. Denna vänster ansågs vara särskilt förrädisk, måste speciellt bekämpas. Ett omdöme bland många liknande får illustrera:

”Samtliga ledande skikt inom socialdemokratien, inberäknat dess ‘vänster’ och Kilbomsledarna, går nu, med socialfascistiska metoder, gemensamt till kamp mot de revolutionära arbetarna. De komprometterar därigenom den öppna fascismen och förbereder vägen för den fascistiska diktaturen.”³⁶

Enhetsfrontstaktiken underifrån

Det var SKP:s uppgift att i linje med Kominterns direktiv föra en enhetsfrontspolitik enbart underifrån. Detta innebar, att partiet såg arbetsplatserna (förvisso riktigt) och fackorganisationerna som det främsta forumet för mobilisering av arbetarklassen kring klass mot klasspolitiken.

²⁸ a.,a, s.37

²⁹ a.a. s 27

³⁰ samma

³¹ *Kommunistiska Partiets politik*, s 39

³² *Under världspartiets fana*, s 25

³³ samma

³⁴ a.a. s 9

³⁵ *Kommunistiska Partiets politik*, s 7

³⁶ a.a. s 17-18

För att rycka undan de fackligt organiserade arbetarna från den fackliga byråkrats inflytande och mobilisera dem till kamp mot bourgeoisin och socialdemokratien, var det nödvändigt

”att utvidga och fördjupa kampen för facklig enhet på klasskampens grund, kampen för omläggning av fackorganisationerna till revolutionära (!) klassorganisationer, för utrensning av reformisterna ur de fackliga ledningarna”.³⁷

Enligt SKP var det visserligen så, att ”den socialimperialistiska fackföreningsapparaten” allt mer sammanväxte med den kapitalistiska statens våldsapparat och med det kapitalistiska samhällets organ.³⁸ Därför vore det en skadlig illusion att tro att ”vi under nuvarande förhållanden skulle kunna erövra den reformistiska fackföreningsapparaten”.³⁹ Men detta fick inte leda till facklig passivitet: kommunisterna måste på alla sätt kämpa om alla positioner och förtroendeuppdrag i de fackliga organisationerna. På 1933 års kongress klargjordes, att detta hade som syfte att erövra ledningen främst över de lokala fackföreningarna och de fackliga centralorganisationerna.⁴⁰

Det var kommunisternas uppgift att ”mot den socialimperialistiska byråkratin” företräda arbetarnas dagsintressen, att organisera och leda arbetarnas kamp för dagskraven.⁴¹

Men denna kamp kunde inte begränsas till att vara ekonomisk. Alla proletariats försök att förbättra sina förhållanden möter motstånd från hela kapitalistklassen. Och ”emedan det moderna trustkapitalet är sammanväxt med statsapparaten slår kampen för att höja proletariats lönestandard över i en kamp mot det kapitalistiska systemets grundvalar och mot den borgerliga staten”.⁴² Därför måste det vara den revolutionära arbetarrörelsens uppgift att förbinda kampen för delkraven med kampen om den politiska makten.⁴³

SKP ett får i ulvkläder?

SKP:s politik skilde sig från kilbommarnas och vänstersossarnas genom större militans och mindre illusioner om den fackliga apparaten samt genom påbyggnaden av revolutionära paroller. Partiet pekade på klassarbetarspolitikens konsekvenser för arbetarnas dagsintressen och manade till fanflykt från de klassarbetande arbetarorganisationerna. Alternativet var SKP och Röd Facklig Opposition. Fackföreningarna skulle göras till kamporganisation, låt vara att det bara gällde de lägre nivåerna.

SKP menade t.o.m. att fackföreningarna skulle läggas om till revolutionära organisationer. Men fackföreningarna organiserar relativt breda arbetarmassor. Vad dessa kan enas om är konkreta krav. Revolutionära krav är konkreta bara i en revolutionär situation. Bara då kan fackföreningarna vara revolutionära. Under vanliga förhållanden måste de därför bli antingen rena partiorganisationer eller tvingas föra en politik på de mindre medvetnas villkor. I arbetsplatsarbetet stod för SKP frågan om facklig aktivitet eller passivitet, inte om fackföreningarnas begränsningar såsom en principiellt inomkapitalistisk form för organisering av arbetarklassen. Partiet snubblade över frågan genom att tänka sig att skapa partianknutna fackföreningar.

Avgränsningen mot vänsterreformismen var inte kvalitativ. För SKP gällde det inte att i arbetarkamperna utveckla arbetarnas medvetenhet om arbetsdelningen, vad omstörtandet av den borgerliga diktaturen betyder för produktionens organisering, arbetarmakt, ett materiellt

³⁷ *Under världspartiets fana*, s 30

³⁸ a.a. s 51

³⁹ a.a. s 57

⁴⁰ *Kommunistiska Partiets politik*, s 28

⁴¹ *Under världspartiets fana*, s 54

⁴² a.a. s 53

⁴³ samma

förankrat socialistiskt alternativ. I arbetarkamperna gällde det i stället att vinna förtroende för SKP/RFO som organisationer. Kamperna sågs inte som något som skall skola arbetarklassen till en *arbetarrörelse* förmögen att omstörta kapitalismen och omgestalta produktionen och samhällslivet i övrigt. Kamperna sågs uteslutande som ett sätt att vinna inflytande. På detta sätt ville man knyta upp arbetarrörelsen kring partiet. Arbetarna skulle organisera sig i SKP och RFO eller, på sikt, i en partianknuten fackförening. På detta sätt skulle den ekonomiska kampen skötas. Sedan skulle partiet spruta in politiken/socialismen. Den socialistiska medvetenheten såg man lösryckt ur dess *materiella* sammanhang i produktionens organisering (mer exakt: produktionssättet) här och under socialismen. Socialismen identifierades med Sovjetunionen. Proletariatets diktatur identifierades med partiets diktatur. Frågan om innebörden i arbetarmakten försumrades. SKP menade att den ekonomiska kampen ”slår över” i en kamp mot kapitalismen.

Detta betyder att avgränsningen mot vänsterreformismen till stor del hängde på militansen. Förde dessa en radikal linje, fick kommunisterna det svårt. Säkert var detta en bidragande orsak till den hårda attityden mot kilbommarna och sossevänstern. Och man kan förstå att SKP självt snabbt kunde gå över till en vänsterreformistisk politik då konjunkturen blev sämre för en ”hårdare” linje. Partiet hade inte genomfört någon djupgående brytning med det borgerliga perspektivet. Allt detta visade sig med all önskvärd tydlighet då det borgerliga sättet att driva politik helt bröt igenom efter kriget.

Allt som allt avtecknar sig bilden av en ekonomistisk, idealistisk och byråkratisk syn på arbetarrörelsen. Den brytning med Andra Internationals syn på arbetarrörelsen, som kulminerade vid krigsslutet, hade inte kunnat upprätthållas och föras vidare. Tillspetsat uttryckt: Tredje Internationalen hade blivit Andra Internationalen fast i revolutionära kläder, ett får i ulvkläder.

Klass mot klass i Tyskland och i Sverige

Vi fann att vänsterlinjen i Tyskland var katastrofal. Man hade bort eftersträva enhetsaktioner med socialdemokratin mot fascismen.

Vänsterlinjen i Sverige kan inte bedömas på samma sätt. Den tyska socialdemokratin ville klassamarbeta med bourgeoisin, men fick inte tillfälle till det p.g.a. att borgarväldet befann sig i en sådan kris att stora delar av bourgeoisin drevs till att stödja den fascistiska rörelsen som botemedel mot oron och klasstriderna i samhället. Den tyska socialdemokratin var dödshotad av fascismen. Den skulle därför ha kunnat tvingas till samarbete med kommunisterna, såsom senare skedde i bl.a. Frankrike och Spanien. En sådan aktionsenhet hade, som vi sade ovan, kunnat rycka de socialdemokratiska arbetarna ur förlamningen och givit arbetarklassen tillfälle att gå till frontalangrepp mot fascismen. Först en sådan enhet hade dessutom kunnat dra med sig delar av småbourgeoisin och mellanskikten såsom i Frankrike 1934.

Den svenska socialdemokratin önskade liksom den tyska klassamarbeta – en lugn och fredlig samhällsutveckling. Skillnaden var att de svenska sossarna inte bara ville utan även kunde. Den svenska bourgeoisin drevs inte till att satsa på fascismen, något som alltid är en nödlösning. Klasstriderna hade inte nått samma intensitet och farofyllighet för borgarväldet som i Tyskland. Den svenska socialdemokratin klarade rätt väl av att hålla arbetarklassen inom ramarna för lag och ordning.

Detta betyder att en konsekvent konfrontationslinje gentemot socialdemokratin i princip var riktig, till skillnad från i Tyskland. Kampen i Sverige handlade inte i första hand om att slå tillbaka fascismen. Det gällde i stället att för kommunismens sak vinna de arbetare, som trädde in i de uppflammande klasstriderna. Men för att göra detta måste man vinna dem just i kamp mot det socialdemokratiska och även vänstersocialdemokratiska inflytandet.

Nu ställde sig inte SKP uppgiften riktigt så. *För det första* förde man klass mot klass-linjen trots att man menade att fascismen hotade i Sverige. *För det andra* skulle partiet utvecklas till ”ett verkligt, bolsjevikiskt massparti”. Men ett massparti kan inte vara bolsjevikiskt. En massorganisation kan inte vara en kaderorganisation. En kommunistisk organisation i ett kapitalistiskt samhälle måste vara en kaderorganisation. Står man fast vid uppgiften att bli en massorganisation, så förlorar det parti man bygger sin kommunistiska karaktär och slinker ut åt höger.

Ytterligare två saker måste man klandra SKP och även Komintern för. Det ena är den oriktiga bedömningen av socialdemokratins och den borgerliga demokratins förhållande till fascismen (teorin om socialfascismen och om den borgerliga demokratins organiska inväxande i fascismen under imperialismens epok). Det andra är som sagt den orealistiska bedömningen av krisens inverkan på arbetarklassens medvetenhet, idén om en sannskyldig fanflykt från socialdemokratin till de kommunistiska leden.

Teorin om socialfascismen drog socialdemokrati, fascism och borgerlig demokrati över en kam. Man motiverade detta med att alla dessa förvaltare av det kapitalistiska samhället använder våld mot arbetarkamperna och mot revolutionära arbetarorganisationer samt att de i ett politiskt krisläge kan väntas slå ned ett arbetaruppror med militärapparaten. Detta gäller även socialdemokratin. Det är ju känt vilken svinaktig roll den socialdemokratiska högern spelade i Tyskland 1918-19. Man hade stött kriget. Man gjorde allt för att hindra upproret i november 1918 från att lyckas. Den bayerska rådsrepubliken slog man egenhändigt ner i maj 1919,

Men våldsvilligheten räcker inte som tumregel. Man måste i stället gå in på det särskilda läge som rådde mellan klasskrafterna. Vi har t.ex. visat ovan, hur detta under fascismens framväxt i Tyskland ändrade socialdemokratins ställning i klasskampen. SPD blev en möjlig *taktisk* bundsförvant mot fascismen – en allians som Komintern utan vidare spisning avvisade. Fascismen som rörelse och som statstyp uppträder i extrema lägen. De vanliga medlen för att hålla tillbaka arbetarklassen räcker inte till. Samtidigt har inte heller arbetarklassen styrka och enhet att gripa makten. En klassamarbetslösning är också alldeles för riskabel och ostabil för borgarmakten. Sådant var läget i Tyskland, men inte i Sverige. Därför blev fascismen i Sverige bara en ynkelig och tyskinspirerad minoritet bland delar av bourgeoisin och småbourgeoisin och deras ynglingar. Skulle läget ha varit annorlunda, fascismen varit stark i Sverige, så skulle den svenska socialdemokratin ha hamnat under samma dödshot som i Tyskland. Då hade kommunisternas politik bort bli annorlunda.

Sålunda: som läget var, var fascismen i Sverige svag. Det våld, som utövades med socialdemokratins stillatigande åsyn eller t.o.m. direkt av denna, var inte fascistiskt. Det var inte utövat i ett katastrofläge för kapitalismen, utan var endast starkare doser av det *alldeles vanliga våld*, som *alltid* utövas mot arbetarklassen även i den borgerliga demokratin.

Konsekvenserna av den felaktiga analysen av fascismen, bourgeoisin och socialdemokratin var inte lika katastrofala i Sverige som i Tyskland. Förvisso blev den kommunistiska propagandan mindre trovärdig. Men det viktigaste var att bristen på verklig analys av socialdemokratin medförde att SKP relativt smärtfritt kunde ledas över till en rakt motsatt syn på denna. Det första tecknen kom redan 1932 (Hagberg, se nedan). I avsnittet om folkfrontspolitiken kommer vi att se förändringen under den senare delen av 30-talet. Definitivt slog den reformistiska synen på socialdemokratin igenom på kongresserna 1944 och 1946. Praktiskt taget inga kritiska röster höjdes då mot högervidningen.

Den orealistiska bedömningen av krisens inverkan beror främst på en underskattning av den medvetandeförändring det innebär att bli kommunist. Man gjorde en *ekonomistisk* analys. Detta var genomgående i alla Kominternpartier. Endast partier som tvingades föra en lång och

bred kamp, där alla samhällslivets sidor måste dras med, lyckades vrida sig ur ekonomismens grepp (gäller främst KKP). SKP tycks ha varit osedvanligt svagt på denna punkt, något som också antyds av ett brev från EKKI till SKP, där det sägs att det skulle vara ett

”svårt opportunistiskt fel att förlita sig därtill att de svenska arbetarmassorna spontant i vänsterutvecklingens process skulle befria sig från den borgerliga ideologins inflytande och komma till insikt oro nödvändigheten av revolutionär klasskamp mot kapitalismen...”⁴⁴

Det finns ett samband mellan denna ekonomism och teorin om socialfascismen. SKP menade att socialdemokratin åter och åter igen avslöjade sin fascistiska karaktär, och att arbetarmassorna i själva klasstriderna kunde se att SKP var det enda alternativet till socialfascismen. Alla socialdemokratins försök till en stabil ”välfärdsutveckling” var bara tarvligt bedrägeri mot arbetarna. Denna förenklade syn på socialdemokratin stärkte tron på arbetarnas halv-automatiska revolutionering. Hade man insett att socialdemokratins uppträdande i klasskampen inte var ett så enkelt bedrägeri, så hade det varit svårare att upprätthålla denna vanföreställning.

SKP från militans mot opportunism

Med tanke på läget i Sverige till skillnad från Tyskland, så var SKP:s politik under denna period mer riktig än under någon annan period i partiets historia. Taktiken för arbetsplatserna var att organisera arbetarna underifrån. RFO var det organisatoriska medlet. SKP var inte som kilbommarna bundet till en principiell facklig legalism, utan stödde vilda strejker och sökte politisera de arbetare som deltog i dessa eller i andra arbetarkamper. Partiet var ett kaderparti, även om kaderns erfarenhet var ringa och dess skolning erbarmlig. Dess arbetsstil var militant.

I de flesta av de viktigaste arbetarkamperna i början av 30-talet – Halmstad, Ådalen, pappersstrejken, sjömansstrejken och byggnadsstrejken – hade SKP ett visst och ibland rätt stort inflytande. LO/SAP komprometterade sig ganska väl. Kilbommarna vacklade. Endast SKP stödde oreserverat de militanta aktionerna, vilket gav partiet sympatier.

Den viktigaste frågan att undersöka blir då hur SKP kunde förankra och befästa dessa sympatier, utveckla dem till en massomfattande revolutionär kraft. I vilken mån kunde partiet vinna ett inflytande som inte bara byggde på dess stöd åt militansen, utan var ett djupt medvetet ställningstagande för en revolutionär omgestaltning av världskapitalismen och det svenska samhället? I byggnadsstrejken, där SKP:s inflytande var större än vid de flesta av striderna, kan man klart se partiets oerhörda svårigheter att sammansmälta dagskrav och revolutionärt perspektiv.

Byggnadsstrejken

Byggnadsarbetarstrejken varade från 1 april 1933 till 14 februari 1934. Den var det sista steget i SAF:s långa lönesänkningsoffensiv. Arbetsköparnas utgångsläge var gynnsamt.

Efterfrågan på byggen var på väg neråt. Byggnadsindustriförbundet hade lyckats organisera en stor mängd förut oorganiserade byggmästare, och många av dem som man inte fick med i förbundet fick man likväl att säga upp avtalen. I detta läge provocerade arbetsköparsidan fram strejk genom att orubbligt hålla fast vid krav på mycket kraftiga lönesänkningar och andra försämringar. Byggnadsarbetarna hörde traditionellt till de mest militanta arbetarna, men denna gång var deras stridslust och sammanhållning ”glänsande” (*Byggnadsträarbetaren*⁴⁵). De tre fackförbunden (Grova, Byggnadsträ och Murarna) hade utlyst begränsad strejk, men i Stockholmsavdelningarna röstade arbetarna vid strejkmöten för total strejk.

⁴⁴ *Klasskampen* (KFML:r), 6/71 s 57 [brev från EKKI återgivet i *Kommunistisk Tidskrift* mars-april 1931]

⁴⁵ *Arkiv för studier i arbetarrörelsens historia* nr 2 Lund 1972, s 45

Vid avvecklingen av strejken efter nästan ett års kamp spelade LO/SAP mycket stor roll. Avtalet blev osedvanligt uselt, sämre än medlingsförslag som arbetarna i augusti hade avvisat med stor majoritet. Uppgörelsen skedde i ett läge då byggnadskonjunkturen hade vänt. Byggmästarna ville därför börja bygga igen. Arbetarsidan stod nu starkare. Man hade även fått stöd från broderfack i Danmark och Norge.

Orsaken till LO/SAP:s hårda påtryckningar var att krisprogrammet stod i fara om inte byggstrejken kunde "avvecklas". Bondeförbundet ställde detta som krav för att stödja programmets genomförande. Sossarna var därför alldeles extra angelägna om att bli kvitt strejken. Bl.a. tvingades Murarförbundet av LO att begå stadgebrott genom att skriva under ett avtal som medlemmarna förkastade. Murarförbundet hade ännu inte infört LO:s normalstadgar, som gav förbundsledningen rätt att göra upp själv.

Sossarnas inställning hade varit negativ under hela strejken, men alldeles särskilt negativ blev den efter krisuppgörelsen med Bondeförbundet den 27 maj. Betecknande är en ledare i *Social-Demokraten* 10 juli, där det står

"Det är en bjudande plikt att sätta den allmänna välfärden högre än en enstaka arbetargrups intressen, om dessa senare skulle råka kollidera med intressen av större räckvidd... det måste klarläggas att byggnadsarbetarna svårligen kan påräkna övriga organiserade arbetares sympatier för en fortsatt strid med parollen: inga som helst eftergifter."⁴⁶

Kommunisterna uppmanade till skapande av strejkledningar på varje arbetsplats och till lokalt samordnade strejkledningar. Det lyckades dock inte. Först mot slutet av 1933 sammankallade SKP/RFO till en oppositionskonferens, där en kamplledning valdes.

Men den kommunistiska agitationen fick ändå stor genomslagskraft p.g.a. byggnadsarbetarnas bitterhet mot LO/ SAP. *Ny Dag* kommenterade detta med att arbetarnas revolutionära medvetande hade böjts. De socialdemokratiska förrädarna Lille nu vara definitivt avslöjade.⁴⁷ Om man ser på t.ex. styrelsevalet i Grovs avdelning 36 (Stockholm) i april 1934 så synes detta bekräftas. Sillénarna, som vann valet, ökade sitt röstetal från 854 till 2124. Sossarna och kilbommarna stod i stort sett stilla och fick 1312 respektive 785 röster. Men dessa positioner som sillénarna erövrade urholkades sedan efterhand, trots att detta var den strejk, där man vann de största politiska framgångarna.

Arbetarna stödde kommunisternas strejklinjé, sympatiserade med eller anslöt sig till RFO samt röstade på kommunisterna i fackliga val därför att dessa var de mest konsekventa klasskämparna och därför att arbetarna sympatiserade med socialismen. Nog är det hedervärt att få stöd för att man är kompromisslösa klasskämpar. Men det var ett stöd på mycket lös grund, ett stöd som bara vagt gällde också de revolutionära frasernas innehåll. Den kommunistiska kadern hade det inte lätt då den skulle förmedla en trovärdig socialistisk agitation. Kadern var illa skolad, delgiven Kominterns och SKP:s ekonomistiska uppfattning om krisen, fascismen och socialdemokratien. Den var oförmögen att levandegöra kommunistisk politik.

Högermarschen anträdde

Allt mer blev revolutionsparollerna barlast. *Så snart klasskampen gick tillbaka, kunde SKP behålla sitt inflytande endast genom en högervändning av politiken.* Den långa marschen åt höger började. Redan i SKP:s ställningstagande till SAP:s krisprogram och regeringsbildande 1932 kunde man märka spår av svårigheterna. Hilding Hagberg i *riksdagsgruppen* skrev att SKP borde

⁴⁶ *Tre trettioårsstrejker. Byggnadsstrejken* Sociologiska Inst. vid Lunds universitet, 3-betygsuppsats s 16

⁴⁷ a.a. s 30

”aktivisera de breda arbetarmassorna till påtryckning på regeringen, visa upp för dem att nu är tiden inne för realiserandet av de stolta löftena. Den taktiskt mest gynnsamma grundvalen därför är de socialdemokratiska ledarnas egna vallöften och de mest näraliggande fordringarna hos massorna. Partiet kan inte nöja sig med en negativ kritik från vänster av de socialdemokratiska ledarnas åtgärder.”⁴⁸

Här ser man de tidigaste spåren av SKP som sossarnas pådrivare från vänster. På kongressen 1933 bekräftades i viss mån denna tendens. Kongressen uppfattade partiets allvarliga brister som främst gällande förmågan att initiera och leda kamp. Frågan om att i kamperna höja arbetarmassornas politiska medvetenhet kom i bakgrunden. Och ändå var det i *den* punkten, som SKP hade sina största brister. Bristen på strategi medförde att man saknade de vapen som skulle kunna fördjupa kampen. I stället blev SKP hänvisat till att med agitation och propaganda söka bevara och trappa upp militansen. Man saknade perspektiv på en organisering av arbetarklassen utanför de fackföreningsmässiga ramarna, en organisering som pekade utanför kapitalismen. I verkligheten hade man ingen revolutionär utväg ur kapitalismen att agitera för. Därför måste SKP ha mottagit Kominterns övergång till folkfrontspolitiken med lättnad.

Krisen lättade. Arbetslösheten minskade. Sossarna kunde ta åt sig äran. Reformismen och klassarbetepolitiken hade goda tider. SKP, som mot klassarbetet främst ställde militansen, fick det svårt. Hade partiet inte gått åt höger, skulle dess inflytande säkert ha smält samman betydligt.

SKP:s klass mot klass-period var kort, hedervärd, men inte ärorik.

Folkets front mot fascismen

I januari 1933 grep fascisterna makten i Tyskland, Europas nyckelland. Den brutala förföljelsen av alla arbetarorganisationer började omedelbart. För proletariatet var det ett oerhört nederlag. I Italien satt fascismen sedan länge vid makten. I flera andra av Europas länder härskade militärregeringar. I de alltjämt borgerligt-demokratiska länderna fanns fascistiska rörelser av olika styrka, vilka genom Hitlers maktövertagande fick mer vind i seglen.

På Kominterns sjunde världskongress 1935 markerades en total kursförändring i förhållande till klass mot klass-politiken. Folkfrontsperioden hade börjat. De våldsamma angreppen mot socialdemokratin tonades ner. I stället försökte man bilda nära allianser med alla borgerligt demokratiska krafter.

Denna politik inleddes i Frankrike. Det franska kommunistpartiet (PCF) började arbeta för *enhetsfront* med socialdemokratin såväl ovanifrån som underifrån. En överenskommelse om förenad kamp mot fascism och krig och för försvar av de borgerligt demokratiska friheterna undertecknades av de båda partierna. Enhetsfrontsförslag med liknande innehåll framställdes kort därpå av de kommunistiska partierna i Tjeckoslovakien, Österrike, Schweiz, Spanien. I början av 1935 började även KPD tillämpa denna nya politik.

Samarbetet i Frankrike slog väl ut, vann stor popularitet bland arbetarna. Våd parlamentsvalen april-maj 1936 kunde kommunisterna nästan fördubbla sitt röstetal. PCF erbjöd sig t.o.m. att gå samman med socialdemokraterna (1935). Detta genomfördes inte, men ungdomsförbunden och fackföreningarna slogs samman. Man fortsatte på den inslagna vägen. Enhetsfronten utvecklades till att omfatta även det borgerliga Radikalsocialistiska Partiet. En *folkfront* hade bildats.

Denna politik mötte positivt gensvar hos den radikala flygeln av socialdemokratin i de franska, österrikiska, spanska och schweiziska partierna.

⁴⁸ *Klass mot klass*, Proletärkultur i Göteborg 1971 s 98

Den traditionella högerflygeln, d.v.s. majoriteten i de socialdemokratiska partierna i Sverige, Norge, Danmark, Holland, Belgien, Tjeckoslovakien, Polen och England vägrade däremot att följa denna nya politik.

Nya riktlinjer på Kominternkongressen

Kominterns kongress 1935 gav stadga åt dessa förändringar i politiken. Den nya linjen underbyggdes med hänvisningar till förändringar i världssituationen: socialismens seger i Sovjetunionen, djupgående ekonomisk kris, offensiv från fascismen, ökat revolutionärt medvetande hos arbetarklassen.

Folkfrontspolitiken byggde på förutsättningen att huvudmotsättningen då gick mellan folket och monopolkapitalet. Detta var en kraftig förändring i förhållande till klass mot klasspolitiken, då den borgerliga klassdiktaturen ställdes mot socialismen, proletariatet mot bourgeoisin, socialdemokratin betraktades som den taktiska huvudfienden.

Synen på den borgerliga demokratin och kampens uppgifter förändrades. Tidigare hade man ju hävdat att det inte förelåg några principiella skillnader mellan borgerlig demokrati och fascism. Redan i inledningen till det stora kongresstalet gjorde emellertid Dimitrov en sådan distinktion:

”När fascismen kommer till makten innebär detta inte ett vanligt borgerligt regeringsskifte, utan det innebär att en av det borgerliga klassväldets statsformer, den borgerliga demokratin, ersättes med en annan form: den öppna terroristiska diktaturen. Det vore ett allvarligt fel att ignorera denna skillnad, som skulle hindra det revolutionära proletariatet att mobilisera de bredaste skikten av de arbetande i stad och på land till kamp mot fascismens hotande makterövring, och även att utnyttja de inom bourgeoisins eget läger existerande motsättningarna.”⁴⁹

Dimitrov kritiserade ”en otillåtlig underskattning av den fascistiska faran”, framför allt i Tyskland. Han kritiserade den neutrala och opportunistiska hållning till fascismen som funnits i vissa kommunistiska partier. Han kritiserade de ”ofruktbara resonemang om fascismens väsen ‘i allmänhet’ som ersatt utvecklandet av masskamp mot fascismen. Han kritiserade den ”sektaristiska trångsyntheten” i fråga om partiets uppgifter och dessas lösande.⁵⁰

Det blev nu enligt Komintern arbetarklassens uppgift att i kamp mot monopolkapitalet och fascismen ena folket, ”alla demokratiska krafter, alla antifascister”⁵¹ kring försvar av den borgerliga demokratin. Den aktuella huvuduppgiften var alltså inte längre att på klasskampens grund ena arbetarklassen mot bourgeoisin i kamp för socialismen. Arbetarklassens uppgift skulle vara

”att gå i spetsen för sitt folks kamp mot finansmagnaternas, storkapitalisternas och godsherrarnas klick, att vara förtruppen i de ännu inte slutförda demokratiska revolutionerna och i alla progressiva och kulturella rörelser. På så vis får klasskampen mellan de utsugna och utsugarna en omätligt bredare bas och en mäktig slagkraft.”⁵²

Folkfrontstaktiken var på väg att bli *strategi*: Fascismen hade man mekaniskt kopplat till monopolkapitalet. Monopolkapitalismen är ett stadium i kapitalismen. Alltså... Den antifascistiska/antimonopolistiska kampen började ses som ett nödvändigt led i den historiska utvecklingen.

Enhetsfronten skulle rikta sig ”mot fascismen, mot kapitalets offensiv, mot krigsfaran och mot klassfienden”.⁵³ Dess utgångspunkt och huvudinnehåll skulle vara ”försvaret av arbetar-

⁴⁹ Dimitrov, G.: *Enhets och folkfrontens problem, Tal och artiklar* Arbetarkultur 1939 s 10

⁵⁰ a.a. s 21-22

⁵¹ a.a. s 216

⁵² a.a. s 204

⁵³ a.a. s 30

klassens omedelbara ekonomiska och politiska intressen, arbetarklassens försvar mot fascismen".⁵⁴ På detta sätt blandade man oförtrutet samman ekonomiska och politiska erövringar.

Ingen person, inget parti och ingen organisation som var för denna enhetsfront skulle angripas.⁵⁵ Särskilt viktigt var det att upprätta det närmaste samarbete med socialdemokratiens vänstra flygel.⁵⁶ Dimitrov motiverade möjligheten att ändra inställningen till socialdemokratin och särskilt dess ledning med att den nu inte längre kunde upprätthålla sin roll som bourgeois sociala huvudstöd. Detta skulle bero på att borgarna själva måste överge den borgerliga demokratin och tillgripa fascismen, något som innebar att socialdemokratiens tidigare funktion hade upphört. Den ekonomiska krisen och klassamarbetspolitikens nederlag hade också skakat de socialdemokratiska arbetarna så att dessa nu börjat tvivla på klassarbetet med borgarna.

Detta förstärktes slutligen av kontrasten mot socialismen utveckling i Sovjet.

Enhetsfronten mellan socialdemokrater och kommunister reste även frågan om arbetarklassens politiska och organisatoriska enhet. Dimitrov betonade på kongressen 1935 nödvändigheten av att varje land hade "ett enhetligt proletärparti", "ett enhetligt massparti".⁵⁷ Följande villkor föreslogs för en sådan förening: 1) fullständig oavhängighet av bourgeoisin och fullständig brytning av socialdemokratiens block med denna, 2) aktionsenhet har upprättats tidigare, 3) erkännande av nödvändigheten av revolutionärt störtande av bourgeoisin och upprättande av proletariatets diktatur i form av sovjeter, 4) vägran att understödja bourgeoisin i det imperialistiska kriget, 5) partiet byggs på demokratiska centralismens grundval.⁵⁸

För att uppnå denna enhet förklarade Dimitrov, att Komintern och dess sektioner var beredda att gå till underhandlingar med Andra Internationalen och dess sektioner. Och han slog fast, att

"stödda på arbetarnas växande dragning till en förening av de socialdemokratiska partierna eller enskilda av dess organisationer med de kommunistiska partierna, måste de kommunistiska partierna fast och med tillförsikt taga initiativet till genomförandet av denna förening."⁵⁹

På grundval av den proletära enhetsfronten måste kommunisterna vidare söka upprätta en "bred antifascistisk folkfront" med de arbetande bönderna och småbourgeoisin i städerna.⁶⁰

Detta kunde i vissa fall betyda upprättande av breda folkfrontspartier. Dimitrov lovordade t.ex. de nordamerikanska kommunisternas initiativ att bilda ett Arbetar- och farmerparti. Han kallade detta en "specifik form för de amerikanska massornas folkfront". Och, sade han, detta kommer naturligtvis inte att vara vare sig ett socialistiskt eller ett kommunistiskt parti. "Men det måste vara ett antifascistiskt och får inte vara ett antikommunistiskt parti."⁶¹

Inte heller socialdemokratiska partier i regeringsställning betraktades som omöjliga att samarbeta med. Dimitrov berörde också de svenska förhållandena. 1932-33 hade socialdemokraternas politik lett till stora framgångar, även regeringsbildande. De hade använt paroller som innehöll en rad krav (t.ex. mot tullarna, mot militariseringen, slut på förhållandet av arbetslöshetsförsäkringen, högre ålderspension, förbud mot organisationer som Munckska kåren, ned

⁵⁴ Degras III s 362

⁵⁵ Dimitrov, s 31

⁵⁶ Degras III s 363

⁵⁷ Dimitrov, s 85

⁵⁸ a.a. s 86

⁵⁹ a.a. s 85

⁶⁰ a.a. s 37

⁶¹ a.a. s 40-41

med klasslagarna mot fackföreningarna), som skulle ha kunnat läggas till grund för en proletär enhetsfront. Det var under klass mot klass-perioden. Nu menade emellertid Dimitrov att det hade varit naturligt med samarbete.⁶²

Även i frågan om regeringsbildande skedde en omsvängning. Nu kunde man tänka sig anti-fascistiska folkfrontsregeringar. Dimitrov klargjorde dock, att kommunisterna inte önskade enbart en utvidgad socialdemokratisk regering, utan en regering som ställer också revolutionära krav, t.ex. produktionskontroll, bankkontroll, upplösning av polisen och väpnad arbetarmilis.⁶³

Men hur skulle arbetarkontroll o.s.v. kunna bevaras eller ens komma till stånd om det inte skett en avgörande, revolutionär förändring i klasskraftsläget? Skulle regeringen genomföra och upprätthålla de revolutionära kraven med den borgerliga statsapparaten? Dimitrov tycks ha förlorat ur sikte att det är kampen och kraftförhållandet mellan klasserna som avgör vilka krav som uppfylls. Uppfylls revolutionära krav, betyder det att bourgeoisin är slagen. Då är en folkfrontsregering för länge sedan överspelad. Men verkligheten har snarare visat sig bli att dessa högerkommunisterna *inte låter* folkfrontsregeringen överspelas. De snöper den kamp, som hotar att springa förbi dem själva.

Denna typ av enhetsfrontsregering skulle vara en av de viktigaste övergångsformerna till socialismen. Men den var ännu inte socialism, inget "demokratiskt mellanstadium". Kommunisterna skulle stödja den, men inte förlora det revolutionära perspektivet att endast den socialistiska revolutionen slutligt kan "bringa räddning".⁶⁴ Enhetsfrontsregeringens övergång skulle inte vara en fredlig parlamentarisk övergång till socialismen.⁶⁵ Det var Dimitrov tvungen att understryka.

Från enhetsfrontstaktik till folkfrontsstrategi

Folkfrontspolitikens grundtanke var att huvudmotsättningen i samhället gick mellan å ena sidan "finansmagnaternas, storkapitalisternas och godsherrarnas klick" och å andra sidan "folket". I förhållande till klass mot klass-politiken innebar detta en oerhörd förändring. Där drogs skiljelinjen i samhället fullständigt svartvitt mellan det proletära och det borgerliga blocket. Nu flyttades inte bara de s.k. socialfascisterna utan dessutom småbourgeoisin och stora delar av borgarna över på den progressiva sidan.

Förändringen i Kominterns politik skedde abrupt. Men man kan inte lättsinnigt avvisa den nya politiken, eftersom fascismen uppträtt som en stark social kraft. Låt oss börja med att se på hur förändringen i politiken kom till.

Komintern ändrade sin politik 1934-35. *Men det var inte då, som de viktigaste förändringarna i det politiska läget inträdde.* De skedde i stället framför allt 1929-31, d.v.s. de år då nazisterna växte sig starka i Tyskland. Förändringen bekräftades i och med maktövertagandet i början av 1933. Det var dessa år, som arbetarklassens enhet i antifascistisk kamp blev livsviktig. Då klass mot klass-politiken infördes 1928, innehöll den både felaktiga och riktiga element. Ju mer fascismen utvecklades, desto felaktigare blev den. Nazisternas maktövertagande var det ena stående tydliga tecknet på att politiken måste läggas om.

Men först då klass mot klass-politikens motgångar verkligen var skriande, ändrade Komintern sin linje i förhållande till socialdemokratien, den borgerliga demokratin och kampen mot fascismen. Däremot kan det i och för sig vara riktigt att gå i allians med delar av bourgeoisin. En sådan allians kan i vissa lägen vara ett framgångsrikt led i kampen för en socialistisk

⁶² a.a. s 53

⁶³ a.a. s 71-73

⁶⁴ a.a. s 73-74

⁶⁵ a.a. s 73

revolution, något som framgår ur den kinesiska revolutionens erfarenheter. Man slår sig samman i aktionsenhet med socialdemokratin och andra borgerliga demokrater för att slå tillbaka fascismen (respektive imperialismen, i det kinesiska fallet). På det sättet kan arbetarmassorna och delar av småbourgeoisin och mellanskikten dras in i kamper, som radikaliserar dem. Kommunisterna kan under kampens lopp stärka sina positioner. I Kina byggde man upp basområden, stärkte Röda armén samt utökade sitt politiska inflytande även i de områden som man inte behärskade.

Man kan inte säga att Komintern konsekvent utnyttjade den antifascistiska respektive anti-imperialistiska kampen för att radikaliserar massorna. Vissa partier kunde göra det (Kina, Jugoslavien, Albanien). Men Frankrike 1936 och särskilt inbördeskriget i Spanien är mindre upplyftande exempel. I Spanien förde kommunisterna av rädsla för att stöta sig med sina borgerliga allierade en politik som höll tillbaka många arbetarinitiativ. De gick emot kollektiviseringen av jorden och många andra reformer. De medverkade till arbetarmilisens omvandling till folkarmé på ett sätt som ledde till att stora arbetargrupper avväpnades. Sovjetunionens stöd var återhållsamt.

Men håller man tillbaka de radikala handlingarna, så bryter man udden av hela den revolutionära process, som den antifascistiska kampen kunde vara början till. Själva uppsvinget, radikaliseringen och kampviljan kan inte bevaras, om det inte förs vidare. Det är en illusion att tro att man kan kedja fast rörelsen vid en viss borgerligt demokratisk nivå, föra denna fas till seger, och sedan gå vidare. Själva den borgerligt demokratiska kampens bestånd är beroende av att den radikaliseras. Förs den allt konsekventare på arbetarklassens initiativ och villkor, kan småborgarna ryckas med på en grund som egentligen inte är deras. KKP insåg detta. De satsade på att radikaliserar folkmassorna i kampen. De lät inte de militära enheterna specialiseras för den uppgiften, utan sökte skapa en fruktbar dialektik mellan armé, milis och folkmassor. De förstod att kampen *inte kan breddas om den inte fördjupas*. Stängs kampen in i småborgerliga ramar, går den vad det lider tillbaka. Öppnar den nya perspektiv för befrielsen, går den framåt

Det verkar som om vi måste dra slutsatsen att folkfrontspolitiken inte bara var en taktisk åtgärd, utan en begynnande *förändring i det strategiska perspektivet*. Det faktiska agerandet i det senare 30-talets strider tyder på det. Men förändringen kan utläsas även ur de allmänna politiska riktlinjer, som vi gick igenom ovan. Det är dock inte så att dokumenten från bl.a. Kominterns 7:e världskongress entydigt visar ett strategiskt perspektiv med antimonopolistiska fronter, som backar upp regering som skall genomföra successiva kraftfulla ingripanden mot "monopolens makt", en successiv fredlig övergång till socialismen. Riktlinjerna för folkfrontspolitiken innehåller inte den strategi som de Moskvatrogna kommunistpartierna senare antog och än idag tillämpar. Kännetecknande är i stället riktlinjernas motsägelsefullhet. Å ena sidan finns där teserna om uppror, sovjetdiktatur, o.s.v. – även i förslaget till samgående med socialdemokratin. Me å andra sidan finns idéer i stil med att arbetarklassens uppgift är att "vara förtruppen i de ännu inte slutförda demokratiska revolutionerna" eller det amerikanska partiet som "måste vara ett antifascistiskt och inte får vara ett antikommunistisk parti".

De första stegen togs mot en mer djupgående förändring i synen på den borgerliga staten och övergången till socialismen. Normalt menar kommunister att övergången till socialism måste ske mot, inte med borgarstaten. Här började en annan syn avteckna sig. Först skulle man göra rent hus med fascismen. Denna sågs som monokapitalets diktatur. Kampen mot fascismen för demokratin var därför riktad mot monopolkapitalet. Därför skulle man kunna föra den antifascistiska enheten vidare i en enhet mot monopolkapitalet, för "fördjupad demokrati". Samtidigt förtydligades kritiken av kapitalismen. Dess tyngdpunkt försköts till att gälla "monopolens makt". I förlängningen förtydligades socialismen till förstatligande: byråkratisk "revolution" från ovan, precis som man gjorde i öststaterna. Kampen hade man kväst.

Man blev hänvisad till ”socialism” med borgerlig metod. Allt som allt började framträda ett enastående sammelsurium av antimonopolism, fred, borgerlig demokrati/folkdemokrati och statskapitalism/”socialism”, ett sammelsurium där de kommunistiska elementen i ideologin hela tiden befann sig på defensiven.

Några år tidigare hade Komintern *generellt* avvisat att det kunde finnas överhuvudtaget något annat val än mellan fascism och sovjetdiktatur. Kapitalismen skulle ha nått ett stadium, då borgerlig demokrati inte kunde skiljas från fascismen. Fascismen sågs som ett led i kapitalismens allmänna utveckling, ett led som kunde övervinnas inte genom borgerlig demokrati, utan endast genom proletär revolution. Hän över den fascistiska diktaturen, framåt mot sovjetdiktaturen: Så skulle man slagordsmässigt kunna sammanfatta det hela. Nu blev det i stället stilla vandring genom de folkdemokratiska lunderna, framåt mot det byråkratiska inväxandet i socialismen.

Man började lämna det marxistiska perspektivet på historien som en oavbruten fram och tillbaka böljande process av kamper och strider, i vilka massornas medvetande revolutioneras. Man började hacka sönder historien i stadier. Man började placera det historiska initiativet inte hos massorna, utan hos regeringar o.d. Själva det borgerliga *sättet* att bedriva politik började tas till heders. Och man började slutligen försumma det medvetna elementet i denna process: avantgardet, särskilt kommunisterna. Avantgardet utgör i mass-striderna det salt, som främjar dialektiken mellan kamp och medvetande, så att resultatet av kamperna blir en början till kommunistisk medvetenhet. På så vis tillkämpar sig arbetarklassen förmågan att gripa makten, omstörta och i grunden omvandla samhället i alla dess delar. Hur skulle t.ex. ett Arbetar- och farmerparti av det slag Dimitrov förordade kunna utgöra ett sådant salt: Om inte kommunisterna bevarar sin självständighet som skolad, medveten och stridshärdad kaderorganisation, kan de aldrig vara klasskampens salt. Om inte kommunisterna har den förmågan att föra striderna vidare, så är de inte längre någon förtrupp. De är i stället på väg att utvecklas till bredbakade typer, som mår bättre vid förhandlingsbordet än i klasskampen – kort sagt vad praktiskt taget hela ledarskapet för Kominternpartierna blev.

Under de första åren av 30-talet var Tyskland det centrala landet för Kominterns politik i Europa. Där skedde en hastig politisering. Fortast gick det för det kontrarevolutionära uppsvinget. Vid den tiden förde Komintern en linje, som försvagade den antifascistiska kampen. Under de senare åren av 30-talet var Frankrike och Spanien de centrala länderna. I Frankrike slogs fascismen tillbaka genom aktionsenheten 1934, och de följande åren såg en stark vänstervridning bland massorna, vilken utmynnade i masstrejkerna försommaren 1936. I Spanien fördes kampen mot den invaderande Franco-fascismen med stöd av hela Europas arbetarklass. Men i båda dessa senare fall, då arbetarklassen visade styrka och enighet, lade Komintern filten på för att inte utmana sina borgerliga allierade. Arbetarkampen bedrogs, uppsvinget stryptes i den borgerliga demokratins tvångströja. Kommunistpartierna föreställde sig att vägen till socialismen är en gryta som kan kokas sakta, arbetaruppsvinget en rörelse som kan lunkas framåt.

Med folket för fosterlandet

Vi skall här teckna förändringarna i SKP:s allmänna politiska riktlinjer från 1934 till början av kriget.

Övergången från klass mot klass till folkfront blev för SKP:s del mera tvär än för många andra partier. 1934 hävdade SKP för tredje perioden typiska uppfattningar, och gjorde bara mindre förändringar. Dessa förändringar fördes vidare i början av 1935 och kulminerade på Kominternkongressen.

För SKP kännetecknades läget 1934 framför allt av att ”den härskande borgarklassen allt mera övergår till blodigt undertryckande av de arbetande massorna, till fascistisk terror, för att på så sätt säkra möjligheterna till en kapitalistisk utväg ur krisen”.⁶⁶ Linderot anklagade socialdemokratin för att vilseleda och avvärja arbetarna genom att ”ställa demokratiska länder i principiell motsats till den fascistiska diktaturens länder”.⁶⁷ Enligt SKP var ”socialfascismens” roll i Sverige att använda regeringsmakten för att slå ned arbetarklassens kamp för bättre förhållanden, och den fungerade som fascismens vägröjare, ja ”man kan konstatera att socialdemokratin i Sverige i flera fall distanserat den tyska socialdemokrati, som bar huvudansvaret för fascismens seger i Tyskland.”⁶⁸

Därför skulle kampen mot socialdemokratin och i synnerhet dess vänstra flygel intensifieras. Linderot ställde parollen ”Mot socialdemokratin, för enhetsfront underifrån med arbetarmassorna”.⁶⁹

En del började ändras. Visserligen sade man fortfarande, att ”vi kan naturligtvis aldrig skapa enhetsfront med de socialfascistiska ledarna”. Men SKP skulle kunna vända sig till ”proletära ledningar” i lokala socialdemokratiska organisationer för gemensamt agerande vid antifascistiska demonstrationer, första maj, etc.⁷⁰ Dessa enhetsfronter skulle dock stå under SKP:s ledning. Det var kommunisternas uppgift att självständigt arbeta för en revolutionär utväg ur krisen.⁷¹

Förändringen fortsatte. SKP:s centralkommitté sammanträdde i januari 1935 för att diskutera enhetsfronttaktiken och dess genomförande. Fortfarande skulle det vara kommunisternas uppgift att leda massorna mot den proletära revolutionen, sovjetmakten och proletariatets diktatur.⁷² Men enhetsfronttaktiken måste omprövas.

SKP konstaterade att den proletära enhetsfronten ännu var föga utvecklad i Sverige på grund av 1) socialdemokratiens ideologiska inflytande och de socialdemokratiska ledarnas åtgärder mot enhetlig kamp, 2) kilbomspartiets roll att förvirra de oppositionella arbetarna, 3) SKP:s svaga aktionskraft, 4) SKP:s ringa utnyttjande av de internationella erfarenheterna samt motståndet mot förändringar inom det egna partiet.⁷³ Med de internationella erfarenheterna avsågs den förändrade fronttaktiken på kontinenten. Och Linderot slog fast: läget har förändrats, därför måste vi ställa enhetsfrontspolitiken till omprövning. Samtidigt avvisade han anklagelserna för sekteristisk ultravänsterpolitik under den föregående perioden. Den hade varit riktig eftersom socialdemokratiska partier regerade, och massorna trodde att socialdemokratin skulle lösa proletariatets klassfrågor. Därför måste de kommunistiska partierna rikta kampen mot socialdemokratin som bourgeoisins sociala huvudstöd. Men nu menade man att arbetarna efter Hitlers seger inte längre trodde på en demokratisk väg till socialismen. De hade förlorat tron på nytta av samarbete med bourgeoisin.⁷⁴ På grundval av denna enorma bedömning av förändringen i arbetarnas medvetenhet kunde SKP nu gå så långt i enhetssträvandena med SAP att man föreslog en valkartell under beteckningen Arbetarpartiet.⁷⁵

⁶⁶ Linderot: *Komintern visar vägen*, Arbetarkultur 1934 s 11

⁶⁷ a.a. s 13

⁶⁸ a.a. s 13-15

⁶⁹ a.a. s 15-16

⁷⁰ a.a. s 23-24

⁷¹ a.a. s 31-32

⁷² *Enhetsfront, Beslut och riktlinjer från Kommunistiska Partiets CK:s plenum den 12-13 januari 1935*, Arbetarkultur 1935 s 9

⁷³ a.a. s 33

⁷⁴ a.a. s 10-11

⁷⁵ a.a. s 20

Denna politik var avsedd att rätta till tidigare fel. Det gällde framför allt oförmågan att utveckla en riktig enhetsfronttaktik. Kommunismens politik hade ofta lett till än större splittring.⁷⁶ Man ändrade också synen på socialdemokratiens vänster: ”Vi har tidigare karaktäriserat den socialdemokratiska vänstern såsom den farligaste motståndaren.” Men det fanns också där ”ärligt folk” som alls inte var ”förrädare” och ”arbetsköparagenter”. Dessa gällde det att samarbeta med.⁷⁷

Det nya samarbetet med socialdemokratin skulle vara av defensiv karaktär mot fascismen. Men samtidigt måste det ha en offensiv sida riktad mot bourgeoisin och kapitalismen. Och ”detta betyder en kamp klass mot klass”.⁷⁸

SKP och Kominterns 7:e världskongress

”Den svenska delegationen ansluter sig till helt och fullt till den värdering av det allmänna läget och till de riktlinjer för Kommunistiska Internationals och partiernas verksamhet i nuvarande situation som kamrat Dimitrov utformat i sitt tal och i den föreslagna resolutionen”.⁷⁹ Så inledde Linderot i likhet med alla andra delegationsledare sitt tal på Kominternkongressen 1935.

Linderot framhöll, att de skandinaviska länderna hade politiska särdrag, som skilde dem från de flesta andra kapitalistiska länder. Det viktigaste var socialdemokratiens ställning. I andra länder hade socialdemokratiska partier krossats av fascismen, höll på att upplösas eller sökte kampgemenskap med de kommunistiska partierna. Men i Skandinavien var förhållandena helt annorlunda. I Sverige, Norge och Danmark hade socialdemokratin regeringsmakten. De var utslagsgivande masspartier. De ökade och stärkte sitt inflytande bland massorna.⁸⁰ Inte heller genomgick de någon inre upplösning. SKP:s centralkommitté bedömde i januari 1935 att SAP var relativt stabilt: ”Den svenska socialdemokratin kan naturligtvis inte betecknas som varande i upplösningstillstånd. Långt därifrån, och det vore även oriktigt att påstå att den befinner sig i kristillstånd.”⁸¹ Man menade dock att den internationella socialdemokratiens kris verkade också i Sverige, fast inte så starkt.⁸² Det kunde skönjas en uppdelning mellan en reaktionär flygel och en vänsterflygel.⁸³

Socialdemokratin vid regeringsmakten hade inte flyttat fram den svenska arbetarklassens positioner. I sin summering av SAP:s tre år långa regeringsinnehav såg Linderot ”inga som helst verkliga förbättringar i de arbetande massornas läge”.⁸⁴ Tvärtom. En kapitalistisk hungeroffensiv fortgick, viktiga demokratiska fri- och rättigheter avskaffades, krigsförberedelserna stegrades, borgarna och SAP:s ledare klassarbetade. Allt detta hade ”många slående likheter med tredje rikets ‘socialism’”.⁸⁵ Den socialdemokratiska ledningens politik öppnade dörrarna för fascismen genom att pacificera eller desillusionera arbetarna. Därför inte fascistfaran också i Sverige:⁸⁶

⁷⁶ a.a. s 17

⁷⁷ a.a. s 18

⁷⁸ a.a. s 12-13

⁷⁹ Linderot: ”Vägen till den svenska arbetarklassens enhet” i *Svensk arbetarrörelse i brytningstid* Arbetarkultur 1949

⁸⁰ a.a.

⁸¹ *Enhetsfront*, s 16

⁸² samma

⁸³ Linderot a.a., s 201

⁸⁴ a.a. s 192

⁸⁵ samma

⁸⁶ a.a. s 198

”I stället för att vara ett bålverk mot fascismen öppnar den socialdemokratiska regeringen vägarna för fascismens frammarsch. Regeringen är i verkligheten med sin nuvarande politik endast ett bålverk för den kapitalistiska profiten.”⁸⁷

För att motverka socialdemokratins kapitulation inför fascismen måste arbetarna skapa ”en växande antifascistisk enhetsfront, en folkfront av alla arbetets män och kvinnor i stad och på land, av alla antifascister, stark nog att slå tillbaka den fascistiska reaktionen”.⁸⁸ Linderot menade, att partiets ”brister och svagheter” hade bestått i en alltför ensidig inriktning på negativ kritik av socialdemokratins, och att partiet alltför litet förstått att mobilisera massorna för de aktuella kraven.⁸⁹

En riktig väg i uppbygget av den proletära enhetsfronten vore att ta upp de krav och paroller som den regerande socialdemokratins hade fört fram i oppositionsställning. Därigenom

”skall det lyckas partiet att snabbt utbygga enhetsfronten i kampen för dagskraven och utveckla denna enhet till en antifascistisk och antikapitalistisk kampfront som omfattar de breda socialdemokratiska arbetarmassorna”.⁹⁰

Däremot förnekade Linderot möjligheten av enhetsfront med socialdemokratins ledare i nuvarande läge. Socialdemokratins inställning att med kommunisterna diskutera man inte, dem likviderar man. Och han konstaterade, att ”ännu är läget i Sverige dock sådant, att vi icke kan påräkna några som helst överenskommelser med socialdemokratiska partiets ledning om gemensam kamp i någon som helst niga som är aktuell för arbetarna.”⁹¹

I ett förändrat läge kunde enhetsfront med ledningen bli möjlig. Linderot menade att det växte fram en socialdemokratisk vänsterflygel, som hade sin bas bland de breda massorna och inriktade sin politik på den proletära klassfrontens linje.⁹²

SKP i kamp för ”en demokratisk framstegspolitik”

SKP såg i likhet med Komintern inte längre kampen för socialismen mot kapitalismen som proletariets aktuella kampuppgift. Proletariatet måste först inrikta sig på att försvara den borgerliga demokratin gentemot fascismen.

Hilding Hagberg, partiets gruppleddare i riksdagen, uttryckte detta mycket klart i sin skrift ”Herremakt eller folkvälde” från 1936:

”Sveriges arbetare står inte idag i valen mellan socialism och kapitalism. För dagen har tyngdpunkten i den samhällsliga maktkampen förskjutits till att gälla frågan: demokrati eller fascistisk diktatur”.⁹³

I alla sammanhang framhölls nödvändigheten av att värna och ytterligare stärka den borgerliga demokratin. SKP ställde t.ex. inför valet 1938 huvudparollen ”Förstärk och utbygg demokratin”.⁹⁴ Denna paroll förtydligades av Linderot: den innebar framför allt reformpolitik. I valmanifestet framhölls bl.a. ”en reformpolitik till verkligt gagn för massorna”, en jordbrukspolitik som tillfredsställer det jordbrukande folkets behov på de rikas bekostnad, förstatligande av bl.a. de privata storbankerna, krigsindustrin och gruvorna.⁹⁵ Och 1939 gick

⁸⁷ a.a. s 199

⁸⁸ samma

⁸⁹ a.a. s 193

⁹⁰ a.a. s 198

⁹¹ samma

⁹² a.a. s 200-201

⁹³ Hagberg: *Herremakt eller folkvälde?* Arbetarkultur 1936 s 4

⁹⁴ Linderot: ”Sverige åt folket” (1938) återgivet i *Svensk arbetarrörelse i brytningstid* s 218, Arbetarkultur 1949

[på marxistarkivet: [Sverige åt folket](#)]

⁹⁵ a.a. s 219

SKP emot reformpaus, mot vilken de ställde ”en demokratisk framstegspolitik, som syftar att driva reaktionen tillbaka”.⁹⁶ Ekonomiska reformer uppfattades som politiska framsteg. Arbetarklassen skulle stärkas genom riksdagsbeslut, inte genom att skola sig i klasskampen.

SKP och den socialdemokratiska regeringen

Med SKP:s försvar av den borgerliga demokratin kom en omvärdering av socialdemokratin.

På SKP:s 11:e kongress 1939 lade Linderot fram linjen:

”Den sittande regeringen förklarar sig vara en demokratisk regering. Den förklarar sig vilja höja de lägre folkklassernas levnadsstandard och befrämja demokratin, utöka folkets frihet och höja dess välstånd. Vi förklarar alltfört som tidigare att i en sådan inrikespolitik stöder vi koalitionsregeringen. Men vi menar att det skulle genomföras en sådan inre politik att storfinansens makt beskärs.”⁹⁷

SKP skulle fungera som regeringens pådrivare:

”Då regeringen Hansson-Bramstorp – koalitionen mellan socialdemokratin och Bondeförbundet – bildades förklarade Kommunistiska Partiet att vi understödjer regeringen emot angrepp från reaktionen, som avser att störta densamma, men att vi kritiskt granskar regeringens politik och söker mobilisera massorna till påtryckningar för att pressa regeringskursen åtskilliga streck åt vänster och så småningom åstadkomma en verklig arbetarpolitik eller i varje fall en aktiv vänsterpolitik”.⁹⁸

Men

”med detta har vi inte sagt, att den nuvarande koalitionsregeringen är den bästa regering som den borgerliga demokratin kan prestera. Perspektivet måste vara att få en bättre regering, en verklig kampregering för de demokratiska krav, som utgör grundvalen för en enhetlig arbetarpolitik i Sverige. Redan idag kanske en reorganisation av regeringen, där en eller annan minister ersätts med en bättre, skulle kunna medföra en förbättrad regeringskurs.”⁹⁹

Enhetspolitik på basplanet – två exempel

Enhetspolitiken med socialdemokratin sträckte sig inte bara till stöd åt regeringen och förslag om valsamverkan. Också på basplanet underordnade sig SKP i allt högre grad socialdemokratin. Så t.ex. anförde Linderot 1939 två svagheter i enhetsarbetet som måste övervinnas. Den ena var, att partiet i val av styrelser och funktionärer i fackföreningarna fortfarande satte upp partilistor ”och slåss på kniven mot socialdemokratiska partilistor”.¹⁰⁰ Den andra svagheten var, att trots att ingenting längre skilde 82 kommunisternas och socialdemokraternas paroller på första maj, så gick de ändå i två olika tåg:

”inför de faror som hotar idag är det nödvändigt att övervinna splittringen 1:a maj. Marscherar inte arbetarna mot kriget, mot fascismen, för socialismen, även under socialdemokratiska fanor 1:a maj? Jo, det gör de. Då är frågan: vilken motivering har Kommunistiska Partiet att ställa upp i särdemonstrationer för samma paroller? Jag tror inte att någon sådan motivering finns.”¹⁰¹

Folkfront mot storfinansens

”Vi skyddar den borgerliga demokratin mot fascistiska angrepp, vi är villiga att samverka med andra i en folkfront för bevarandet av demokratin gentemot det fascistiska hotet.”¹⁰²

⁹⁶ Linderot: *Sverige i fara* s 15, Arbetarkultur 1939 [marxistarkivet: [Sverige i fara](#)]

⁹⁷ Linderot: ”Kampen för folkets frihet och Sverges oavhängighet” s 236 i *Svensk arbetarrörelse i brytningstid* [marxistarkivet: [Kampen för folkets frihet och Sverges oavhängighet](#)]

⁹⁸ Linderot: ”Sverige åt folket”, a.a. s 217

⁹⁹ Linderot: *Sverige i fara*, s 17

¹⁰⁰ a.a. s 20

¹⁰¹ a.a. s 21

¹⁰² Linderot: ”Sverige åt folket”, s 227

Vilka var dessa ”andra”? Förutom socialdemokratin räknades också vissa borgerliga partier dit:

”Inte alla borgerliga partier behöver vara reaktionära i sin allmänna strävan med hänsyn till den aktuella situationen. Gentemot socialismen är de visserligen reaktionära, men Sveriges arbetare står idag inte i valet mellan socialism och kapitalism. För dagen har tyngdpunkten i den samhälleliga maktkampen förskjutits till att gälla frågan: borgerlig demokrati eller fascistisk diktatur.”¹⁰³

”Alla goda krafter” skulle mobiliseras för folkets demokratiska fri- och rättigheter.¹⁰⁴ Bundsförvanter var småbönder och medelstora bönder, som skulle vinnas genom att regeringskoalitionen uppfyllde deras berättigade krav: ”Då skapar man en basis för en folkets front mot fascismen och kriget, för freden och framåtskridandet.” Också mellanskikten som tjänstemän och hantverkare, intellektuella yrkesutövare, akademiker, småborgerliga folkgrupper, vill ”uträtta något för folkfriheten.”¹⁰⁵ Och i sin genomgång av kommunisternas riksdagspolitik förespråkade Hagberg en reformpolitik som kunde stödjas av ”de stora bärande folkklasserna i vårt land”.¹⁰⁶

Det skulle inte vara folkfrontens uppgift att kämpa för socialismen. Den skulle i stället vara en samling av de krafter, som ville freden, framåtskridande, sociala reformer, nationell oavhängighet.¹⁰⁷ 1938 ställde Hagberg parollen ”Folkfront mot storfinansen”. Det gällde att ”kringskära storfinansens möjligheter” genom en reformpolitik som stat och regering kunde genomföra under kapitalismen, genom ”ökad beskattning av de rika” och genom att öka den¹⁰⁸ statliga andelen av produktionen. I broschyren ”Herremakt eller folkvälde” ställde Hagberg kravet: ”Vi vill bryta storfinansens välde genom nationalisering av storbankerna.”¹⁰⁹

Kommunism under blågul fana?

Vi har förut konstaterat, att en folkfrontspolitik kan vara ett framgångsrikt defensivt led i en revolutionär strategi, förutsatt att den bevarar kommunisternas möjligheter att befrukta arbetarnas radikalisering.

Frågan blir nu om det hade varit riktigt att föra en sådan politik även i Sverige. SKP motive-
rade folkfrontspolitiken på följande sätt. Monopolkapitalet ligger bakom fascismen, precis som under den tidigare perioden. Den fascistiska faran var allvarlig i Sverige. Därför var det nu liksom förut nödvändigt med enhet mot fascismen. Skillnaden skulle ligga i socialdemokratins förändrade ställning. Nu var arbetarna radikaliserade, trodde inte längre på en kamp mot kapitalismen och fascismen inom reformismens ramar. Trycket från arbetarmassorna skulle driva socialdemokratin åt vänster, bort från klassamarbetspolitiken. Högern inom socialdemokratin skulle förlora i inflytande. Socialdemokratin kunde inte längre upprätthålla sin ställning som kapitalismens sociala huvudstöd. Därför skulle det nu vara möjligt med enhet med den socialdemokratiska ledningen. Och dessutom stod småbourgeoisin i motsättning till monopolkapitalet och sålunda även till fascismen. Komintern menade ju att fascismen utgick från monopolkapitalet. Därför kunde även småbourgeoisin vara med i den antifascistiska fronten.

Vi hävdade förut, att en hård linje mot socialdemokratin var befogad i Sverige. Den svenska socialdemokratin både ville och hade möjlighet att genomföra en klassamarbetspolitik.

¹⁰³ Hagberg a.a, s 4

¹⁰⁴ Linderot: *Sverige i fara*, s 10

¹⁰⁵ a.a. s 16

¹⁰⁶ Hagberg: *Vad vi gjort och vad vi ämnar göra*, Arbetarkultur 1938 s 30-31

¹⁰⁷ Linderot: ”Frihetsfront mot fascism och krig”, s 210 i *Svensk arbetarrörelse i brytningstid*

¹⁰⁸ Hagberg a.a. s 30-31

¹⁰⁹ Hagberg: *Herremakt eller folkvälde*, s 30-31

Skedde i Sverige -35 några förändringar som motiverade en ny politik? Nej, snarast förstärktes klassamarbetspolitiken. Sossarna tog några steg åt höger, bl.a. genom koalitionsregeringen med Bondeförbundet från september 1936 till december 1939, då det bildades samlingsregering mellan de fyra ”demokratiska” partierna.

Detta hade motiverat en fortsatt oförsonlig linje mot socialdemokratin. Ingen tvekan kunde råda om att denna fortfarande både ville och hade möjlighet att föra en politik, som syftade till att säkra en lugn och ordnad utveckling av kapitalismen. Det hade varit riktigt med stöd åt och förslag till samarbete med socialdemokratin endast om den svenska bourgeoisin verkligen hade varit ovillig till klassarbete, satsat på att, få en regim som våldsamt skulle krossa arbetarorganisationerna. Men den svenska bourgeoisin hade själv inget behov av en sådan politik. Klassarbetet med LO/SAP, krönt av Saltsjöbadsavtalet, räckte alldeles utmärkt för att hålla arbetarklassen i schack. Detta talar för en hård hållning till socialdemokratin från kommunisternas sida.

Vill man vara litet demagogisk kan man säga att SKP 1929-34 förväxlade sossarnas klassarbetspolitik med fascistisk politik. Och sedan, då klassarbetspolitiken förstärktes, vände man upp och ned på alla begrepp. Klassarbetspolitiken sågs inte längre som fascistisk, utan som en möjlighet till folkfront mot det fascistiska monopolkapitalet.

Men *utifrån*, från Tyskland, fanns det fascistiska hotet. Vid en tysk invasion skulle stora delar av det svenska borgarlägret ha varit villiga till ”samförstånd” med nazisterna. Då skulle en folkfrontspolitik verkligen ha blivit aktuell även i Sverige. Men man kan inte över en natt gå över från oförsonlig hållning mot sossarna till samarbete med dem. Man måste redan innan lämna dörren öppen, men utan att släta över den oförsonliga kritiken mot reformismen och klass- samarbetet.

SKP gjorde motsatsen. Deras reformpolitik mot ”storfinansen” spred förvirring om hur övergången till socialismen skulle ske, och var dessutom ett enastående ekonomiskt illusionsmärke. Vägen till socialismen tonades bort i den antimonopolistiska reformpolitiken. I denna dimbildning ingick den konsekventa sammanblandningen av ekonomi och politik: ekonomiska reformkrav gavs ett sken av politiska framsteg för arbetarklassen. SKP:s avgränsning mot socialdemokratin blev allt mer utsuddad. Redan här utformades den hejdlösa reformism, som slutgiltigt befastes på kongresserna 1944 och 1946.

För denna kommunismens bortdunstning måste såväl Komintern som SKP klandras. Samma högertendenser som hos SKP fann vi förut i Dimitrovs kongresstal 1935. Kominterns satsning på en enhetlig politik över alla länder ledde till att SKP tilläts upphöra med den anti-reformistiska kritiken av SAP.

SKP:s revolutionära politik under den tidigare perioden hade en lösare grund än Komintern som helhet. Analysen av socialdemokratin roll var hejdlöst förenklad (socialfascismteorin). Det revolutionära perspektivet var schablonmässigt och frasartat. Eftersom den revolutionära politiken varken var framgångsrik eller hade fast grund, mottogs högervridningen snarast med lättnad. Uttunnningen av den kommunistiska politiken gjorde det möjligt att behålla ett visst arbetarinflytande. Man höll t.ex. på att bli utkastade ur facket – vad skulle man göra i det läget? SKP hade inte förmåga att förankra en revolutionär politik. Enda möjligheten att behålla inflytandet var därför att gå åt höger. De fulla konsekvenserna av detta framträdde som sagt efter kriget. Det tar vi upp i en särskild artikel.

Mellanakt

1939 slöt Sovjetunionen och Tyskland en ickeangreppspakt. Pakten var taktiskt välmotiverad. Imperialistmakterna i väster skulle gärna ha sett att Tyskland och Sovjet gjorde slut på

varandra. Pakten gav Sovjetunionen ett välbehövligt andrum, som kunde utnyttjas till att förstärka krigsmakten före det tyska angreppet.

Men den politiska förändringen under denna tid stannade inte vid pakten. Ty under perioden 1939-41 skedde en mycket kraftig nedtoning av den antifascistiska propagandan. Som typ-exempel kan nämnas att Eisensteins antifascistiska film gjord i slutet av 30-talet drogs in och släpptes igen efter det tyska angreppet 1941.

Åtskillnaden mellan de fascistiska och de borgerligt-demokratiska staterna slopades. Världskriget betecknades som ett krig mellan politiskt likvärdiga imperialistmakter. Sålunda kunde *Ny Dag* inte fördöma det tyska angreppet på Norge och Danmark 9 april 1940. I stället visades norska arbetare och tyska soldater i vänligt samspråk. Hållningen till socialdemokratien skärptes.

På dessa sätt gavs pakten en ideologisk bekräftelse och överbyggnad, som inte bara var klumpig och katastrofalt opportunistisk, utan dessutom verkade förvirrande och demoraliserande på kommunisterna på basplanet.

SKP i efterkrigstidens malström

Första åren efter krigsslutet: "folkdemokrati"

1944 var det endast fråga om månader innan Tyskland skulle kapitulera. Röda Arméns framgångar, de gamla staternas sammanbrott, motståndsrörelsen i de ännu ockuperade länderna och radikaliseringen av den kontinentala socialdemokratin bäddade för begynnande vänstervindar i Sverige.

På flera håll i Europa aktualiserades frågan om enhetspartier, enhetsfrontsregeringar och övergången från kapitalism till socialism. Folkdemokratin skulle bli den bästa formen för en övergång i socialistisk riktning. Georg Dimitrov menade att en folkdemokrati utmärktes av:

- att den representerar de arbetandes makt under arbetarklassens ledning, att den är en stat i övergången till socialismen,
- att den byggs i samarbete med Sovjetunionen och
- att den tillhör det antiimperialistiska blocket.

Utvecklingen av en folkdemokrati skulle ske i två stadier. Ett första stadium då man nedkämpade fascismen och kastade ut de tyska ockupanterna. Denna fas var borgerligt demokratisk. Därefter kom kampen mot monopolkapitalet som på sikt skulle utvidgas till en kamp mot hela borgarklassen. En avgörande förutsättning för denna strategi var närvaron av Sovjetunionen.

I västeuropeiska länder satt kommunistiska partier med i regeringskoalitioner och förhandlingar fördes om samgående mellan socialdemokrater och kommunistiska partier.

I Albanien, Jugoslavien, Bulgarien, Rumänien, Ungern, Tjeckoslovakien, Polen, Östtyskland upprättades efterhand folkdemokratier, direkt eller indirekt med sovjetisk hjälp.

I Belgien, Finland och Frankrike fick socialdemokraterna regera tillsammans med kommunister. I Norge diskuterade man samarbete mellan NKP och DNA. I Östeuropa påbörjades ett nära samarbete mellan de socialdemokratiska och kommunistiska partierna, vilket slutade med sossarnas inkorporering i kommunistpartierna.

Överallt framstod kommunisterna som bärare av den nya sociala ordningen, en nyordning som skulle ersätta det system som inom loppet av trettio år förorsakat två världskrig.

Från SKP:s sida var man inte sen att haka på tanken på en svensk folkdemokrati. 1944 ställde Set Persson kravet på att den dåvarande samlingsregeringen skulle ersättas med en vänsterregering. En vänsterregering som stödde sig på arbetarklassen och alla andra framstegsvänliga skikt. Till skillnad från den sittande samlingsregeringen skulle den nya vänsterregeringen inte kräva passivitet av arbetarklassen eller dess riksdagsrepresentanter, utan man skulle genomföra en politisk linje som överensstämde med vad Persson kallade "arbetarrörelsens mål och syften". Vänsterregeringen skulle vidare "befästa demokratin, beskära storfinansens makt och skapa trygghet åt folket".¹

Genom vänsterregeringen skulle folket erövra den politiska makten. "En sådan arbetarklassens statliga ledning" kunde emellertid utövas i mycket demokratiska former. Utvecklingen behövde inte – enligt partiledaren Linderot – ske på samma sätt som den gjorde i Ryssland.² Allt hängde på klasskrafternas läge och på möjligheten att skapa enhet i arbetarleden.

¹ Set Persson: *Med kommunisterna mot samlingsregeringen*. Sthlm 1944, s 4

² *Kommunisternas nya program*. Stockholm 1944, s 23

SKP:s bedömning av klasskrafterna

I *Vår Tid* nr 3/45 försökte Fritjof Lager analysera klasskrafterna och värdera möjligheten av en fredlig utveckling till socialism. Maken till optimistisk bedömning torde sällan ha skådats. Enligt Lager hade Krimkonferensen lagt grunden för en demokrati som ”på grund av de krafter som bar upp den” kunde främja en utveckling mot socialismen. Grundvalen för den demokrati som befrämjade samhällets utveckling mot socialismen kunde knappast läggas utan en samhällelig omvälvning, det insåg t.o.m. Lager. Men han hävdade att dylika omvälvningar ”utan tvivel” försiggick ute i Europa.

För Fritjof blev en handfull sönderslagna staters trevande försök att upprätta folkdemokratier under sovjetiskt beskydd identisk med en omfattande revolutionär omvälvning. Vart tog reaktionen vägen? Glömde man från SKP:s sida att världens mäktigaste imperialiststat genom kriget kraftigt stärkts ekonomiskt, politiskt och militärt Lager drog den visserligen riktiga slutsatsen att den allmänna europeiska utvecklingen skapat gynnsamma betingelser för Sveriges ”demokratiskt och socialistiskt inriktade krafter”.

Men inte nog med det. Lager läste sin Lenin och lyckades hitta ett citat med följande innehåll: I situationer då klasskrafterna väger så tungt till proletariats förmån att borgarna inte förmår bjuda något motstånd, finns möjligheter att revolutionen kan bli av icke våldsamt karaktär. Sedan drog han följande slutsatser:

”Denna ytterst sällsynta situation om vilken Lenin talar än inte utesluten för Sveriges del. Den behöver inte framkallas enbart av de revolutionära rörelserna i vårt eget land. Den kan uppstå p.g.a. de sociala och politiska omvälvningar som karaktäriserar Europa i detta krigs avslutande skede.”³

Lager konstaterade vidare att man inte kunde utesluta möjligheten av en fredligt genomförd svensk revolution och en fredlig utveckling av denna. Sveriges kapitalistklass hade emellertid haft gyllene tider under kriget i likhet med USA:s. Dessutom hade sammanflätningen mellan monopolkapitalister och statsbyråkrati förstärkts genom krigshushållning, samlingsregering och ”ökat förtroende genom personliga kontakter”. Sveriges produktionsapparat var intakt i en situation då det raserade Europa måste återuppbyggas.

Detta hindrade emellertid inte Lager från följande lysande slutledning:

”Allmän kraftnedsättning kommer att känneteckna svensk kapitalistklass under närmast överskådlig tid.”⁴

Arbetarklassens uppgifter skulle nu ge sig tämligen enkelt: Den ”försvagade” klassfienden skulle inte ges tillfälle att slicka sina sår och komma igen med förnyad kraft. Nu gällde det att fast och beslutsamt gå till attack för att slutgiltigt ända ett ”för länge sedan utlevat system”.⁵ Ju mer beslutsamt arbetarklassen agerade desto större skulle möjligheten bli att trygga revolutionens fredliga gång.

I *Vår Tid* nr 5/45 presenterade CH Hermansson ett förslag för SKP:s ”folkdemokratilinje”. Man skulle initiera bildandet av en social frihetsfront. För att denna sociala frihetsfront skulle bli så vittomfattande och ”stark” som möjligt blev man tvungen att ligga lågt politiskt. SKP skulle föra en politik som attraherade de ”stora småborgerliga skikten i stad och på land, medelklassen och bönderna”. Därför fick man inte ta upp frågor av typ ”socialisering av jordbruket” eller ”socialisering av hela industrin”.

Den utomparlamentariska kampen skulle sammanbindas med den parlamentariska. Det arbete de kommunistiska riksdagsmännen kunde utföra i parlamentet ansågs synnerligen viktigt.

³ F. Lager: ”Fredlig utveckling till socialism”. *Vår Tid* 3/45

⁴ a.a.

⁵ a.a.

Men som gamla kommunister insåg man att det trots allt var en mindre betydelse full del av partiets samlade kampfront. Gunnar Öhman menade att det var fullt möjligt att kampens avgörande formellt kunde ske i riksdagen. Även om den verkliga kraftmätningen mellan klasserna inte utspelades där. Enligt honom var brytningen mellan riksdagens olika partier bara en reflex av klasskampen. Det fina i kråksången var dock att klasskampen i stor utsträckning kunde ledas från parlament och liknande institutioner.⁶

Men den absoluta grundförutsättningen för att såväl frihetsfront som riksdag skulle bli någonting annat än kommunistiska önskedrömmar var en politik som hela den svenska arbetarklassen kunde sluta upp bakom.

Efterkrigsprogrammet – medlet för folkdemokratin genomförande

Utgångspunkten för arbetarrörelsens enhet skulle vara det socialdemokratiska regeringsprogrammet – Arbetarrörelsens efterkrigsprogram. På SKP:s 12:e partikongress 1944 antogs enhälligt en resolution ur vilken vi saxat följande:

”Efterkrigstidens problem står på dagordningen. ‘Arbetarrörelsens kommitté för ekonomisk efterkrigsplanering’ har framlagt ett omfattande program bör den ekonomiska och sociala politiken efter kriget. I detta program förekommer vissa krav...som uttrycker reformistiska illusioner. Programmet i övrigt tar emellertid sikte på så väsentliga frågor som full sysselsättning, högre reallöner, ökad byggproduktion i statlig och kommunal regi, förbättrad bostadsstandard, lika lön bör lika arbete mm. Arbetarklassen kan därför ansluta sig till programmets bärande grundlinjer och kämpa för dess förverkligande. Kongressen ålägger partiets organisationer och enskilda medlemmar att aktivt medverka i mobiliseringen av arbetarna till enhetliga aktioner bör programmets genomförande.”⁷

Linderot menade att det inte fanns mycket att anmärka på programmets målsättning. Haken var bara att Arbetarrörelsens efterkrigsprogram inte gick att genomföra i ett kapitalistiskt samhälle. Enligt Linderot betydde inte antagandet av efterkrigsprogrammet att SKP kapitulerat för en reformistisk linje. Socialdemokraterna ville genomföra programmet i samarbete med monopolkapitalisterna medan kommunisterna hävdade att ”folket” skulle ta upp kampen mot monopolkapitalet.⁸

SKP menade att det väsentliga inte var sossarnas politiska avsikter med programmet utan arbetarklassens inställning och förmåga att genomdriva det. Huvuduppgiften för arbetarklassens del var följaktligen ”att ta verkliga krafttag för att bryta monopolkapitalets makt i det svenska samhället”.⁹

Arbetarrörelsens efterkrigsprogram blev helt enkelt det strategiska vapen med vars hjälp kapitalismen sakteliga skulle skjutas åt sidan. SKP-ledningen upplevde t.o.m. det som en så genomgripande omvälvning av ekonomiska och politiska förhållanden, att genomförandet skulle innebära att vägen banades för en fredlig övergång till socialismen. Man var också helt övertygad om att programmet skulle komma att genomföras. Orsaken därtill var att programmet låg helt i linje med en utveckling som ”inga krafter i Sveriges avlånga land förmådde stoppa”.¹⁰

Vår Tid nr 10/46 konstaterade Linderot att kommunisterna i årtal arbetat för en ”annan väg”. Man hade gjort det därför att betingelserna vid krigsslutet ansågs vara väsentligt annorlunda än de varit i Ryssland 1917. SKP förespråkade inte längre enpartisystem, utan hade anslutit sig till efterkrigsprogrammet i syfte att förstärka det ”demokratiska blocket”. Detta var SKP:s

⁶ G. Öhman: ”Har kommunisterna ändrat uppfattning?”, *Vår Tid* 2/45

⁷ C.H. Hermansson: *Vilka ska bestämma, arbetare eller kapitalister*. Sthlm 1946, s 7

⁸ a.a. s 7-8

⁹ a.a. s 9

¹⁰ Linderot/Hagberg: *Samling kring efterkrigsprogrammet*. Sthlm 1945, s 12

svenska väg till socialism. Den var föga revolutionär, byggdes på den svenska ”demokratin” och syftade till en demokratisk fördjupning i ekonomiska frågor.¹¹

Trots att det slappa glidandet mot socialism skulle ske inom ramarna för en kapitalistisk stat, hävdade SKP att det var fråga om en revolution. En revolution kännetecknades inte av de medel man använde. Fredlig övergång liksom varje annan övergång till socialismen förutsatte – enligt SKP – att arbetarklassen erövrade den politiska makten och skapade sin egen demokratiska stat.¹²

Hilding Hagberg var inne på en likartad linje och påpekade nödvändigheten av att kommunisterna stödde regeringen och därmed också Arbetarrörelsens efterkrigsprogram. I riksdagsdebatten 1945-46 gick den kommunistiska riksdagsgruppen till frontalattack mot det kapitalistiska systemet där ett litet fåtal bestämde hur ekonomin skulle skötas och man drev linjen att de nödvändiga besluten i stort borde gattas av hela folket)s representanter – d.v.s. riksdag, regering och av dem utsedda organ.¹³ Det var mera en fråga om statskapitalism än om en förändring i grunden av produktionsförhållandena: En omvälvning av arbetsdelningen, av förhållandet mellan styrande och styrda, mellan intellektuellt och manuellt arbete...

Det kan också vara av intresse att se vad den blivande partienterns ledande ideolog hade för inställning till SKP:s taktik i samband med efterkrigsprogrammet. CH Hermansson tog på 13:e partikongressen 1946 upp att kommunisterna nu måste ta ställning till en rad frågor som man tidigare – som oppositionsparti – inte hade behövt bry sig om.¹⁴ Det gällde att ”anpassa” marxismen till den nya situationen. CH erkände möjligheten av en fredlig övergång och accepterade ”att mellan den anförda startpunkten och det anförda målet kan ligga en längre eller kortare period, under vilken arbetarklassen erövrar ledningen i staten, men privat äganderätt är förekommande till viktiga produktionsmedel. Det är i denna period vi nu befinner oss”.¹⁵

Därför skulle, enligt Hermansson, kommunisterna arbeta på två fronter: dels skulle makten överföras i arbetarklassens händer, dels skulle den samhälleliga kontrollen över ekonomin utvecklas.

För att ytterligare understryka kommunisternas ärligt borgerligt demokratiska avsikter användes ett tal av Set Persson på partistyrelsemötet den 24 mars 1946 som representativt för partiets officiella linje. Persson sade där bl.a. att SKP inget annat önskade än att få konkurrera med övriga partier om folkets stöd för sin politik och att partiet förutsatte att våldsmedel aldrig skulle komma att användas.¹⁶

I sin iver att framstå som ett vanligt demokratiskt parti föreslog kommunisterna på 1948 års riksdag att en ny författning skulle utarbetas på grundval av efterkrigsprogrammet. Denna skulle vara avpassad för en stat som äger och driver produktiva företag och som aktivt verkar inom det ekonomiska livet. Likaså borde folkrepresentationens karaktär förändras. Riksdagen skulle ensam vara lagstiftande makt och det skulle vara riksdagens sak att tillsätta respektive återkalla regering och ledamot av regering. Vidare ansågs enkammarssystem vara att föredra.¹⁷

¹¹ Linderot i *Vår Tid* 10/46

¹² a.a. s 3

¹³ Linderot/Hagberg a.a. s 20

¹⁴ C. H. Hermansson: *Ekonomiskt handlingsprogram*. Sthlm 1946, s 3

¹⁵ a.a. s 6

¹⁶ *Demokratins handlingsprogram*. Sthlm 1946, s 24

¹⁷ Helmer Holmberg: *Viktiga motioner vid 1948 års riksdag*. Sthlm 1948, s 19

Socialdemokraternas vänligaste pådrivare

SKP:s bedömning av det politiska läget, de allmänt folkdemokratiska vindar som blåste i Europa och antagandet av det socialdemokratiska efterkrigsprogrammet, framtvingade helt naturligt en förändrad hållning till socialdemokratin,

På kongressen 1944 konstaterade Linderot att den socialdemokratiska klassförsoningspolitiken omöjliggjort ett enande av arbetarklassen. Nu var läget förändrat, Röda Arméns framgångar och de härskande klassernas fruktan för massorna hade gjort folk mer positiva till kommunism i allmänhet och SKP i synnerhet.¹⁸ Nu var tiden mogen för ett seriöst närmande mellan ”arbetarpartierna”.

Grundförutsättningen för att arbetarklassen skulle kunna ”erövra den politiska makten” och ”upprätta sin egen demokratiska stat” var en enad arbetarklass. Från SKP:s sida var man väl medveten om att detta var mer än vad partiet ensamt kunde klara av. Dock drev man principen enighet till varje pris. Linderot preciserade förenandet:

”Även om enighet underifrån dr vår väsentligaste taktiska paroll skall vi inte bortse från möjligheten att även uppnå enighetsfront ovanifrån.”¹⁹

Han gick på i ullstrumporna och föreslog inrättandet av en enhetsfront ovanifrån, i form av valkartell med SAP.²⁰

Från att tidigare ha betraktat de socialdemokratiska ledarna som arbetarklassens förförare beskrev han dem nu som arbetarrepresentanter, vilka ”baserar sin position i samhället på de svenska arbetarmassorna och därför är avhängiga deras vilja”.²¹

SKP:s uppgift skulle nu bli att driva utvecklingen åt vänster. Man ansåg nämligen att många av de ledare som nu kämpade mot socialismen p.g.a. ”sitt hjärtas innersta vilja” skulle komma att delta i kampen för socialismen.²²

I sina enhetssträvanden sträckte sig SKP t.o.m. så långt att man var beredd att underordna sig sossarna eftersom ”det sällan hänt att ett mindre parti kunnat påtvinga ett större sin vilja”.²³ Det totala politiska underordnandet rättfärdigades genom att SKP sade sig vara villigt att ”ingå modiga kompromisser”, allt för att maximera samarbetet.²⁴

SKP framstod allt tydligare som ett reformistiskt vänsterparti. Mot ett sådant påstående vände sig Gunnar Öhman i nr 2/45 av *Vår Tid* och slog fast, att politiken fortfarande rörde sig inom den principiella grundlinje, som utstakats av partiet. Han betonade, att samarbetet med sossarna inte var ett mål utan medel i syfte att ”åstadkomma bästa möjliga resultat för den klass och de folklager vars intressen partiet ska tjäna”.

Öhman förlitade sig på massornas egen aktivitet när det gällde att påverka det socialdemokratiska ledargarnityret i riktning vänster.

Metallstrejken 1945

Vid tiden för 1944-45 års avtalsrörelse hade SKP en betydande politisk och organisatorisk förankring i arbetarklassen. Detta visade sig bl.a. i partiets inflytande i fackföreningarna. De kommunistiska fackklubbarna var SKP:s rötter i arbetarklassen.

¹⁸ *Kommunisternas nya program*, s 10-11

¹⁹ a.a. s 14

²⁰ samma

²¹ samma

²² samma

²³ Linderot: ”Inför nya uppgifter”, *Vår Tid* 1/45

²⁴ samma

Det stöd man fick för sin högerpolitik gjorde att man bedömde sig kunna agera från en styrkeposition. Partiet befann sig i en fas av expansion, men förmådde inte inse att det bl.a. berodde på att SKP blivit ett missnöjesparti.

Den ideologiska nivån på kadern tunnades ut. Skolningen av de tillströmmande medlemmarna försumrades och partiets framgångar konsoliderades aldrig. 1944 var t.ex. endast fem procent av partimedlemmarna engagerade i någon form av studier.²⁵

Samtidigt drog det ihop sig till den största kraftmätningen mellan klasserna på decennier. Under de första krigsåren hade lönerna pressats ned. Fram till 1942 sjönk industriarbetarnas reallöner med bort emot 20%, medan bl.a. maskinproduktionen steg oavbrutet.²⁶ Botten nåddes samma år då samlingsregeringen antog arbetsköpargeneralen Söderlunds förslag om pris- och lönestopp.²⁷ LO gav sin fulla anslutning till detta program utan protester.²⁸

Inför avtalsuppgörelsen 44/45 uppmanade LO:s representantskap i vanlig ordning de enskilda förbunden att inte kräva generella lönehöjningar. I september 1944 hölls Metalls avtalskonferens. Från förbundshåll föreslogs åtta öres lönehöjning som förhandlingsbud. Konferensen röstade ned förbundsförslaget och spikade istället femton öre som sitt bud.

Avtalsförhandlingarna strandade på arbetsköparnas fräcka motbud – försämringar av avtalen. Verkstadsföreningens ganska djärva utspel bör ses mot bakgrund av två faktorer: för det första höll verkstadsindustrin på att genomföra en omläggning från krigs- till fredsproduktion, för det andra hade Verkstadsföreningen ett grundmurat förtroende för LO i allmänhet och dess ordförande, August Lindberg, i synnerhet.

Det är dessutom rimligt att anta att såväl LO som arbetsköparna skulle tjäna på en långvarig men *resultatlös* strejk. För LO:s del skulle en sådan innebära att man lättare kunde kanalisera de strömningar, som fanns inom arbetarklassen i socialdemokratisk riktning. De radikalare kommunisterna skulle kunna utmålas som äventyrare och allt kunde återgå till det normala.

I januari 1945 fixade förbundsledningen en omröstning bland medlemmarna. Skulle man stå fast vid kraven – 15 öre – eller skulle man sänka dem? Arbetarna röstade nej till sänkta krav.

LO-ledningen kunde nu inte gärna lägga in sitt veto utan strejken blev ett faktum. Men fackföreningsrörelsens högsta ledning var inte med. August Lindberg och hans mannar ställde *sig själva* åt sidan. Strejkledningen decentraliserades till förbunds nivå och pamparna gick ”fria”.²⁹ LO:s passiva hållning stärkte naturligtvis arbetsköparna. Dessa blev knappast heller sämre till mods av att Metalls förbundsledning på ett tidigt stadium lät meddela i pressen, att man bara hade åtta veckors konfliktunderstöd.³⁰ Efter två månader kom LO:s definitiva ställningstagande. I ett uttalande till den socialdemokratiska pressen hävdade Lindberg, att de strejkande inte skulle göra sig några illusioner; vare sig beträffande ekonomisk hjälp eller initiativ från Landsorganisationen.³¹

SKP och metallstrejken

SKP:s riktpunkt i det fackliga arbetet var att utlösa enhetliga aktioner från arbetarklassens sida mot de härskandes ekonomiska politik.³² Vilka som var de härskande hade man emellertid en mycket diffus uppfattning om. Samtidigt som man räknade det socialdemokratiska ledargarni-

²⁵ *Kommunistisk Tidskrifts skriftserie* nr 1. MLK Sthlm 1971, s 66

²⁶ a.a. s 56

²⁷ K. Tell i *Vår Tid* 6/45

²⁸ samma

²⁹ K. Tell i *Vår Tid* 2/45

³⁰ K. Tell: *Fakta om metallstrejken* [på marxistarkivet: [Fakta om metallstrejken.](#)]

³¹ samma

³² K. Tell i *Vår Tid* 2/45

tyret dit, var man övertygad om att trycket från massorna skulle få detta att komma på bättre tankar.

Egentligen var de ju arbetarledare – hävdade SKP – och skulle naturligtvis komma att driva igenom de krav som ställdes från de arbetare som röstat fram dem.³³

Den felaktiga synen på den socialdemokratiska statsledningen slog igenom under metallstrejken. Under strejken hölls fyra omröstningar bland Metalls medlemmar. Samtliga resulterade i att förbundspamparnas återgångskrav tillbakavisades. Förbundsstyrelsen inkallade också flera avtalskonferenser. Den tredje blev avgörande. Där drev styrelsen igenom att man skulle överge femtonöreslinjen och istället gå in för en åttaöres.

I den fjärde och sista omröstningen avvisade emellertid arbetarna avtalskonferensens åttaöreslinje och krävde fortsatt kamp. Förbundsledningen utnyttjade först nu sin vetorätt. Westerlund skrev under avtalet.

SKP accepterade tyst vad som skedde. En majoritet i partistyrelsen drev t.o.m. igenom att SKP skulle stödja en *återgång till arbetet*.³⁴ I stället för att driva linjen om fortsatt kamp böjde man sig för SAP. Majoriteten i partistyrelsen motiverade kapitulationslinjen på ett fabulöst sätt. Ett argument var att risken var stor för att partiet skulle förlora för många medlemmar.³⁵

Till de mer bärande argumenten för återgång hörde:

1) Man trodde vid tiden för sista omröstningen att det skulle bli en majoritet för ja-förslaget. Följaktligen skulle också SKP säga ja.³⁶

2) Det fanns inget mer att vinna på fortsatt strejk. Man hade redan pressat ut allt man kunde.³⁷

Detta trots att verkstadsindustrins omställning till fredsproduktion då var så gott som genomförd och beställningar började strömma in.

Metallstrejken varade i fem månader och 100.000 arbetare lade ner arbetet. SKP:s sneglande på SAP förde inte kampen ett tuffjät framåt.

Under den gynnsamma politiska konjunkturen 1945 visade sig folkfrontsstrategins hämmande inverkan på arbetarklassens revolutionering och kamp. Men i *Vår Tid* nr 8/45 drog SKP:s facklige expert Knut Tell följande lärdomar av det inträffade:

”De slutsatser man kan dra av årets avtalsrörelse är att arbetarna till sin stora majoritet anamma kommunisternas linje om en aktiv facklig politik, att de till sin övervägande del står kvar på klasskampens grund i oförsonlig kamp mot arbetsgivarna och att betingelserna för att göra fackföreningarna slagkraftiga är att medlemmarnas vilja även blir ledarnas.”³⁸

Tell var övertygad om att det nu skulle komma en tid av räfst och rättarting inom facket. De ledare som lärt av sina misstag skulle få stanna, de som vägrat följa ”klasspolitiska linjer” skulle sparkas i de nyval som – enligt Tell – snarast borde hållas.³⁹

Ingen tid fick förspillas ty ”oerhörda uppgifter åvilar fackföreningsrörelsen vid genomförandet av Arbetarrörelsens efterkrigsprogram”.⁴⁰

³³ samma

³⁴ Protokoll från SKP:s partistyrelsemöte 28-30 oktober 1950

³⁵ samma

³⁶ samma

³⁷ samma

³⁸ K. Tell i *Vår Tid* 8/45

³⁹ samma

⁴⁰ samma

Eller som Knut Tell uttryckte det i nr 6/45 av SKP:s teoretiska organ: ”Mycket tyder på att arbetarna på grundval av årets avtalsrörelse och stimulerade av de framgångarna, kommer att vidga aktionsraden och skärpa kampen.”⁴¹

Men istället var metallstrejken ett allvarligt nederlag för arbetarklassen, som satte sina spår under hela efterkrigstiden. Den tycktes visa att strejkkamp inte lönade sig.

SKP varken kunde eller ville ställa sig i spetsen för en djärv och oförvägen kamp mot femton år av klass-samarbetspolitik – framåt mot en revolutionär massrörelse. Detta trots att SKP troligen aldrig haft ett sådant inflytande som man hade just då.

Högerkursen kulminerar på SKP:s 13:e partikongress 1946

Höjdpunkten på kommunisternas högervändning ägde rum på SKP:s 13:e partikongress 1946. Kongressens huvuduppgift var att fastställa partiets uppgifter under den fas som började i och med andra världskrigets slut. Helt riktigt konstaterades att kriget i grunden förändrat den världspolitiska situationen och att nya perspektiv öppnats för kampen.⁴²

Fortfarande gällde dock, enligt SKP, att kampen stod mellan demokrati och reaktion såväl internationellt som i Sverige.⁴³ Linderot menade att reaktionen i första hand representerades av monopolkapitalet och dess verktyg. Demokratins krafter representerades i sin tur av arbetarklassens organisationer och partier som – i förbund med vad Linderot kallade deras ”naturliga bundsförvanter”, småbönder, intellektuella och tjänstemän – utgjorde den överväldigande majoriteten av folket.⁴⁴

Till SKP:s tänkta front mot reaktionen tillkom stora delar av bondeförbundet och folkpartiet. Till och med i högerpartiet menade partiordförande Linderot var det fullt möjligt att mobilisera frontmedlemmar i kampen mot reaktionen.⁴⁵ Orsaken till detta var att SKP under kongressen slagit fast att huvudfrågan i svensk inrikespolitik kunde sammanfattas i den gamla sosseparollen ”Folkets väl går före storfinansens”.⁴⁶ Tillhörde man bara inte storfinansens fanns tydligen inga som helst hinder för att man skulle kunna ställa upp i SKP:s front!

Men det gick längre än så. Trots SAP:s direkt arbetarfientliga agerande under metallstrejken året innan, hävdade Linderot nödvändigheten av ”samförstånd och enighet” i kampen för demokratin.⁴⁷ Han kritiserade tendenser som fanns i partiet att betrakta socialdemokrater i allmänhet och ledande socialdemokrater i synnerhet som fiender till socialismen. Han betonade att det var hög tid för alla kommunister att erkänna den ärliga strävan till socialism som fanns rotad hos sossepamparna.⁴⁸

Vidare ansågs SKP:s anslutning till efterkrigsprogrammet vara det mest betydelsefulla steg som tagits i partiets historia för att uppnå ett enande av arbetarklassen.⁴⁹ Men efterkrigsprogrammet hade sina begränsningar. Det räckte inte att enas med socialdemokratin utan enandet skulle också ske med alla framstegsvänliga demokrater. Därför föreslog Linderot att det socialdemokratiska regeringsprogrammet, som också var SKP:s handlingsprogram, skulle utvidgas av SAP, LO och SKP till ett ”Demokratins handlingsprogram”.⁵⁰ Ett program som skulle ge besked ”om hur övriga folkgruppers intressen ur demokratisk synpunkt skall

⁴¹ K. Tell i *Vår Tid* 6/45

⁴² Linderot: *Demokratins handlingsprogram*, s 5-6

⁴³ samma

⁴⁴ a.a. s 7-14

⁴⁵ a.a. s 16

⁴⁶ samma

⁴⁷ a.a. s 7-8, 27-28

⁴⁸ samma

⁴⁹ a.a. s 24

⁵⁰ a.a. s 21-22

tillgodoses”, ”Demokratins handlingsprogram” skulle kunna mobilisera alla progressiva krafter till kamp mot reaktionen. Linderot föreslog därför att detta skulle ligga till grund för en demokratisk folkfrontsregering omfattande SKP, LO, SAP och alla övriga ”framstegsvänliga” krafter som anslöt sig till programmet.⁵¹

Linderot betonade i ”Demokratins handlingsprogram” att SKP genom antagandet av den fredliga och parlamentariska vägen till socialismen raserat ett av de svåraste hindren för politisk enighet med socialdemokratin.⁵² Men på SKP:s program stod inte bara politisk, utan också organisatorisk enhet. Siktet skulle ställas in på en sammanslagning mellan de båda partierna. Den politiska enigheten hade emellertid ännu inte uppnåtts. Därför kunde inte en omedelbar sammansmältning ske. Partiledaren menade dock att ”Demokratins handlingsprogram” inte minst var avsett att bli en plattform för partiledningarnas förhandlingar om de båda partiernas framtida samarbete i riktning mot det demokratiska vänsterpartiet.⁵³

Kalla kriget – SKP hamnar i kylan

Reformisterna väljer sida i det kalla kriget

Reformismens eviga dilemma drev 1948 den västeuropeiska socialdemokratin i händerna på USA. Strejker, ekonomiskt kaos, valutatrassel och kraftiga underskott i betalningsbalansen ryckte undan alla möjligheter att framgångsrikt driva avancerad reformistisk politik.

I motsats till vad de borgerliga ekonomerna förutspådde fick Efterkrigssverige ett efterfrågeöverskott som snart ledde till ett underskott i bytesbalansen. 1947 nåddes en topp, Sveriges importöverskott blev så kraftigt som två miljarder. Den femtonde mars 1947 drev sossarna igenom en rad åtgärder för att hejda valutaflödet och försämringen av kronans ställning. Men kronan behövde ytterligare stöd. I juli 1948 skrevs ett svensk -amerikanskt avtal om ekonomiskt samarbete. Sverige trädde in i Marshallblocket.

I en broschyr, utgiven av den amerikanska Marshallplanens administration, stack man verkligen ej under stol med planens politiska syften. De politiska förhållandena i Europa fick under inga omständigheter förändras i progressiv riktning. Istället skulle planen:

”främja fred och allmänt välbefinnande i världen samt USA:s nationella intressen och dess utrikespolitik medelst... åtgärder som krävs att bevara sådana förhållanden utomlands vilka möjliggör de fria inrättningarnas fortbestånd och sammanfaller med USA:s styrka och stabilitet.”⁵⁴

Den svenska regeringen sade sig emellertid enbart acceptera planens ekonomiska del. Men detta lät sig inte göras. Det nödvungna acceptandet av den ekonomiska handräckningen innebar i praktiken ett åsidosättande av alla de naiva reformistiska alternativ som sossarna laborerat med. Självfallet blev också all mer detaljerad ekonomisk planering omöjlig att genomföra. I det prekära ekonomiska läge Sverige befann sig i, räddade USA reformisterna med hjälp av lån. Marshallplanen som helhet var en förutsättning för en kraftig utvidgning av den svenska exporten. Anslutningen till Marshallblocket var en garanti för att också få sälja varor till Västeuropa.

Kapitalet fick sina intressen tillgodosedda. SAP valde sida i den kamp som definitivt slog undan benen på Sveriges Kommunistiska Parti.

⁵¹ samma

⁵² samma

⁵³ a.a. s 23-24

⁵⁴ FIB/Kulturfront 15/72

SKP och det kalla kriget eller SKP och efterkrigspogromen

1947 förändrade SKP sin bedömning av det politiska läget. I en resolution som partistyrelsen tog under senvåren markerades följande: Reaktionen hade skärpt kampen mot demokratin och syftade nu till att förhindra genomförandet av Arbetarrörelsens efterkrigsprogram. Samtidigt hävdades att sossarna verkade påfallande slappa och att högersocialdemokratin slagit till direkt reträtt för reaktionen.⁵⁵

Samma år bildades Kominform. Från Moskva ställdes krav på skarp avgränsning mot socialdemokratin och direkt kamp mot de högersocialdemokratiska ledarna. Partistyresemajoriteten med Linderot i spetsen förändrade dock inte SKP:s undfallenhet mot SAP. Krampaktigt klamrade man sig fast vid den fromma förhoppningen att trycket från massorna skulle tvinga SAP att hålla sig till efterkrigsprogrammet.⁵⁶

Partimajoritetens naiva tilltro till högersocialdemokratin radikaliserade ledde till att en opposition utkristalliserades. Oppositionen var på intet sätt enhetlig. Dit brukar räknas Set Persson, Knut Senander, Nils Holmberg och Gustav Johansson. De var bl.a. kritiska till partiets uppfattning när det gällde möjligheterna av en fredlig utveckling till socialism. En annan fråga var skattepolitiken och en tredje första maj-taktiken, där bl.a. Set Persson ansåg att man inte borde stödja sossarnas tåg utan ha kvar egna. Den fjärde frågan oppositionen drev gällde enhetsfronttaktiken med sossarna och uppslutningen kring efterkrigsprogrammet. Persson pekade på nödvändigheten av att klart avgränsa sig från sossarna, lägga av med det undergivna svansviftandet och gå till offensiv medan möjligheten ännu fanns.⁵⁷

Men tiden var knapp. Sossarna hade satt igång en hetskampanj mot sina ”vänliga pådrivare”. Varje fackförening skulle göras till ett slagfält mot kommunismen. Med förödande kraft attackerades SKP:s rötter i arbetarklassen – de kommunistiska fackklubbarna. I såväl sosse- som fackföreningspressen dundrade man om kommunisternas opålitlighet och antidemokratiska sinnelag och om förtrycket i öst. Spaltnil offerades på beskrivningar av det sovjetiska folkets gränslösa armod. I många fackklubbar drevs kommunisterna till ohållbara försvarspositioner och isolerades. 1947-48 trängdes SKP snabbt tillbaka från sina tidigare relativt starka positioner.

Men det var inte bara i facket som SKP pressades tillbaka. Riksdagsvalet 1948 blev ett katastrofval för partiet, SKP fick bara 6,3% av rösterna mot mer än 11% 1946.⁵⁸ Vinster man gjort i inflytande och medlemmar blåstes bort. Borta var med ens tanken på det ”starka” SKP och borta var möjligheten att pressa sossarna till eftergifter. Kvar fanns det SAP som lierat sig med Marshalligan. Kvar fanns allt hårdare antikommunistiska stormvindar och kvar fanns ett litet KP som tappat en god del av sin nyvunna förankring.

Självkritik och uppslutning kring Kominform

Redan under senhösten 1948 tog SKP sent omsider ett stort kliv närmare Kominforms allmänna riktlinjer.⁵⁹ Huvudsidan där var ett ställningstagande för Sovjetblocket i det kalla kriget. Partiet orienterades också mot en aktiv kamp för freden.

Nederlagen i fackföreningarna och katastrofvalet 1948 framkallade även krav på självkritik. Man tog upp att partiet inte förmått dra de riktiga slutsatserna av klassmotsättningarnas tillspetsning under efterkrigstiden. Detta skulle ha berott på en underskattning av den

⁵⁵ Linderot i *Vår Tid* 6/47

⁵⁶ Sparring: *Från Höglund till Hermansson*. Sthlm 1967, s 70-71

⁵⁷ *Kommunistisk Tidskrifts skriftserie* nr 1, s 67-69

⁵⁸ Sparring a.a. s 71

⁵⁹ samma

”fascistiseringsprocess” borgarna genomgått.⁶⁰ Samt att man underskattat högersocialdemokratiens roll i den reaktionära offensiven. Partiet hade inte heller förstått Sovjets roll för freden. Nu skulle det bli kamp mot högersocialdemokratin.⁶¹

Men vänsterlinjen blev i Sverige knappast mer än en matt ryckning. I kampen mellan en reaktionär konjunktur och ett illa rustat parti trängdes SKP tillbaka till den grad, att det mera blev en fråga om att överleva än att radikaliserar arbetarmassorna.

”Alliansfrihet”

I SKP:s nystartade kampanj för fred, borgerligt-demokratiska friheter och ”svensk neutralitet” var grundvalen den fredliga samexistensen. Eller som Hilding Hagberg uttryckte det 1949:

”Vi vet att det inte finns någon arbetande människa i Europa som tror att han eller hon har något att vinna på ett nytt krig. Det finns heller icke något som bevisar, att icke de skilda ekonomiska systemen – socialismen och kapitalismen – kan existera vid varandras sida utan krig.”⁶²

Partiet ställde nu som huvuduppgift att motverka krigspropagandan och se till att Sverige inte knöts upp i Atlantblocket. Bland det första man gjorde var att skärskåda det kapitalistiska Sveriges alliansfrihet. SKP angrep regeringen för dess positiva ställningstagande till Europarådet och för anslutningen till Marshallblocket.⁶³ Hilding Hagberg hävdade att USA-lakejerna bit för bit börjat schackra bort Sveriges nationella suveränitet och att landet nu var på väg att bli en ”reaktionens stödtrupp” i det omfördelningskrig som förbereddes.

Det låg en hel del i Hagbergs påstående. Det blev allt vanligare att politiker (Ohlin, Hjalmarsson m.fl.), skribenter (Tingsten), officerare etc, gjorde uttalanden som gick stick i stäv med de officiella huvudlinjerna för svensk försvarspolitik. Starka krafter ville krossa Sovjetblocket. Den antikommunistiska hetsen frodades i press och radio. Ledande sossar gjorde jämförelser mellan gräsligheterna i Öst och kapitalets fria liv i det häärliga USA.

Ett uttalande av Paul Schaffer 1949 i Berlin får ge liv åt de stämningar som rådde inom bourgeoisiein:

”En kraftmätning med ryssarna är oundgänglig förr eller senare. Ju fortare den kommer desto bättre. Tiden arbetar för ryssarna. Vi är redo på nuvarande tidpunkt. Västtysklands industri kan uppbyggas i tid för att spela sin roll i kraftmätningen.”⁶⁴

Borgarnas uppslutning kring USA-imperialismen gjorde naturligtvis att kommunisterna fick det verkligt hett om öronen. Krigsårens hemliga polis (SÄPO) återuppstod och den 27 februari 1949 fick den samma befogenheter som under krigsåren. Den fick laglig rätt att avlyssna telefon, smygläsa brev och telegram, företa husrannsakan och anhålla folk upp till 30 dagar utan åtal.

1952 hade de antikommunistiska vindarna stegrats till en orkan och Hagberg uttrycker det på följande sätt:

”Vi vill inte dölja att vi har svårigheter och att mycket starka krafter arbetar att öka dessa för oss. På alla sätt arbetar dessa för att kompromettera det kommunistiska partiet, smutska den kommunistiska idén och beröva oss heder, ära och frihet. Provokationer sätts nu i system och kommer att brukas kallblodigt och hänsynslöst. En armé av tjallare och provokatörer står liksom änkan i Frödings ‘Bönehuset’ på vakt i varje ögonblick. Trakasserier av skiftande slag kommer att brukas. Den enkla sanningen är, att det föreligger en regelrätt komplott mellan regeringen, de fyra partierna

⁶⁰ samma

⁶¹ samma

⁶² Hilding Hagberg: ”Sverige på farliga vägar”, ur *I händelse av krig*. Sthlm 1949, s 10

⁶³ Hilding Hagberg: ”Det gäller att rädda freden”, ur *Kämpa för freden*. Sthlm 1951

⁶⁴ G. Öhman: ”Krig eller fred, politikens huvudfråga”, ur *I händelse av krig*, s 14

och polisen, vilken ställt som uppgift att krossa vårt kommunistiska parti och därmed beröva arbetarklassen dess främsta vapen.”⁶⁵

Den nya taktiken – SKP:s kapitulation

Den reaktionära offensiven drev SKP till politisk kapitulation. Runt 1950 började partiet dra tillbaka sina listor i de fackliga valen och slutade senare kandidera för olika fackliga poster i egenskap av kommunister.⁶⁶ Man tonade efterhand ner politiken och betonade det ”opolitiska” fackföreningsarbetet. Detta innebar att man skulle sätta ”klassfrågorna” före de ”partipolitiska frågorna”.

Kampen mot reformismen och klassamarbetspolitiken tonades ner. I fackföreningarna skulle de väljas som bäst kunde driva arbetarklassens kamp mot den ”gemensamma fienden”. Sedan spelade det ingen roll om de var sossar eller kommunister. I praktiken medförde detta att kommunisterna skänkte bort styrelseposter till sossarna i fackföreningar där man hade inflytande.⁶⁷

SKP motiverade den ”nya taktiken” med att den bidrog till att utveckla en ”enighetskänsla” bland arbetarna.⁶⁸ Kommunisterna ville demonstrera sin pålitlighet genom att visa att de var mycket angelägna om enhet med socialdemokraterna mot storfinans och arbetsköpare.⁶⁹

”Enhetslinjen” innebar vidare att man inte längre anordnade egna första maj-demonstrationer, utan gick med i sossarnas tåg, ofta under hätskt antikommunistiska och klassförsonande paroller.

I fackföreningarna röstade kommunisterna även för stöd åt den socialdemokratiska ”arbetarpressen”,

Läget 1950-51

Sedan den antikommunistiska offensivens början 1947 hade SKP oavbrutet trängts tillbaka på alla fronter. Den masskamp mot högersocialdemokratin, som skulle organiseras genom enhetsfront underifrån) kom inte till stånd. Vad skulle ett parti utan politiskt stadiga rötter i arbetarklassen kunna åstadkomma i en reaktionär konjunktur? På arbetsplatserna var den ”nya taktiken” i full färd med att genomföras. Det enda som märktes av vänstersvingen 1948 var att partipressens språk blivit svulstigare och att angreppen på gräsossarna hårdnat.

På kongressen dundrade Hilding Hagberg om den begynnande ekonomiska krisen och om faran för ett nytt omfördelningskrig.⁷⁰ Mot högersocialdemokratin sparades inga fraser. De sossepampar som på partikongressen 1946 hade varit ”ärliga arbetarledare” utpekades nu som det internationella kapitalets sprattelgubbar, inbegripna i förberedelser för ett tredje världskrig. Högersossarna hade förrått sitt partiprogram. Nu låtsades de inte ens om att efterkrigsprogrammet existerat. Äntligen stod det klart för Linderotgänget att sossarna var dåliga antikapitalister!?

Medan regeringen talat om valutakontroll hade kapitalisterna länsat valutareserven. När regeringen antytt behovet av att kontrollera utrikeshandeln, svarade kapitalisterna med att dränka landet i en ocean av konsumtionsvaror. När underskottet i betalningsbalansen sedan blev för stort, kapitulerade sossarna. Med mössan i hand lunkade regeringen till Marshall-kommissionen och sålde sina reformistiska visioner för en spottstyver.

⁶⁵ Hagberg: *Det behövs en ny politik*. Sthlm 1952, s 21-22

⁶⁶ *Zenit* nr 14 (1969)

⁶⁷ Hagberg: *Det politiska läget och våra uppgifter* s 4

⁶⁸ samma

⁶⁹ samma

⁷⁰ Hilding Hagberg: ”Kamp för frihet och bröd”, ur *Mot dyrtiden*. Sthlm 1951, s

Sent hade sanningen gått upp för Linderot, Hagberg och partistyrelsemajoriteten. Men nu trodde de 'att denna sanning också hade gått upp för folket. Den politik som sossarna förde skulle tvinga arbetarklassen att gå till kamp för att försvara sina intressen, hoppades man. Hagberg drog växlar på detta och förkunnade:

”Allt tyder på att en ny inrikespolitisk situation mognar fram, där arbetarmassornas passivitet förbyts i växande aktivitet, deras modlöshet efterträds av en sjudande stridsvilja, deras välvilja mot socialdemokratin avlöses av en tilltagande misstro”.⁷¹

SKP hade rätt såtillvida att ett allvarligt missnöje pyrde ute på arbetsplatserna. Strejker, såväl ”vilda” som lagliga hörde till vanligheterna runt 1950. Demonstrationer hade ägt rums resolutioner hade tagits och förslag till nya avtal hade förkastats. Göteborg hade haft hamnarbetarstrejk.

Vad förmådde SKP göra? I hamnarbetarstrejken hade SKP inflytande och bidrog också till att föra den i hamn. Men en blomma gör ingen sommar, och en enskild strejk gör inget massuppsving. Göteborgs hamn var ett av partiets starkaste fästen och där lyckades också den ”nya” fackliga linjen. För att fånga upp det övriga missnöjet hade krävts en annan politik och dessutom ett annat parti än det SKP, som stred för sin existens.

”... DÅ SYMPATISERAR JAG HELT MED DE KAMRATER SOM MOTSATTE SIG FULLFÖLJANDET AV KAPITULATIONSLINJEN.”

Efter kongressen 1951 fördes i SKP en ”strategidiskussion”. Bakgrunden var den kritik som framför allt Set Persson hade rest mot högerpolitiken under efterkrigstiden Set Persson granskade i strategidiskussionen betydelsefulla element av den politik partiet drivit under efterkrigstiden – den fredliga vägen till socialismen, det revolutionära maktövertagandet, förhållandet borgerlig-proletär demokrati, samt framför allt politiken i fackföreningarna. Han ville ha till stånd en diskussion om de rostiga grundvalar, som partiet haft för sin efterkrigs-politik. Därav blev intet. Partistyrelsemajoriteten undvek att diskutera grundläggande frågor.

Kampen kom istället att stå kring enhetsfronttaktiken. Majoritetslinjens företrädare förspråkade ”enhet inom arbetarklassen”.⁷² Set Persson var inte emot enhet. Men han hävdade att det måste vara enhet på klasskampens grund. Han var inte negativ till samarbete med socialdemokrater i enstaka frågor, men han hävdade nödvändigheten av kamp mot deras ideologi.

De bittraste striderna gällde den nya fackliga taktiken – den linje det söndervittrade SKP drivits till och som majoritetsmännen accepterat som den riktiga. Majoritetslinjen menade sig bidra till arbetarklassens enhet genom att föregå med gott exempel och dela styrelseposter med sossarna. Allra bäst skulle det dock vara om alla fackliga förtroendemän valdes ”opolitiskt”. De bästa skulle väljas oavsett om de var kommunister eller sossar. Kommunisterna skulle tona ner ”partipolitiskt” skiljande frågor. Man skulle ”ställa klassfrågorna före”.⁷³

Kommunisterna skulle inte motsätta sig fackliga anslag till den socialdemokratiska pressen. Linjen var att anslagen skulle delas. Man skulle inte gå emot anslag till sossarna, ty ...ännu anser flertalet arbetare att den socialdemokratiska pressen är bättre än den borgerliga och åtminstone gentemot denna bör erhålla arbetarnas stöd. I stället för att strida om denna sak i fackföreningarna anser kommunisterna att socialdemokratiska, kommunistiska och partilösa arbetare bör ”stödja sin egen press...”⁷⁴

⁷¹ a.a. s 10

⁷² Hilding Hagberg: *Enhet bland massorna*, s 18

⁷³ a.a. s 19

⁷⁴ samma

Enhetslinjen drevs alltså så långt att t.o.m. sossarnas antikommunistiska propaganda fick ett handtag.

Första Maj skulle kommunister tvingas promenera under FCO-tågens klassförsonande och ofta antikommunistiska paroller. Majoritetslinjen gick så långt att man tog bort partilistorna vid fyllnadsvalet i Jämtlands och Kristianstads län 1952.

Kapitulationslinjen stadfästes

Den viktigaste frågan på kongressen var synen på socialdemokratin. Majoriteten ville stadfästa den ”nya” fackliga taktiken och förespråkade enhet med socialdemokratin för att bevara enheten inom arbetarklassen. Kongressen kom att utformas till en reformismens triumf. Man gjorde sig kvitt all obehaglig opposition, 1952 hade partipressen börjat något av en kampanj mot Set Persson, och den pågick ända fram till kongressen 1953. Majoriteten gick då till frontalattack mot Set Perssons förmenta sekterism. De fränaste attackerna levererades av Nils Holmberg och Knut Senander, som lämnat sina tidigare positioner som oppositionsmän och slutit upp kring Hagberg och Lager.

Majoriteten drev igenom kapitulationslinjen i facket. Om det fackliga arbetet hävdade Set Persson, att

”...inga utläggningar omkring riktigheten i den nya taktiken vid fackliga val, bom nu tillämpas, kan dölja det faktum att vi i år gått tillbaka i fråga om inflytande på så många viktiga arbetsplatser, att jag inte kan se att framgångar som finns att uppvisa kan uppväga förlusterna.”⁷⁵

Partiet blev ett KP utan egentligt kommunistiskt arbetsplatsarbete. Set Persson stämplades som partifiende och tvingades begära sitt utträde ur partiet. Innan dess hann han dock ställa partiets förtvivlade läge i blyxtbelysning.

SKP:s medlemstal hade sjunkit till hälften på några år. Partiet höll på att förlora fotfästet i arbetarklassen. Det hade inga möjligheter att möta den borgerliga offensiven med en aktiv arbetarkamp. Tvärtom drevs SKP till en självutplånande facklig politik. Under åren närmast efter kriget hade man haft efterkrigsprogrammet bygga på sin politik kring. Men nu var det bortblåst. Istället började man använda allt större delar av sina krafter till allmänpolitiska frågor – för freden, mot atombomben, osv. Kampanjer som drevs i dessa frågor hade karaktären av defensiv ideologisk kamp. Fred och bröd blev slagorden.

1953 års kongress formade slutgiltigt det SKP, som mötte det nya arbetar- och student-uppsvinget under 60- talet. 60-talets fräschare nyrevisionism kunde inte ändra på detta. Politiken hade definitivt inriktats bort från arbetsplatserna mot mer allmänna frågor. Den reformistiska politiken som slagit igenom 1944 och 1946 befästes slutgiltigt 1953, då partiets kärna rensades från den opposition, som hade sina rötter från partiets revolutionära tid,

⁷⁵ Set Persson: *Till försvar för kommunismen*, s 2

VPK och arbetaruppsvinget

VPK och arbetarklassens avväpning

Efterkrigstidens reaktionära hets mot kommunismen nådde sin sista höjdpunkt i samband med Ungernhändelserna 1956. SKP isolerades och utplånades alltmer som organiserad politisk kraft inom arbetarklassen. Partiet var helt oförmöget att hindra arbetarklassens avväpning. 50-talet innebar att strejkkamperna avtynade, fackföreningarna centraliserades och klassarbetspolitiken fulländades. SKP kunde inte ta initiativ till strejker som motvikt till den borgerliga offensiven. De tvangs i praktiken acceptera klassarbetspolitiken för att överhuvud få arbeta kvar i fackföreningarna. Den revolutionerande militanta kampen sköts i bakgrunden,

En av de frågor som SKP försökte häva sin isolering med var ATP. SKP hade här chansen att ge socialdemokratin ett verkligt stöd. Under två års tid, mellan 1956 och 1958, stödde SKP aktivt SAP:s ATP-linje. I folkomröstningen 1957 samarbetade sossar och kommunister. Sossarna anställde t.o.m. kommunisten Henning Nilsson i Gävle under valkampanjen inför folkomröstningen. HN tackade och tog senare steget fullt ut, och blev sosse för gott. I extra valet till andra kammaren 1958 drog SKP tillbaka sina listor i flera valkretsar. Detta för att säkra SAP:s regeringsinnehav.

SKP:s agerande i ATP-frågan bröt udden av de mest antikommunistiska stämningarna inom socialdemokratin. Men kommunisterna misslyckades med att vinna över socialdemokrater på socialreformpolitik. SAP torgförde istället många av de förslag som SKAP hade och drog de politiska vinsterna.

Effekterna av denna enhetslinje med sossarna blev att den fackliga politiken än mer avrustades och den fackliga kadern vittrade bort, 1964-66 diskuterades om fackklubbarnas existens och om partiet överhuvud skulle föra en radikal lönekamp. SKP höll på att bli offer för välfärdsmyterna. Några partimedlemmar ville upphöra med fackklubbarnas ”fraktionsverksamhet”. Dessa försvann också som aktiva politiska organ även om några formellt fanns kvar. Ett symptom på detta var att posten som facklig sekreterare i partiet avskaffades (1962). Den ersattes av ”ett rumphugget fackligt utskott mellan 1963-67 för att 1967 uppgå i ett arbetsmarknadsutskott.” (*Zenit* 14/69 s 13)

Skolningen försvann också helt. Marxistiska studier hade inte bedrivits på länge. Nu försvann t.o.m. den allmänna fackliga skolningen. Den överläts på socialdemokraterna, som fick propagera sina myter om lönekakor, solidarisk lönepolitik m m.

Arbetaruppsvinget och VPK:s bryderier

Det var ett illa rustat SKP/VPK som kom att överflyglas av den uppblående kampen bland ungdomen i mitten av 60-talet. I samband med Vietnamkrigets upptrappning stödde SKF Nationalinsamlingen som hade till huvuduppgift att motarbeta de framväxande FNL-grupperna. Nationalinsamlingen samlade in pengar till Saigonjuntan, FNL och DRV och stöddes av alla riksdagspartierna. I det idylliska samförståndets tidevarv var SKP angeläget att värna om sin nyvunna parlamentariska respektabilitet.

Under studenternas kamp mot UKAS, som nådde sin höjdpunkt i samband med kårhusockupationen i Stockholm 1968, vacklade VPK än hit, än dit. Många partirävar var rädda för ”folkopinionen”, dvs borgerliga massmedia. Val stundade.

Det var dock den spontant uppblående arbetarkampen som ställde VPK i verkliga bryderier. Samtidigt som man uttalade sitt stöd åt strejkande arbetare verkade man för att inordna kampen i fackets legala garn. Samma fackföreningar som med alla medel motarbetade arbetarklassens självständiga kamp.

Men även om partilinjens var en klar broms för arbetarkampen, kan man inte påstå att den genomfördes konsekvent av alla medlemmar. Partiet hade vittrat ned till den grad att ingen enhetlig politik kunde föras ut. Enskilda VPK:are, och även grupper, kunde uppvisa en varierande grad av initiativkraft, militans och klasskampspatos under uppsvinget. Vi tänker t.ex. på hamnarbetarstrejken och golvläggarestrejken, där VPK:are hade inflytande.

Men den bristande enhetligheten förtar inte intrycket av att VPK till stor del överflyglades av arbetaruppsvinget och på viktiga områden hämmade detta.

Förrädet i Malmfälten

Det mest flagranta exemplet på vart det brakade hän för VPK är gruvarbetarstrejken, som fick avgörande betydelse för arbetarklassens uppvaknande.

VPK/SKP har alltid haft ett av sina starkaste fästen i malmfälten. Vid strejkens utbrott 1969 hade man t.o.m. en ledamot av partistyrelsen) Ivar Hermansson, som ordförande i gruvfyrans. Förutsättningarna kan därför ha tyckts vara goda för att åtminstone hindra fackföreningen från att i klass-samarbetets tecken strypa strejken.

Men hur agerade då VPK-ledningens man? Jo, han propagerade från strejkens första dag för ett återupptagande av arbetet. Han drev sedan kravet på återgång till arbetet i 27-manna-delegationen. 27-mannadelegationen var ett förhandlingsorgan, som bestod av både strejkkommittéerna och representanter för fackföreningen.

När 27-mannadelegationen snickrats ihop lade gruv-tolvans ombudsman Rehnqvist fram ett papper som han ville att delegationen skulle skriva under på:

”Styrelserna för avdelningarna 4, 1.2, och 135 utser förhandlingsdelegation för de kommande samordnande lokala förhandlingarna i Kiruna. Delegationen har det formella och det juridiska ansvaret för den uppgörelse som träffas.” (*Pappren på Bordet* del 1, s 126)

Det var fråga om att facket definitivt skulle ta över hela baletten,

Under debatten om denna skrivelse sade Ivar Hermansson:

”Jag kan säga er att det är jag som formulerat dom här orden. Det är ingen som har lagt dom i min mun heller.. ...*Det ansågs nödvändigt* för att riktigt bestyrka att LKAB har en motpart som i alla stycken kommer att stå för den uppgörelse som träffas. Den kan alltså inte längre sparka bak och säga att det här en kommitté som inte har något som helst ansvar för en eventuell träffad överenskommelse. Jag vill säga att det är den enkla anledningen till det papper som Vi skriver på här.” (*Pappren på Bordet* , del I, s 127)

Men skrivelsen avvisades och Rehnqvist uteslöts ur delegationen pga ohederlighet i samband med presentationen.

När strejkkommitténs inre front började svikta, och dess svagaste ledamöter började vika av från den väg, som gruvarbetarna stakat ut på stormötena, kom Ivar Hermansson med ett nytt förslag, som gick emot de strejkandes beslut;

”Jag ser det som en lösning, att vi klart gör deklARATIONERNA här så att dom (förbunden v.a.) inte missförstår. Då måste någon annan, och jag ser i det här fallet, det finns endast regeringen som han gripa in nu och rädda den här situationen. Och jag ser det också såsom förhoppningsfullt därför att det står så stora värden på spel här. Det är inte bara människorna här uppe i den här trakten, utan det är hela Sveriges välfärd om vilar på malmhanteringen.” (*Pappren på Bordet* , del 1, s 183)

Vems välfärd ligger Ivar Hermansson varmt om hjärtat?

När majoriteten av arbetarna röstade för fortsatt strejk den 31 januari och den 1 februari 1970, hade facket andra planer. Ivar Hermansson sammankallade till ett möte.

Han ville att 27-mannadelegationen skulle rekommendera återgång till arbetet. Arbetarnas eget utslag godtog han inte.

Ivar Hermansson:

”Personligen är jag utav den uppfattningen att vi har inget annat val. Om vi vill behålla enigheten bland gruvarbetarna så finns det bara en väg. Det är att rekommendera att samtliga återupptar arbetet i morgon. Och jag vill tro att det skulle så att säga också utåt verka mera sammansvetsat och sammanhållet om delegationen kunde få också en hundra procentig återgång på en gång...”
(*Pappren på Bordet*, del II, s 66)

Harry Isakssons dom över förrädarna var rättvis:

”Jag tycker att det är en intressant tendens också, att det här förslaget kommer just från facket sida. Vi har ju sett var vi har facket här i alla tider. Och vi har sett senast i dag när Bruno Poromaa talade om att ta valurnan under armen och fara upp till Kiruna med. Då hade vi ju ett klart utslag var vi hade Bruno Poromaa, som sitter här och talar sig varm för att gå emot en majoritet. Det är ju roligt att se vilka demokratiska former som används här, och alla demokrater. Här har det varit en del som har suttit och rapporterat till landshövdingar (Lans till Lassinanti v.a.) Här har det funnits människor, som har sprungit i partikanslierna och fått direktiv. Det är ju precis som han säger här, att det har pågått ett spel under täcket, så att säga. Och det är roligt att se att här har man varit eniga från två olika grupper (VPK och SAP), att spela med i detta spel. Jag påpekar Hermanssons lilla parti här. – Och jag tycker det, pojkar, ni som har varit och spelat under täcket här. Vore jag som et skulle jag *skämmas*. Jag skulle skämmas ögonen ur mg att svika mina kamrater.

Här talas det om ansvar för femtusen arbetare. Men här talas om lojaliteter emot fackföreningar och talas om lojaliteter emot den. Lans har suttit och skrutit med sina fina bekanta ideligen, ideligen och gnuggat sig upp efter de där fina bekanta så fort han fått ett tillfälle. Det har varit beklämmande att se och höra ditt uttalande, Lans. Du är en liten förrädare. Det är så sant som det är sagt.

Sen finns den en massa annat också som spelar in i det här och det är att alla tror dom är så jävla klok. Men vi har haft ett val. Majoriteten har sagt att dom ska gå för fortsatt strejk. Nu börjar man vägra majoriteten göra detta. Man vill göra rekommendationer hit eller dit. Vi gör inga rekommendationer, utan vi publicerar våra röstsiffror. Majoriteten bestämmer, mina herrar. Det är ju det som kallas för demokrati, ibland.

Men ni skall vara så jävla smarta. Ni säger, vi kommer i en jädra bra förhandlingssits. Nordgren trodde att det var nån sorts bridgeparti, det här. Det kanske var för han, men inte för oss arbetare är det något bridgeparti. Han talar om tragedier här och jag ville bemöta det, men det gick ju inte heller. Precis lika fort som du föll undan för envoyen så föll du undan för Nordgren, Hermansson. Det är ditt fel det. Och jag menar det: ni har tillåtit dessa omröstningar i ett enda syfte: för att splittra den enhetliga strejkfronten. Och ni kan ju gå hem och lyfta era belöningar och känna er belåtna, för ni kommer säkert inte att gå obelönade ur det här, inte, pojkar. Ni har skött er mycket bra ur den synpunkten sett. Jag tycker det ska bli roligt att se er i framtiden – vad som kommer att sägas och göras med ett agerande. Ni kommer säkert att gå till historien. Det finns fullt av såna här figurer som er –. Ni har suttit och samarbetat för att stoppa opp oss, för att det här läget ska uppkomma. Därför att man har beprövade metoder, som professor Schmidt säger här. Det är en beprövad metod att dra ut på tiden och facket har hjälpt till så gott det har kunnat. Det är en mycket fin fackförening och förbund vi har...

Ni språkar om förtroende för den här delegationen. Det är nästan rörande att höra er. Ni är beredd att svika förtroendet som jobbarna har gett er, därför att de har fatt välja själv. Och så sitter ni alltså och säger: ‘Är ni feg, törs ni inte ta ansvaret’. Vem är det som provar springa ifrån ansvaret ideligen?

Och så säger Herman, att han har sin politiska uppfattning. Det har du nog Herman, men det var mycket länge sedan du hade någon riktig politisk uppfattning. Utan det du vill, det är att rekommendera arbetarna att ge sig. Det du vill. Du är inte någon representant för någon politisk uppfattning i den meningen du själv tror... (*PpB II* s 69-70)

Men Hermansson skämdes verkligen inte. Han höll stilen in i det sista. Under förhandlingarna med LKAB om borttagandet av ackorden var företaget ängsligt för produktionssänkningar. Men Ivar Hermansson lugnade dem:

Ur protokollet den 4/3:

”Ivar Hermansson anförde därefter vissa synpunkter på hur fackföreningarna kommer att fungera i lortsättningen, att man har byggt ut fackklubbsverksamheten, att man numera har en helt annan kontakt med medlemmarna än tidigare, känner vårt ansvar och skall aktivt verka för att produktionen icke skall sänkas ”avslutade Hermansson.” (PpB II s 94)

Men Lundberg var ändå orolig:

”Ja, men sä1 att det inte går som ni förutspår. Sjunker produktionen 20 % är det fruktansvärt. 10 % är ju gräsligt bara det.”(do)

Men Ivar Hermansson är t o m beredd att gå längre än Lundberg:

”I värsta fall har ni ju den möjligheten att ta till nattskiftet, s0om en buffert alltså.”(do)

Lundberg:

”Jag förstår inte er entusiasm bör nattskiftet, det kan jag verkligen inte begripa.”(do s 95)

Vid det avgörande mötet i 27-mannadelegationen spelade en annan VPKare, Ture Rantatalo, också en mindre smickrande huvudroll. 12 röstade för att man skulle följa majoriteten av arbetarna och fortsätta strejken. 12 röstade mot arbetarmajoritetens vilja och rekommenderade återgång till arbetet. Avgörandet kom att ligga i VPK:aren Rantatalos händer. Han satt nämligen ordförande vid mötet. Han följde sin partifrände Ivar Hermansson och röstade för återupptagande av arbetet. Rantatalo motiverade:

”Tror ni att om vi nu rekommenderar arbetarna att återgå till jobbet fast dom har genom röstning visat att majoriteten vunnit för nej. Det är klart att arbetsgivaren här – kommer att respektera oss mer när vi sätter oss vid förhandlingsbordet. På det sättet att dom menar så, att här har delegationen kunnat ta en ställning mot mot ...” (do s 63) mot arbetarna?!

Rantatalo blev sedan belönad av LO-byråkratin med en ombudsmannapost i gruvtolvan.

Vad gjorde då VPK på det officiella planet? Jo, man stödde de strejkande genom att motionera i riksdagen eller med C H Hermanssons ord:

”...kampens framgång har bekräftats i riksdagen. Nu har VPK väckt motioner om att avskaffa spärrarna mot arbetarinflytande...” och ”Listan kan göras lång över de kommunistiska riksdagsframstötarna att ersätta kapitalägarnas makt med arbetarmakt...”

VPK:s strategi för socialismen

VPK:s officiella syn på gruvarbetarstrejken blyxtbelyser partiets hela sätt att driva politik. Själva kampen blev ett nederlag. Men så såg inte VPK det. Ty kampen innebar en rörelse på basplanet som gav partiet möjligheter att ”göra framstötar” på riksdagsnivå. Det är på det planet VPK har tyngdpunkten av sin politik,

Rörelsen på basplanet välkomnar VPK, vill t.o.m. stödja och främja den. Men syftet är inte att skapa en revolutionär massrörelse, som får kraft att omstörta kapitalismen och ta makten i egna händer. Syftet med massrörelsen är i stället att backa upp riksdagspolitiken.

Hela VPK:s politiska inriktning har sin utgångspunkt i den borgerliga offentligheten – riksdagen, ”den allmänna opinionen”, o.s.v. En kommunistisk organisation låter inte på det sättet borgarsamhället bestämma vilka frågor som är viktiga. Förvisso har VPK rätt i att man inte ska bortse från de frågor som kommer upp i parlamentet eller i den ”allmänna opinionen”.

Men detta får inte vara i sista hand avgörande. Avgörande är i stället två andra saker:

1) Viktiga kamper som bedrivs av klasser och skikt som har betydelse för uppbygget av en revolutionär massrörelse. Viktigast är arbetarkamperna. Dem ska man delta i på ett sätt som dels så mycket som möjlig ökar medvetenheten hos de kämpande, dels leder till att det efter kampen finns kvar en kärna av stridbara och medvetna kämpar, som kan fortsätta ett politiskt arbete på arbetsplatsen/branschen/orten ifråga och utgöra spjutspetsen för de kommande kampernas utveckling.

2) Frågor som är av avgörande betydelse för revolutionen och det socialistiska uppbygget oberoende av om de idag ger upphov till kamper. Det gäller många saker. Det gäller soldatarbete, infiltration i militärapparaten, informatörer i statsapparaten o.s.v. Det gäller solidaritetspropaganda och solidaritetsarbete med arbetarkamper i utlandet, med antiimperialistiska befrielseströrelser, med politiskt förföljda. Det gäller utbredningen av en kultur för arbetarklassen, en kultur som föregriper den socialistiska. Det gäller att propagera socialismens och kommunismens innehåll, innebörden i arbetarklassens och mänsklighetens frigörelse på alla samhällslivets plan.

I sin inbitna och perspektivlösa strävan att vara ett respektabelt (för vem?) ”demokratiskt” parti håller VPK sin politik inom de ramar som borgarsamhället har stakat ut. Man är rädd att verklig klasskamp i revolutionärt perspektiv skulle skrämja stora delar av partiets tilltänkta folkfront så att de skulle bli oemottagliga för socialismens välsignelser. VPK tar upp momsens, EEC-anslutning, Vietnamkriget och gör politiska kampanjer utifrån dem. Vi förnekar inte att dessa frågor är viktiga och vi menar inte heller att VPK driver dem precis som borgarna. Men det är betecknande att partiet ger mycket större utrymme åt momsens än åt t.ex. strejkkamperna och soldatarbetet. Och deras sätt att driva frågorna är som sagt ändå mer betecknande. Man söker genom namninsamlingar o.d. mobilisera en opinion för att backa upp riksdagsgruppen eller trycka på regeringen. Visst finns massrörelsen i VPK:s perspektiv. Men det är en politiskt kastrerad massrörelse, helt bestämd utifrån riksdagspolitiken och hela den borgerliga politiska överbyggnaden i samhället.

Kommunister utgår från uppgiften att kombinera massrörelsen och socialismen. VPK avser att göra detsamma, men gör det inte. Vad partiet i verkligheten kombinerar är massrörelsen och den borgerliga politiska överbyggnaden. Det är två oförsonliga storheter. Den ena måste ta överhanden. Tar den borgerliga politiska överbyggnaden överhanden, så spelar VPK en direkt systembevarande roll. Tar massrörelsen överhanden, så är partiet överspelat. Socialismen, som det skulle handla om, går förlorad i båda fallen.

Opposition på LO:s grund

VPK vill göra LO till en militant facklig organisation. LO är idag en klass-samarbetande organisation. Detta beror enligt VPK på att medlemmarna, *för det första*, inte själva har möjlighet att föra fram sina krav. Stadgarna garanterar toppstyrning. Och utanför stadgarna finns klasslagarna och som kronan på verket § 32. Partisekreterare Tore Forsberg kommer fram till den minst sagt idealistiska slutsatsen att ”arbetsköparnas makt... utövas i kraft av § 32, klasslagar och arbetsdomstol”. § 32 måste enligt VPK tas bort så att man i fortsättningen slipper agera utanför facket.

Den andra orsaken till klassamarbetspolitiken menar VPK vara att LO-ledningen sviker sina plikter mot arbetarklassen. Tore Forsberg försöker förklara denna bristande klasskänsla. ”LO-ledningen kan inte p.g.a. sin bindning till regeringen och p.g.a. sin reformism gå till storms mot arbetarklassens verkliga huvudmotståndare – kapitalisterna.” Menar Tore Forsberg att man är reformister därför att man är reformister? Skulle LO-ledningen föra en i grunden annan politik om den byttes ut mot bättre personer?

Hur menar då VPK att man skall komma tillrätta med LO:s klassamarbetspolitik? Jo, *för det första* måste klasslagarna revideras och § 32 upphävas. Detta sker i riksdagen motionsvägen. Helt följdriktigt betraktas Arne Geijers motion om översyn av kollektivavtalslagen som ett försök från LO:s sida att ta sitt förnuft tillfång. *För det andra* måste LO:s stadgar ändras och ledningen bli mer fri gentemot regeringen. Till syvende og sidst vill VPK själv ta över ledningen. Denna strategi är partitolkningen av den pompösa parollen ”Gör fackföreningarna till kamporganisationer”. Tänk vilka resultat vi skulle få om VPK lade upp avtalsrörelsen, ty VPK har ju inte som SAP ”rensat de klara socialistiska satserna ur sina stadgar”. (Palmér)

VPK mellan två hötappar

VPK:s inställning till LO:s lönepolitik är mycket tvehågsen. Samtidigt som partiet av LO kräver en offensiv lönekarp över hela linjen, stödjer det LO:s ”låglönesatsning” i den solidariska lönepolitikens tecken. Samtidigt som VPK angriper den solidariska lönepolitiken, så stödjer man LO:s ”jämlighetsbud”.

Men det håller inte att göra dessa saker samtidigt. Antingen måste man tala om att LO:s hela politik sedan decennier tillbaka har gått ut på att förmedla den kapitalistiska statens inkomstpolitik – driva ”solidarisk lönerörelse” inom det ”samhällsekonomiska utrymmet”, eller så sticker man under stol med det. Här det kommer till kritan gör VPK det senare. Ty mot klassamarbetspolitiken räcker det inte med att sätta mer militans. Man måste även avslöja själva de inomkapitalistiska grundvalarna för LO:s solidariska lönepolitik.

Myten om ”lönekakan” är grunden. Lönekakan är det utrymme för löner som finns vid varje avtalsperiod. Dess storlek beror på ”näringslivets” produktivitetsutveckling. Lönekakan äts sedan upp av samtliga löntagareorganisationer vid de stora avtalsfesterna. ”Solidaritet” innebär här att de fetaste och starkaste kamraterna låter sina magra och svagare bröder få en litet större bit att dela på än vid förra avtalsfesten. LO/SAP menar tydligen att om Volvoarbetarna avstår från lönehöjningar så får textilarbetarna i Borås högre löner. Men i stället gynnar en sådan politik den svenska exportindustrins expansion och den svenska kapitalismens konkurrenskraft. Detta senare är en kärnpunkt. Om man verkligen har bestämt sig för att satsa på ”blandekonomin” (kapitalismen), så måste man ta hänsyn till kapitalets långsiktiga utveckling. Det gör LO/SAP.

VPK:s vankelmod – i detta fall beroendet av LO:s politik – kan illustreras med ett flygblad som spreds under den senaste avtalsrörelsens slutskede:

”En uppgörelse på medlingskommissionens villkor innebära ingen jämlikhet, utan i stället ökade klyftor mellan kapitalister och arbetare, mellan verkligt toppavlönade och vanliga löntagare”.

VPK förordade LO:s ”jämlighetsbud”.

På detta sätt skapar VPK i LO:s kölvatten illusioner om att jämlikhet skulle vara möjlig under kapitalismen. Och menar VPK att man ska sträva efter ”jämlighet” mellan arbetare och kapitalister, inte att kapitalisterna ska avskaffas!? Det måste i så fall betecknas som revisionismens absoluta nollpunkt.

Visst är det riktigt av VPK att kämpa för låglönegrupperna. Felet är att VPK gör det med utgångspunkt från LO:s lönepolitiska kompromissande. Stöd åt den politiken leder, framför allt på lång sikt, bara till nederlag för arbetarklassen. I stället skall man mana låglöne-grupperna att kämpa själva, och på allt sätt stödja dem i den kampen. Samtidigt skall man gå ut till andra arbetargrupper och mana dem till direkt solidaritet, d.v.s. solidaritet i kamp. Vägen över LO är vägen över arbetarklassens passivisering. Kapitalisterna får då ha sin ”välfärdsordning” i fred. Den kämpande vägen leder i förlängningen till slutet på kapitalismen.

VPK kräver offensiv politik i avtalsrörelserna. Detta innebär att man ställer krav på större löneökningar samtidigt som man pekar på att det finns ”utrymme” för kraven. ”Utrymmet” är inte för VPK:s del fråga om vad arbetarna kan uppnå genom kamp, utan det är i grunden samma lönekaka som LO/SAP viftar med. Skillnaden är bara den att VPK anser att kakan är större. ”ökad lön på profitens bekostnad.” VPK sprider förvirring om kapitalismen. Arbetarna får från VPK intrycket att ”storfinanserna” är en högmjolkande ko.

”Det är synnerligen utmanande att av löntagarna häva att de skall skruva ner Sina lönekrav för att tillfredställa exportindustrins intressen, nått det under. 1970 visat sig att stora grupper av löntagarna fått sänkt teets lön medan exportvärdet ökat med 18 % och exportpriserna med 9 %”. (Palmér)¹

Man ger sig in på Strängs domäner. Frågan blir ytterst vem som bäst kan förvalta kapitalets hushållning, SAP/ LO eller VPK. VPK är noga med att visa att dess krav inte skadar kapitalets ekonomi. Då LO/SAP kontrar och säger att VPK:s bud skulle leda till inflation, så avvisar VPK det, men menar i stället att inflationen är konstant. Priserna stiger, reallöner sjunker. Därför är det enligt VPK *motiverat* med löneökning. Det är ”rättvisa” VPK talar om. Vore det inte viktigare att föra kampen mot löneökningar på ett sådant sätt att den förbinds med kampen för ett samhälle utan inflation? Endast på det sättet skulle VPK kunna komma ifrån behovet att rättfärdiga arbetarnas försvarskamp. Rättfärdiga för vem, förresten?

VPK:s ekonomiska geni

Vi måste ta och se på grundvalarna rör hela detta VPK:s vankelmod. Å ena sidan är partiet oförmöget att utforma en kamplinje som pekar bortom kapitalismen. Dessutom är man rädd för att inte verka respektabel nog om man för en alltför röd linje. Därför måste VPK finna ett inomkapitalistiskt sätt att motivera en verkligt militant kamp. Dess utväg blir då att hävda att det finns så mycket pengar att plocka storkapitalisterna på. Dessa är ena fräcka typer, som håller undan en massa pengar för arbetarna. De pengarna vill VPK att arbetarna genom stridbarhet ska skaka ur kapitalisternas uppsvällda fickor.

På detta sätt placerar sig VPK mellan två stolar. Är deras politik *inomkapitalistisk* eller skall den peka hän över kapitalismen? Om den är inomkapitalistisk, så kan man inte säga annat än att den är ansvarslös. Man kan bara inte handskas med kapitalets ekonomi på det sätt som VPK förordar. Man måste vara betydligt försiktigare och värna betydligt mer om de duktigaste kapitalisterna. Och om man pressar upp lönerna alltför högt i Sverige, så drar många kapitalister å färde. Det där har Sträng begripit mycket bättre än vänsterreformisterna i VPK.

Skall VPK:s politik å andra sidan *peka ut över kapitalismen*, så frågar man sig i sanning på vilket sätt den gör det. Är det genom att säga att det finns mycket pengar att sno åt sig, bara man slåss tillräckligt? Är det genom att ge intrycket av att kapitalismen ekonomiskt fungerar riktigt hyfsat? Är det genom att underlåta att klargöra att kapitalet liksom hela kapitalismen har besvärliga tider och att socialismen blir en allt mer tvingande nödvändighet för att lösa arbetarklassens och mänsklighetens vardagslivsfrågor?

Nej, försök inte skita i två tunnor samtidigt! Antingen *är* kapitalismen bra, då är det lika bra att med ens gå över till Strängs kompani. Eller annars måste den övervinnas, och då finns ingen annan väg än den revolutionära.

¹ Se Palmér: *Facklig kamp* och *Zenit* nr 5/71

VPK på marsch mot vänster?

Det partiprogram, som föreslås VPK:s kongress 26-29 oktober 1972, är det radikalaste partiet haft, sedan det 1944 efter Kominterns upplösning 1943 tog sitt första egna program. Programförslaget innehåller t o m resonemang om revolutionär vänsterregering och om statens gradvisa försvinnande under socialismen. Partistyrelsens programförslag finns i *Ny Dag* nr 44/72. Det utgör en omarbetning av programkommissionens någon vänstrare förslag, som finns i *Socialistisk Debatt* nr 5 (1972). I kommissionens förslag finns t o m ett redan bevingat ord om en av vänsterregeringens första uppgifter: "Generalerna hemförlovas."

Några har blivit upprymda av vänstervridningen i förslaget. Så Bo Gustafsson i Marxistiskt Forum: "... ett nytt program, som på väsentliga punkter bryter med revisionismen och ansluter sig till marxismen-leninismen." (MF nr 4/72, s 32)

Men vi tror man ska dra mindre växlar på VPK:s nyorientering. Två saker ligger bakom det nya programmet. Den ena är en anpassning till en viss allmän radikalisering i partiet i takt med de gångbara politiska strömningarna inom vänstern. Den andra och den viktigaste är helt enkelt en kompromiss för att hålla ihop partiet. Programförslaget är så väl formulerat att alla inom VPK utom den revolutionära vänstern kan tolka det som man finner lämpligt. Direkt bestämmande för VPK:s politiska utveckling blir inte programmet utan den fortsatta utvecklingen av styrkeförhållandet mellan de olika tendenserna inom partiet. Dem behandlar vi i en särskild artikel.

För att kunna bedöma programmet och tränga igenom dess revolutionära fernissa får man se på två saker. Det *ena* är den grundläggande strategin, synen på övergången till socialismen. VPK:s väg går över antimonopolistisk folkfront. Det *andra* är synen på den världskommunistiska rörelsen, både idag och i det förflutna. Detta andra är VPK:s begravda hund, det man allra ogärnast vill tala om i partiet. Men vi tänker rota i det. Vi ska ta upp synen på utvecklingen i Sovjetunionen och Kina samt konflikten mellan dem. SKP:s och den världskommunistiska rörelsens historia är den andra delen. Men det har vi en särskild artikel för.

Strategin för socialismen

Enligt partistyrelsens uppfattning är perspektivet för socialismen följande: Motsättningen mellan kapital och arbete skärps. I outhärlig kamp för högre arbetslön på profitens bekostnad växer hos de lönearbetande medvetandet om styrkan i solidarisk sammanhållning. Till de lönearbetande räknas mycket breda folkgrupper. Arbetare och tjänstemän svenska och utländska arbetare, män och kvinnor, pensionärer och ungdomar enas i den gemensamma kampen. Kapitalisternas splittringsförsök omintetgörs.

Instrumentet för denna lönekamp är fackföreningarna, som ska göras till kamporganisationer:

"En stridbar facklig politik enar fackföreningsrörelsens medlemmar. I och för förverkligandet av en sådan politik kan de med gemensamma krafter övervinna klassarbetet och byråkratin i sina organisationer, återställa folkrorelsedemokratien och medlemmarnas rättigheter och göra fackföreningarna till kamporganisationer. Då kommer fackföreningarna att i konsekvens med sin kamp åter resa kravet på utsugningens avskaffande. Därmed tas ett avgörande steg i utvecklandet av basen för en revolutionär politik." (*Ny Dag* 44/72, s 6 punkt 22)

Lönekampen förenas med rörelser bland konsumenter och hyresgäster mot pris- och hyresstegringar samt med protestgrupper mot miljöförstöring o dyl. Föreningen framtvings av själva det monopolkapitalistiska systemet.

Parallellt växer spontana rörelser fram med krav på politiska reformer. Det gäller krav på lägre skatter, rätt till arbete, stopp för avfolkningen, bort med tvångslagar osv.

En särskilt viktig roll spelar här försvaret av de borgerligt-demokratiska fri- och rättigheterna;

”Försvaret av folkets demokratiska fri- och rättigheter och kampen för demokrati är en oskiljaktig del av kampen för folkmakten och ett nödvändigt led i den socialistiska samhällsomvandlingen.” (Ny Dag 44/72, s 7. punkt 25)

Till en början är kampen bred men politiskt outvecklad.

”Kampen för politiska reformer förankras i folkopinionen, utvecklas i den utomparlamentariska rörelsen och förs fram i riksdag och kommunala församlingar.” (punkt 19)

Alla dessa rörelser binds sedan ihop till en front mot storfinansen.

”Den politiska kampen binder samman olika sidor av arbetarklassens och folkets kamp till ett gemensamt angrepp mot storfinansens makt. Progressiva politiska partier och rörelser, folkorganisationer, aktionsgrupper, freds- och solidaritetsrörelser sammansluts till en front mot storfinansen.” (punkt 23)

Kraven skärps allt mer.

”De riktar sig alltmera mot själva samhällssystemet. Socialismens alternativ framstår som en nödvändighet för folkets breda lager.” (punkt 23)

De så uppkomna massrörelsernas politik omfattas efterhand av en folkmajoritet, vilket avspeglar sig i parlamentet. En revolutionär regering bildas. Denna

”kommer att stödjas av en majoritet i folkrepresentationen såsom ett av uttrycken för den målmedvetna och handlingskraftiga folkmajoritet som en sådan regering baserar sig på.” (punkt 25)

Regeringen bryter sedan successivt ner den militära byråkratin, avskaffar den borgerliga statsbyråkratin, konfiskerar storfinansens egendom osv. Folkmakten utvidgas allt mer. Statsmakten börjar gradvis kunna ersättas med direkt folkansvar.

Folkets flodvåg

Programförslaget föreställer sig massornas kamp i huvudsak defensiv-inomkapitalistisk. Den rör främst ekonomiska och borgerligt-demokratiska krav – högre löner, lägre priser, lägre hyror, försvar av fri- och rättigheter, lägre skatter, statliga basindustrier i glesbygderna osv. På denna beskedliga nivå ska det uppstå en bred folkrörelse, en sannskyldig folkets flodvåg. Den innefattar de mest olika rörelser, från aktionsgrupper och radikaliserade folkrörelseorganisationer (hyresgästföreningar, Kooperationen mm) till de efterhand allt mer stridbara fackföreningarna. Sammanslutna till en folkfront på en minsta gemensamma nämnars politik radikaliseras de efterhand i kamp mot storfinansen och blir antikapitalistiska. Rörelser rycker fram på jämn front, skuldra vid skuldra.

Men en antikapitalistisk rörelse kan inte växa fram på detta sätt! Arbetare och tjänstemän kommer inte att stå skuldra vid skuldra. Omvänt kommer kampens utveckling att vara oerhört ojämn. ”Folket” består av klasser och skikt, vilkas positioner i detta samhälle är vitt skilda. Den enda konsekventa revolutionära kraftkällan är arbetarklassen. Som klasser och skikt tyr sig småbourgeoisin och mellanskikten till den kraft som synes starkast, då frågan om samhällssystemet ställs på dagordningen. Men även arbetarklassen är skiktad. Förutsättningarna för revolutionärt arbete är kolossalt olika på olika arbetsplatser.

Detta får katastrofala följder för VPK:s folkfrontsstrategi. Vem strider länge och hårt i VPK:s folkfront? Länge och/eller hårt strider man mot imperialistiska angrepp (Kina, Vietnam), mot fascism (Spanien) och mot ett helt samhällssystem då det inte längre erbjuder några möjligheter att förverkliga ett liv man tycker är drägligt (Ryssland 1917, kommande revolutioner i de monopolkapitalistiska länderna). Men VPK tänker bygga upp sin folkfront under helt andra, mindre extrema förhållanden. För det första är det en illusion att tro att det under sådana förhållanden överhuvud taget kommer att finnas någon bred folkrörelse att ena. För det andra: om man ändå försöker, så måste man för enhetens skull hela tiden hålla tillbaka de

mest avancerade arbetarkamperna. Man tvingas försöka tygla arbetarklassen på de tunga industrierna – kärntruppen, revolutionens stålcentrum.

Nej, den enda rimliga strategin är att koncentrera sig på arbetarklassen. I övrigt får man räkna med ett mer begränsat arbete. Man försöker vinna individer och grupper, som kan utgöra den spjutspets inom dessa skikt som får stora delar av dem att vackla över till arbetarklassens sida då frågan ställs om samhällsmakten.

Parlamentarism eller revolutionär massaktion?

Det är inte nog med att folkfrontsstrategin bygger på illusioner om att klasskampen är jämn som en tågresa. Dessutom är den ett program för den parlamentariska övergången till socialismen. Ty vad händer i programförslagets perspektiv då folkmajoriteten har uppnått en antikapitalistisk medvetenhet? Inte yttrar den sig i revolutionär handling, sammanstötning med borgarmakten. I stället röstar man fram VPK och dess förbundna till en riksdagsmajoritet, som tillsätter en revolutionär vänsterregering. Denna får till uppgift att konsolidera framgångarna. Vilken antiklimax!

Marxister har alltid betraktat parlamentariskt arbete som en mindre viktig verksamhet. Man förlägger kampen till ett område som passar borgarna bäst, ett område som isolerar arbetarna från varandra. De förvandlas till individer med valsedlar i handen, berövade sin kollektiva styrk. Initiativet går ifrån dem. Själva förutsättningen för att rycka makten från bourgeois in och sedan behålla den går förlorad. Låter man masskampen mynna ut i parlamentet, så avbryter man faktiskt den revolutionära krisens utveckling och mognad.

Majrevolten är ett talande exempel. När kampen styrdes över i valaktivitet skedde en avpolitisering och passivisering av massorna. Franska kommunistpartiet spelade en direkt systembevarande roll. Och hur kommer VPK en gång att göra inför det *avgörande riksdagsvalet*? Kommer de inte att mana massorna till besinning, avhålla dem från revolutionära äventyr, för att inte ge den borgerliga statsapparats militära avdelning en ”förevändning” att använda våld? Jovisst. Folkfrontsstrategin förbereder inte massorna på något annat än stilla promenader. Och *då* är det ju rätt så uppenbart att uppror vore äventyr. Sådan är folkfrontsstrategins inneboende logik.

Italien 1920 är ett annat exempel. på hur ”demokratiska omröstningar” saboterar masskampen och lämnar reaktionen fritt fram. Arbetarna ockuperade på sommaren hela den tunga industrin och delar av den lätta. De hade organiserat sig i råd och drev produktionen vidare. Arbetet skyddades av spontant organiserade i beväpnade Röda Garden. Den sociala krisen stod på sin höjdpunkt. Då beslöt det italienska socialistpartiet, som var ett parlamentariskt parti, vacklande mellan reformism och revolution, att låta fackföreningen utlysa en omröstning bland sina medlemmar. Skulle man gå till förhandlingar eller skulle man vidta omedelbara åtgärder som skulle kunna leda till revolution? Förhandlingslinjen vann som väntat. Men majoriteten var knapp. Redan själva anordnades av omröstningen tog loven av kampens skärpning. Hela detta händelseförlopp slutade i ett avgörande nederlag för arbetarklassen. Detta nederlag blev den direkta öppningen för fascismen, som kom till makten 1922.

Ministersocialism – nederlagsmättad

Idag blir folkfrontsstrategins vanskligheter bjärt belysta av utvecklingen i Chile. Där verklighetsprövas den väg VPK ämnar gå. Vänsterutvecklingen förde folkfronten till regeringsmakten. Socialisterna blev ministrar,

Allende-regeringens avsedda väg till socialismen är densamma som VPK:s. Dess svårigheter kan inte förklaras med Chiles nykoloniala ekonomi eller de imperialistiska vedergällningarna och anslagen. De sakerna utgör bara förvärranden ovanpå regeringens *grundläggande dilemma*: parlamentarism eller revolutionär massaktion.

Arbetarklassen är i jäsning, ty den känner vittringen av makten på fabrikerna och i hela samhället. Fabriker är ockuperade. På landsbygden motsvaras detta av jordbesättningarna. Samtidigt börjar reaktionen röra på sig. Reaktionära demonstrationer anordnas. Regeringen anklagas för maktmissbruk, eftergivenhet mot olagligheterna samt misskötsel av ekonomin. Ekonomin är verkligen inte bra. Dubbelmaktssituationen på fabrikerna och i jordbruket främjar inte produktionen. Vet man inte vem som egentligen har eller kommer att få makten över produktionsmedlen, så är man försiktig med att investera pengar eller arbete. Kapitalisterna använder sina pengar på annat. Helst försöker de få dem ur landet. Jordägarna minskar den brukade ytan och håller tillbaka eller t o m slaktar kreatursstammen. Arbetarna förtar sig inte heller. Det finns bara ett sätt att få ordning på ekonomin: gör slut på dubbelmakten, *grip* makten! Frågan är vem som kommer att göra det, arbetet eller kapitalet?

Samhällskrisen mognar. Det enda som inte är möjligt är att stanna upp eller hålla igen. Men det är just vad regeringen manar till! Låt oss besinna oss, låt oss konsolidera vad vi uppnått, säger den. Den kan inte annat säga. Ty den har inte förmått eller ens velat beväpna arbetarklassen och bönderna. Dess misstro mot massaktioner är tät. Men dess försök att komma undan klasskampens egen logik är en verklighetsflykt, som bara kan sluta i svek eller förtvivlan. Slakten eller den passiva uppgivenheten närmar sig. Det är reaktionen som har trumfen. Generalerna har inte kunnat hemförlovas,

VPK:s partistyrelse har illusionen att den fredligaste vägen till socialismen är den parlamentariska. Den vägen har en lång historia, en blodig historia. Den har inte lett till socialism, men väl till fascism. Faj Arvidsson i Birka-Vasa partiförening har i programdebatten pekat på programförslagets ödesdiga svagheter i frågan om de direkta maktförhållandena för genomförandet av socialismen:

”Men varifrån kommer den revolutionära vänsterregering som skall göra allt detta? Varför lämnar polisen ifrån sig sina vapen och varför åker generalerna hem när de personer som kallas revolutionär vänsterregering säger till dem att göra det?

Varför hemförlovar inte generalerna den revolutionära vänsterregeringen? En regering faller inte ned från himlen, inte heller blir ett antal personer en regering bara därför att de själva eller några andra (vore det så en folkmajoritet) betraktar dem som en regering. De blir en regering därför att de står i spetsen för en STAT, därför att det finns en väpnad organisation som följer deras beslut och som är av en sådan styrka att den kan bryta varje annan väpnad makt i landet. Vilken ät då den stat som den revolutionära vänsterregeringen bestämmer över och som gör den till en regering i verkligheten och inte bana fantasin?

I punkt 24 framgår med all önskvärd tydlighet att när den revolutionära vänsterregeringen börjar fungera finns fortfarande den borgerliga statsapparaten kvar, både polisen, byråkratin och krigsmakten. Dessa apparater för borgerlig maktutövning skall, tänker man sig, upplösas på order av vänsterregeringen. Regeringen har emellertid ingen egen proletär statsmakt, ingen egen beväpnad arbetarmilis att sätta bakom sina order. Det folkförsvar som det talas om skall tvärtom komma till följd av vänsterregeringens verksamhet. Vänsterregeringens uppgift är ‘att bana väg för folkmakt’. Vänsterregeringen är upphovet till folkmakten, inte tvärtom.

Hur skall nu detta gå ihop? Vilken äh den makt som tvingat polis och militär att lämna ifrån sig sina vapen? Den är inte av materiell natur som förutsätts i Marx’ och Lenins revolutionära teorier. Det är inte frågan om att arbetarklassen organiserar sig självständigt, beväpnar sig, att arbetarklassen själv skapar erforderliga organ för sin makterövring och maktutövning och att dessa organ leder den blodiga eller oblodiga avväpningen av polis och militär. Istället förutsätter man att socialismen genomförs genom den borgerliga statsapparats underkastelse under vänsterregeringen. Det är alltså ingenting annat än den gamla välkända parlamentariska övergången som framträder när man skrapar på den revolutionära fraseologins fernissa i programförslaget. När generalerna vägrar att hemförlovas kommer Lars Herlitz, Jörn Svensson et consortes att ställas inför samma dilemma som alla tidigare råkat ut för som velat genomföra socialismen med en

politisk bas som inte utgöres av en väpnad arbetarklass utan endast en magisk kraft som man tillskriver en av folkets gillande legitimerad folkrepresentation:

Antingen kapitulera fört generalerna och bli en reformistisk regering som sanktionerar generalernas uppgörelse med dem som hållet fast vid det revolutionära målet ELLER att låta obehäpnade folkmassor slaktas av militären. Så slutar varje försök att genomföra socialismen på något annat sätt än genom arbetarklassens väpnade och organiserade makt.”

(ND 44/72 s 20)

Massrörelsens karaktär

Folkfrontsstrategin behöver en väl kontrollerad massrörelse. Blir rörelsen för militant, så hotas den samhällsstabilitet som är förutsättningen för det parlamentariska arbetet. De senaste årens masskamper i Italien och Frankrike har för länge sedan passerat den sävlichkeit, som skulle känneteckna folkfronten mot storfinansen.

Men revolutionen passerar folkfronteriet många gånger om. Revolutionen – det är då arbetarna genomdriver kravet: all makt åt arbetarråden: Gentemot överheten tar sig arbetarna vissa friheter: makten. Det är i arbetarråden som den proletära kritiken mot borgerlig parlamentarism, byråkratism och reformism sammanfattas. Råden är klassens organ, byggda nerifrån, kontrollerade av arbetarna. De innebär nedrivandet och krossandet av de uppsvällda borgerliga statsorganen och upprättandet av en ny typ av stat ur erfarenheterna av den proletära klassens sammanslutning.

Proletariatet står inför historiens svåraste uppgift: att skapa ett helt nytt slags samhälle, där åtskillnaden mellan regerande och regerade är upphävd. Men proletariatet är samtidigt underordnat, uppsplittrat, passiviserat, oupplyst. Så länge den kapitalistiska staten består hålls proletariatet som klass kvar i denna undersåtesställning. Genom råden kan omen klass med förmåga att styra samhället och ekonomin påbörjas. samhället och ekonomin påbörjas,

I råden förkroppsligas revolutionen som en social process, inte som en ”kupp” eller som en manipulation i den borgerliga överbyggnaden.

Men råden uppstår inte ur intet. Förutsättningen för dem är uppbygget av antikapitalistiska massrörelser, som angriper systemet på fabrikerna, på skolorna, i staden: massiva ”vilda” strejker och demonstrationer innanför och utanför fabrikerna, ockuperade fabriker med arbetarstyrd produktion, universitetsockupationer, organiserad vägran att betala hyra och avgifter för buss o dyl, gatustrider med polis och reaktionärer. Historien är full av detta slags rörelser. Dessa massrörelser liknar minsann inte programförslagets kastrerade rörelser eller KFML:s antimonopolistiska fronter/tågresor. De växer fram ojämnt, ibland oväntat. Inget parti kan till fullo kontrollera dem. Varje uppflammande rörelse är en kris för systemet. Det mesta rider borgarna förvisso ut. Men till slut blir den kapitalistiska krisen tillräckligt djup. Arbetarklassen samtycker inte längre. Finns då ett revolutionärt kommunistiskt parti i stånd att leda klassens kamp; och är arbetarklassens majoritet socialistiskt medveten, samt har klassallianser kunnat ingås och bourgeoisin isolerats – då kan arbetarresningen triumfera.

Den växande massrörelsen är ingen partisak. Inte revolutionen heller. Men likafullt är massrörelsens kvalitativa fördjupning och revolutionens triumf beroende av att det finns ett kommunistiskt parti. Partiet organiserar de mest medvetna framförallt det avantgarde som träder fram i masskamperna. Härigenom kan partiet bli en organisation, som har fast grund i klasskampen, en organisation som rymmer kampernas verkliga ledare.

Massrörelsen har inte det långa perspektivet. Den får det inte heller av egen kraft. Inte heller har massrörelsen den stadga och enhet, som krävs i striden mot borgarstaten, vilken ger bourgeoisin dess långa perspektiv, stadga och enhet. Därför måste en samlande kraft finnas, som gentemot borgarenheten förlämnar arbetarrörelsen dess framtidsblick och enade kraft.

Farorna i förhållandet mellan parti och massrörelse är inte bara de som vanligen brukar framhållas: opportunist och sekterist. Dessa är faror av politiskt-ideologiskt slag: har vår *linje* stått för långt till vänster eller till höger? Men det finns också faror som gäller massrörelsens dynamik: partiet kan hålla tillbaka rörelsens uppflammande, och det kan överflyglas av den. Folkfronteriet tvingas hålla tillbaka massrörelser som bryter dess minsta-gemensamma-närmare-schema. Lyckas detta, så spelar dessa högerkommunisterna en *direkt* systembevarande roll. Misslyckas det, så utvecklar sig massrörelsen utan ledning, kan inte hota systemet då heller.

Arbetarrörelsen måste förfoga över organisatoriska medel och former för att uttrycka sig direkt och oavhängigt av partiet. Råden är den mest avancerade formen, som bara uppstår då uppsvinget är revolutionärt. Stormöten och direktvalda kommittéer är former i andra uppsving. Bara i viss utsträckning kan den självständiga arbetarorganiseringen bestå mellan uppsvingen.

Denna vår uppfattning om massrörelsen i den revolutionära strategin är inte hämtad från skrivbordet utan bygger på erfarenheterna från den ryska och den kinesiska revolutionen. Oktoberrevolutionens stora erfarenhet var arbetarråden, rådsdemokratin. De kinesiska erfarenheterna visar på vikten av att sammanbinda kampen för socialismen med det kommande socialistiska uppbygget. De visar på nödvändigheten av att redan kampen för socialismen sker under sådana former att *massornas frigörelse påbörjas*.

Endast härigenom undgår rörelsen på fabrikerna att fångas in av fackföreningarna, vilket skulle hindra arbetarkampens politisering och förallmänligande. För om fackföreningarna fångar upp massrörelsen kommer denna åter att röra sig inom det kapitalistiska systemet. Det blir åter fråga om att sälja arbetskraften till kapitalisterna till högsta möjliga pris i stället för att angripa de kapitalistiska förhållandena, angripa systemet.

Det är endast i perspektivet av antikapitalistiska massrörelser och revolutionär kris som de för revolutionen nödvändiga klassallianserna kan skapas. Småbourgeoisin och mellanskikten kan inte förenas med arbetarklassen på en minimigrund. Inte nog med att det skulle hålla tillbaka arbetarkampens utveckling, utan det är dessutom knappt ens möjligt. Ty de olika klassernas och skiktens intressen är inte förenliga på de omedelbara dagsintressernas nivå. Den antimonopolistiska fronten är en illusion. Föreningen sker inte på minimigrund utan på *maximigrund*: bara när möjligheten av ett *helt alternativt samhälle* avtecknar sig i revolutionen, kan större delar av mellanskikten och småbourgeoisin uppfatta arbetarklassens intressen som sina, överge sin snävt yrkesmässiga horisont. Andra delar kommer inte ens så långt, utan vacklar över bara därför att revolutionen segrar, borgarna verkar vara en för svag kraft att ty sig till.

Programförslagets parlamentarisk- byråkratiska uppfattning om massrörelsen leder – för att sammanfatta – till att man ständigt kommer att söka inskränka rörelsen, hindra dess möjliga dynamik och radikalisering.

Organisatoriska former för uppbygget av massrörelsen

Men var står vi idag? Vilka är våra närmaste uppgifter för uppbygget av denna massrörelse, och hur förhåller sig dessa till programförslagets mest näraliggande politiska uppgifter?

Vi ska koncentrera oss på den centrala punkten om arbetarklassens organisering. Programförslaget menar att ett ”avgörande steg i utvecklandet av basen för en revolutionär politik” är att ”göra fackföreningarna till kamporganisationer”. Detta innebär att de klassmedvetna arbetarnas aktivitet ska koncentreras på fackföreningsarbete. Konsekvensen av detta blir att många klassmedvetna arbetare skulle passiviseras under fruktlösa försök att förändra en paragrafbepansrad och klassamarbetande fackförening, som är intimt uppknuten till statsapparaten. LO är urartat och hårt centraliserat. Det är ren förblindning att tro att man kan

förändra LO till ens en stridbar fackförening. I bästa fall kan enskilda delar, fackklubbar och liknande, göras till organ för någon form av militant politik.

Men kärnpunkten är inte ens om fackföreningarna kan bli stridbara eller inte, utan deras funktion i kapitalismen. Fackföreningarna är arbetarklassens "bakre" skydd under kapitalismen, organ för upprätthållandet av priset på varan arbetskraft. Deras grundläggande funktion är defensiv. Detta betyder inte att fackföreningens kampformer måste vara defensiva. Kamperna kan ofta vara offensiva både till innehållet (förbättringar av löner etc) och kampformerna (strejk, ockupation). Men fackföreningarnas grundläggande funktion är defensiv, byggd på inom-kapitalistiska förhållanden: försäljning av varan arbetskraft. Det hjälper inte att göra sig av med byråkraterna och arbetarförädarna, om det nu skulle vara möjligt. Ty fackföreningarnas möjligheter att strida för priset på arbetskraften beror i sista hand på om de lyckas organisera en tillräckligt stor del av "arbetskraften", helst samtliga berörda arbetare. Därför kan de inte politiskt stå särskilt långt före de breda lagren av arbetare. Och arbetarna i gemen är revolutionära först då revolutionen står för dörren. Det betyder att fackföreningarna skulle förlora många av sina medlemmar, om man före revolutionen lyckades genomdriva och upprätthålla en revolutionär politik i dem. Reformisterna skulle splittra dem. Detta betyder förvisso inte att de inte kan bli mer militanta än de är idag. Men deras *grundläggande* begränsning ligger i deras inneboende uppgift att organisera och företräda alla arbetare i arbetarnas köpslagan med kapitalisterna.

VPK:s partistyrelse utbreder illusioner om att en militant fackförening i sig är en anti-kapitalistisk organisation, och att de svenska fackföreningarna en gång varit antikapitalistiska organisationer:

"Då kommer fackföreningsrörelsen att i konsekvens med sin kamp åter resa kravet på utsugningens avskaffande."(Ny Dag 44/72 s 6,p.22)

De svenska fackföreningarna var visserligen i sina glansdagar förvisso militanta, men någon konsekvent antikapitalistisk funktion fyllde de inte. Detta visar om inte annat storstrejken 1909,där fackföreningarnas oförmåga att överskrida de inomkapitalistiska ramarna ledde till ett förödande nederlag för hela klassen.

För att kunna uppfatta fackföreningarna som antikapitalistiska organisationer måste man ha den reformistiska uppfattningen om vägen till socialismen: arbetarklassen driver en hård ekonomisk kamp genom sina fackföreningar och röstar fram sitt parti i riksdagsvalen. Politiken sköts av funktionärerna i "arbetarpartiet", främst på det parlamentariska fältet. Fackföreningarna ska vara en del av den mot storfinansens riktade rörelse som backar upp riksdagspolitiken. Om man tror att man kan nå socialismen på detta sätt, är det begripligt att man uppfattar fackföreningarna som antikapitalistiska. Den ena illusionen kompletterar den andra. Uppbygget av arbetarrörelsen måste ha sin *bas* utanför fackföreningarna. De militanta arbetarna måste organisera sig i fristående *arbetarkommittéer* på arbetsplatserna (se Vidare *Röda Arbetet* 3/72 s 2). Dessa kommittéer utgör en förtrupp som driver kampen framåt. Att organiseringen sker på detta sätt och inte i fackföreningarnas snäva ram är av avgörande betydelse. Meningen är inte att man ska lämna facket eller låta bli att verka inom det. Vad saken gäller är att facket inte kan vara basen för arbetet.

Ibland uppstår kommittéerna spontant. Ibland tar kommunisterna initiativ till att bilda dem. Självklart arbetar kommunisterna i dem och söker utveckla dem politiskt. Men vi menar att det vore både onödigt och skadligt att försöka göra dem till rena sympatisörsorganisationer åt kommunistpartiet eller ett kommunistiskt förbund.

Det är viktigt att arbetarkommittéerna står i kontakt med varandra. Kamperna måste kunna samordnas. Solidaritet måste kunna organiseras. Detta gäller även internationellt. Kampen i

Europa är mera militant och utvecklad än här – särskilt i Italien, Frankrike och England. Därför är det mycket viktigt att de klassmedvetna svenska arbetarna länkas till den europeiska kampen, och förmedlar de avancerade impulserna utifrån genom solidaritetsarbete, informationsspridning och solidaritet i handling. Detta är dessutom det enda riktiga svaret på EEC: Detta den europeiska arbetarklassens organisering. De första stegen måste tas i dag

VPK:s begravda hund

VPK uppvisar inga genomtänkta åsikter alls vad gäller den världskommunistiska rörelsen nu och tidigare, bara en rad olika ideologiska utgångspunkter. Detta gäller också synen på den egna historien. Öppet berörs dessa frågor så litet som möjligt, men de är källa till ständiga konflikter.

På annan plats tar vi upp dragen ur det förgångna. Här skall vi framförallt hålla oss till den samtida situationen i världen.

En grundläggande brist i programförslaget är oförmågan att inse betydelsen av brytningen mellan Sovjetunionen och Kina. Vi tänker framförallt på dess betydelse för strategin för världsrevolutionen. Så vitt möjligt undviker man att beröra dessa frågor, men det är underförstått att det finns en huvudmotsättning i världen mellan det ”socialistiska lägret”, bestående av Sovjetunionen, övriga östeuropeiska stater, Kina, Kuba m.fl. å ena sidan och imperialismen å den andra.

”Idag har en tredjedel av jordens befolkning slagit in på socialismens vag. Den världshistoriska övergången från kapitalism till socialism har påbörjats och fortgår. Den kan inte längre hejdas. Socialismens segrar har brutit upp och försvagat det kapitalistiska världssystemet. Imperialismen är ännu långt ifrån besegrad. Men mot de imperialistiska makterna står idag socialismens stater som fredens förkämpar och som stödjepunkter för de nationella och sociala befrielseströrelserna,” (*Ny Dag*, 44/72, s 5 p.10)

Men hur förklaras då motsättningen mellan Sovjet och Kina, som ju inte bara kan önskas bort? Jo, man antyder att den beror på nationella motsättningar:

”Folken i olika länder har olika historiska betingelser och erfarenheter, olika kulturtraditioner, särpräglade nationella intressen. Ur sådana skillnader växer meningsskiljaktigheter och motsättningar fram. Socialismen kan lösa sådana motsättningar. Men det kan endast ske genom att nationella skillnader erkänns och respekteras, genom att självständighet och likaberättigande hävdas, genom uppriktiga diskussioner och strävan till enighet. I annat fall fördjupas de nationella motsättningarna och ledet till splittring,” (*Ny Dag* samma nr och sida, punkt 11).

I programkommissionens förslag fanns dessutom ett tillägg, en känga åt Sovjetunionen, som ströks av partistyrelsen: ”Då splittras socialismens läger av stormaktstänkande och nationalism”, (*Socialistisk Debatt*, 4/72 s 14) Denna syn på motsättningarna Sovjet-Kina finns också i studiebrevet ”Den proletära internationalismen och solidariteten”, utgivet av VPK.

I Principprogrammet nämns inte och ges inte heller en förklaring till invasionen i Tjeckoslovakien, arbetarupproret i Polen eller Sovjetblockets allt intimare ekonomiska bindning till Västimperialismen. Det är allvarligt när VPK:s ideologer inte kan se skillnaden på det sovjetiska förtryckarsamhället och ett socialistiskt övergångssamhälle. Denna förblindning hindrar VPK från att överhuvud kämpa för socialismen. Socialism är något vida mer än kapitalism + planekonomi. Men frågan om Sovjetunionen är så pass svår att vi här måste göra ett försök att bena upp den.

Sovjetunionen – revolutionen dukar under

Världen av idag är resultatet av en historisk utveckling, som starkt påverkats av Oktoberrevolutionen. Uppbygget av ett stort land under proletär ledning, och så småningom ett

omfattande block kring denna stat har brutit imperialismens obestridda herravälde. Det klassiska kolonialväldets sönderfall har påskyndats, bildandet av en rad nya nationer har framkallats och även kapitalismens egen utvecklingsmodell har direkt påverkats. Här tänker vi inte bara på nedkämpandet av fascismen utan också på att närvaron av utvecklade icke-kapitalistiska stater tvingat kapitalismen att ta större hänsyn till arbetarklassens materiella villkor: socialreformer, klassamarbete, arbetslöshetsbekämpning, konsumtionsideologi, konjunkturutjämnande ekonomisk politik osv.

Men den ryska revolutionen, och de samhällliga krafter som den bar fram, hade historiska begränsningar. De oerhörda ansträngningar som revolutionen under en hel epok var utsatt för, ledde till inre förvridningar som omöjliggjorde revolutionens utveckling. Redan under den första svåra ”krigskommunism”-perioden 1918-1921 genomfördes en rad nödgärder, som inskränkte massornas demokratiska deltagande, centraliserade makten och försvårade bondeklassens revolutionering – en rad av dessa nödgärder permanentades senare och kom dessutom att betraktas som grundregler för det socialistiska uppbygget.

Efter andra världskriget kunde inte det europeiska proletariatet förvandla segern över fascismen till en seger över kapitalismen.

USA ersatte de gamla koloniala völdena med nya former av herravälde och intog rollen som dominerande imperialistisk centralmakt. Sovjetsamhällets utveckling bromsades genom en omfattande politisk förtryckarapparat och en ekonomi, som var så extremt centraliserad att den tog kål på initiativkraft och uppfinningsrikedom, och än mer förvärrade de redan allvarliga sociala motsättningarna.

Det kalla kriget var ett uttryck för att man hamnat i en återvändsgränd. Läget var besvärligt. Det kalla kriget fördes på USA:s villkor. Sovjetunionen och de kommunistiska partierna fick begränsa sig till att försöka hindra de imperialistiska revanschförsöken. De kunde inte skapa en strategi för en ny fas av revolutionära initiativ. I Europa hade man kört fast. De revolutionära initiativen var koncentrerade till Ostasien.

Men situationen förbättrades. Det militära, politiska och ekonomiska trycket lättade. Sovjetunionens produktionsförmåga hade återställts. 50-talet gjorde slut på det amerikanska kärnvapenmonopolet. I Korea slogs den imperialistiska offensiven tillbaka. Den kinesiska revolutionen befäste sin seger.

Det blev nu både nödvändigt och möjligt att uppge den stalinska politiken. Det blev möjligt därför att det yttre trycket lättade.

Det blev nödvändigt både därför att ekonomin och den övriga statsförvaltningen fungerade otympligt och godtyckligt. SUKP:s 20:e partikongress och den chrusjtjovska ledningen bemötte den nya situationen på följande sätt:

- 1) Den sovjetiska ekonomin skulle snabbutvecklas genom användning av marknads-mekanismer, genom decentralisering av ekonomin och större makt åt företagsledningarna, genom absorbering av tekniska metoder och värderingar från de avancerade kapitalistiska samhällena, genom ökad användning av materiella stimulansmedel (vilket innebar att man accepterade tilltagande social skiktning).
- 2) Man fastställde att en nödvändig fas och ett avgörande instrument för att bekämpa imperialismen och underutvecklingen var stöd åt den nationella bourgeoisin – och därmed även åt de nya byråkratskikten – i de undertryckta länderna.
- 3) Rysk-amerikanska stormaktsöverenskommelser lades till grund för en internationell stabilisering, som skulle skapa en gynnsam grund för en fredlig ”ekonomisk tävlan” mellan systemen.

Väsentligen övervann sålunda Sovjetunionen den stalinska politiken genom en högervändning – genom en slags klassarbetspolitik på det internationella planet och genom att man gav upp de socialistiska målen för uppbygget av ett nytt samhälle. Man jämnade dessutom definitivt vägen för en socialdemokratisering av kommunistpartierna i väst. Samtidigt isolerades för lång tid de länder och krafter (framförallt Kina) som i den nya strategin såg motsatsen till sina trängande behov av frihet och utveckling.

Framväxten av denna strategi får dock inte tolkas som ett skurkstreck av en korrumpierad ledargrupp. Inte heller som en revansch för borgerliga element som fått övertag i kampen om uppbygget av det nya sovjetsamhället. Den måste istället ses som en realpolitisk anpassning till ett läge som den stalinska politiken själv lett fram till.

Den stalinska politiken kan uppdelas i två faser. Under den första skulle socialismens ”materiella grundvalar” säkras. Det skedde genom att man fram till 1929 förde en politik som inte på något avgörande sätt antastade de kapitalistiska förhållandena, framförallt ute på landsbygden. Under den andra ställdes man inför problemet med en omfattande omvälvning av de samhälleliga produktionsförhållandena. Omvälvningen genomfördes dock på ett så skevt sätt, att även de riktiga delarna anfrättes i märgen. Från denna tid härrör lantbrukets kollektivisering, beslagtagandet av överskottet från lantbruket, den rangordningsmässiga inriktningen och det produktivistiska tänkandet – stachanovitsystemet t.ex. – vid ledningen av fabriker, utbildningens urvalsfunktion, den stränga centraliseringen av den politiska makten och den ständigt tilltagande byråkratiska despotismen.

Härigenom fortlevde betydande politiska och sociala förhållanden från kapitalismen. I försöken att hålla dessa inom vissa gränser tvingades man tillgripa terroristiska och starkt viljebundna medel. Utrensningarna och en absolut centralisering av makten blev allt nödvändigare. Statsmakten blev allt mer den enda garantin för de socialistiska formerna i ekonomin, den enda kraft som stod emot de krafter som verkade i direkt kapitalistisk riktning. Men den fortgående användningen av ”revolutionär” terror kvävde slutligen massornas medverkan, partiets revolutionära karaktär och människornas förmåga att förändra sig i social kamp – kvävde just grundvalarna för en kommunistisk revolution. Produktivkrafterna utvecklades alltså utan att produktionsförhållandena verkligen hade förändrats. Det utvecklades en byråkratisk makt, som mer och mer avlägsnade sig från sitt revolutionära ursprung. En makt som var beredd att utnyttja sina politiska privilegier för att skapa sig sociala privilegier.

Mot denna bakgrund framträder den nya chrusjtjovska politikens genombrott som ett resultat av drivkrafter, som fanns förankrade i Sovjetsamhället, men som ännu inte var dominerande. En ny politik som måste leda till en restaurering av kapitalismen.

Nya strategiska landvinningar

I början av 60-talet tycktes det som om denna vändning gynnade en utveckling av ”reformistisk” typ i världsmåttstock. Men det tog inte många år förrän denna illusion brast. Reformismen och revisionismen misslyckades även med att uppnå sina egna målsättningar: en stabil utveckling i världen som en följd av den ”fredliga tävlan” mellan kapitalism och socialism. Karaktäristiskt för den nuvarande världssituationen är tvärtom akuta inre motsättningar i de båda systemen, ökade spänningar, det öppna förtryckets nya styrka – pånyttfödelsen av dilemmat mellan revolution och katastrof som behärskat detta århundrade.

De förtryckta ländernas permanenta underutveckling har inte på något sätt kunnat brytas genom Sovjetunionens politik. Dessa länders läge är idag t.o.m, sämre än någonsin. Den reformistiska linjens misslyckande kan inte enbart förklaras med de imperialistiska ledargruppernas hårdhet, utan av hinder som reformismen inte kunnat övervinna. Dess maktbalanspolitik är dödfödd. Den angriper inte underutvecklingens orsaker.

En utveckling av ”tredjevärldens” länder förutsätter en likvidering av de gamla härskande klasserna och de nya byråkratskikten, en mobilisering av bondemassorna och framväxten av politiska förtrupper – dvs. en revolutionär omvandling av hela samhället. Detta motsätter sig även den modernaste imperialismen av begripliga ekonomiska och politiska skäl. Den gynnar tvärtom en sammansmältning av gamla godsägare, traditionell kompradorbourgeois och nya byråkratiska och militära skikt. Sovjetunionens politik i de underutvecklade områdena går i stort sett endast ut på att aktivt understödja moderna former av underordning. Strävanden som kännetecknas av en fullständig ovilja och oförmåga att lösa massornas problem. Denna bankrutt för reformismen har inte bara fått brytningen mellan Kina och Sovjet som logisk följd, utan också medfört att en oövervinnelig klyfta uppstått mellan samexistenspolitiken och de revolutionära förtrupperna i de undertryckta länderna.

Mot denna bakgrund är en av partistyrelsens ändringar i programkommissionens förslag betydelsefull.

Programkommissionen skrev:

”Mot detta förtryck står de nationella och sociala befrielseörelserna. I väpnad kamp söker de befria sina länder ...” (*Socialistisk Debatt* 4/72, s 13)

Partistyrelsen skriver:

”Mot detta förtryck står de nationella och sociala befrielseörelserna. I olika former av kamp söker de befria sina länder. ... (*Ny Dag* 44/72 s 5.p.9. v.kurs)

Här görs en glidning för att OCKSÅ kunna rättfärdiga Sovjets politik. Men detta låter sig inte göras. Sovjetunionens politik är ett slags klassamarbete med USA-imperialismen. Den ”globala normaliseringspolitiken” är de bådas gemensamma strategiska svar på världsordningens allmänna kris. Den globala normaliseringspolitiken innebär mer eller mindre våldsamma ingripanden i de områden av världen, som inte fogar sig i den rådande ordningen. När – som i Vietnam eller på Kuba – ett folks segerrika kamp eller revolution inte tillåter Sovjet att vägra understöd utan snarare gynnar deras stormaktspolitiska intressen – då kombineras stödet med påtryckningar för att bibehålla den politiska jämvikten. När den väpnade kampen bara är i sin början – som den var för några år sedan i Kambodja eller i Palestina – kommer stormakterna överens om att isolera de revolutionära minoriteterna och söka reducera dem till marginalfenomen.

Vad gäller de båda lägrens inre angelägenheter erkänns den ömsesidiga rätten att spela internationell polis: USA anser inte ingripandet i Tjeckoslovakien vara särskilt graverande, och Sovjet söker hindra den väpnade kampen i Latinamerika och dundrar mot den revolutionära rörelsens extremism i Väst. Logiskt sett är de prosovjetiska krafterna nu bara en reflex ur det förgångna. De gamla Sovjet-trogna kommunistpartierna går under som verkliga politiska krafter – i de undertryckta länderna. Eller försvinner som revolutionära krafter – i Frankrike, Italien, Finland...

Efter mer än 15 år är det uppenbart: Den 20:e partikongressens nya linje ledde inte till någon reformismens dominans. Den har inte skapat någon fredlig värld. Den har inte löst massornas problem.

Öststaternas inre bankrutt

Revisionismens bankrutt i Sovjet och i Östeuropa är inte mindre tydlig. Dess högsta mål, den snabba ekonomiska tillväxten, har inte uppnåtts.

Den delvisa liberaliseringen av ekonomin och den ideologiska avrustningen har inte satt fart på ekonomin, har inte upphävt det passiva motståndet från massorna, har inte kunnat upphäva förklamningen av styrmekanismerna för ekonomin och politiken. Å ena sidan kan inte liberali-

seringen lösa den ekonomiska krisen. Å andra sidan fortsätter den auktoritära politiken. Kombinationen av dessa båda sidor ledde fram till politiska kriser som i Tjeckoslovakien 1968 och i Polen 1970, (Redan under Gomulka och Novotny påbörjades en ekonomisk liberalisering.)

Kriserna i produktion och samhällsutveckling har de maktgivande besvarat genom att ständigt tillgripa auktoritära metoder. Både i staternas inre förhållanden och i förhållandet mellan dem.

De tjeckoslovakiska händelserna 1968 åskådliggjorde denna motsättning på ett tydligt sätt. Den byråkratiska Novotny-förvaltningens avsmnande ledde till ett genombrott för den ”nya kursen”. En ”liberal” teknokratisk dominans blev den logiska följderna av den föregående epoken. Men där fanns också ett massinitiativ som åter öppnade klasskampen. Den ”nya kursens” båda element var lika tydliga: Den från höger kommande liberaliseringstendensen, huvudsakligen på det ekonomiska området, och arbetarnas och överhuvud massornas återinträde i det tjeckoslovakiska samhällets offentliga liv och i kampen för kommunismen.

Detta senare element förlänade den tjeckoslovakiska erfarenheten en förödande verkan på jämvikten i de östeuropeiska samhällena. Den hotade det privilegiesystem och den makt, som teknokrater och byråkrater, liberalister och nystalinister samlat från de mest olika positioner. Här ligger den kontrarevolutionära betydelsen av Sovjetunionens ingripande.

Två år senare öppnade Sovjet självt dörren för det tyska inflytandet. Det inflytande man tog till förevändning för ockupationen. Den öst-västliga ekonomiska och politiska sammanflätningen har under de senaste åren antagit en aldrig tidigare skådad omfattning, senast krönt av öst-västfördraget om Tyskland. Ett samarbete som är dikterat av nödvändighet och av ömsesidiga intressen.

De västliga länderna har avslutat sin ekonomiska utvidgningsfas efter kriget (se t.ex., KOMMUNIST 4/5 och 8), varigenom Västeuropa moderniserats och rustat upp en rad expansiva industrigrenar. Men nu är avsättningsområdena i det närmaste uttömda. Då man inte kan finna några nya partners för en ytterligare utvidgning, ser man i integreringen med Europas ”socialistiska” del den motor utanför Västeuropa, som kan häva stagnationen och öppna vägen för en ny internationell arbetsdelning. De mera klarsynta hoppas genom denna ekonomiska stimulans kunna motverka de växande inre spänningarna i kapitalistländerna.

De östeuropeiska staterna har mött den hotande faran av en politisk kris med auktoritära medel, men har inte kunnat reglera frågorna om den ekonomiska utvecklingen på samma sätt. De har därför blivit beroende av tekniskt och finansiellt utbyte med Väst för att övervinna den återvändsgränd, de inte själva kan ta sig ur.

Genom det allt intimare ekonomiska utbytet sker en kvalitativ förändring: De kraftförhållanden och de ekonomiska ramar, som sammansmältningen är infogad i, ger processen en tydligt kapitalistisk karaktär. Ett kapitalismens ”genombrott i Öst”, *Östeuropa börjar införlivas i den imperialistiska världsmarknaden*. Detta är ingen process som kan stannas på halva vägen. En massiv utveckling av de ekonomiska förbindelserna pekar hän mot en grundläggande förändring av sättet att konsumera och producera.

För Sovjet medför detta ett nerbrytande av de sista resterna från den revolutionära tiden: nedrivningen av arbetarnas få återstående grundrättigheter (t.ex. rätten till arbete), antagandet av en kapitalistisk konsumtionsmodell, fördjupade klassmotsättningar, nya motsättningar mellan stad och land samt ekonomiskt betingade motsättningar mellan olika länder och regioner.

För Väst kan denna utveckling bromsa stagnationen. Men den kan inte hindra profitens logik att fortsätta försämrade utvecklingens samhälleliga och politiska kvalitet. De inre motsättningarna i Väst kommer att fortsätta öka.

Nej, vi har inte fått någon reformistisk hegemoni i världen, ingen fredlig värld har skapats, massornas problem har inte lösts. Tvärtom utsträcker sig den imperialistiska hegemonin över hela den industriella världen och repressionen ökar överallt. Framväxten av ett nytt revolutionärt block blir avgörande för att hindra den katastrofala tendens som på nytt avtecknas i världshistorien.

De östasiatiska revolutionernas betydelse

De östasiatiska revolutionerna, framförallt de i Kina och Indokina, utgör idag de enda verkliga alternativen till den sovjetiska strategins och den kommunistiska rörelsens kris. De utgör idag den enda naturliga tyngdpunkten för de revolutionära krafterna i världsmåttstock.

I Indokina har kampen sedan länge visat det revolutionära folkkrigets militära och sociala överlägsenhet – även gentemot den imperialistiska centralmaktens exempellosta terror.

Den kinesiska revolutionen är naturligt nog den som hittills nått längst. Låt oss dock först som sist säga att vi inte är beredda att prisa alla sidor av dagens kinesiska politik.

”Pingpong-diplomatin” har utan tvivel sina goda sidor. Man kan se den som ett försök att splittra de reaktionära krafterna för att ge andrum åt de revolutionära. Detta är viktigt i en tid då imperialismen befinner sig i en kris, men de revolutionära krafterna ännu är svaga. Men en sådan politik får inte ske på bekostnad av folkens revolutionära kamp. Det är svårt att tolka händelserna i Pakistan och på Ceylon och det diplomatiska stödet åt slakten i Sudan på annat sätt.

Även om de sudanesiska kommunistledarna, Mahjoub och Chafei El Cheikh, var ansvariga för sitt partis nederlag, förtjänar de vår respekt, lika väl som Aidit och de indonesiska kommunisterna. Vi kan inte samtidigt driva kampanjer mot t.ex. Burgosprocessen och samtidigt stödja en politik som stöttar regimer som mördar kommunister.

Den kinesiska revolutionen hämtar främst sin styrka ur sin egen radikala politiskt-samhälleliga utveckling. Men den fortgående revolutionära omvälvningen av ett samhälle kan aldrig bli problemfri. Den är omvänt en ständig växelverkan mellan en masskamp som angriper och förändrar det politiskt-byråkratiska systemet och en sammanhållande administration som måste garantera att produktion och ekonomi fungerar och utvecklas. Denna process är aldrig fullt kontrollerbar, och utvecklingen är inte en gång för alla given.

Den kinesiska revolutionen har blottlagt de djupare orsakerna till de europeiska socialistländernas förfallsprocess. Den bygger inte på föreställningen om ”två etapper.” vid uppbygget av socialismen: Först skapa den materiella grundvalen för socialismen, därefter socialistiska förhållanden.

Den kinesiska revolutionen angriper hela produktionssättet – betonar frågan om jämlikhet, kritiserar den hierarki som uppstår genom den samhälleliga arbetsdelningen, förnekar utvecklingens objektivitet samt förnekar vetenskapens och teknikens neutralitet, betonar den kollektiva förvaltningen från basen och riktningen mot en sammansmältning av produktions- och utbildningsprocesserna: stad-landsbygd, industri-lantbruk, manuellt-intellektuellt arbete.

Man tillbakavisar den ryska ackumulationsmodellen, vilken baserades på industrins företräde och lantbrukets underordning. Istället strävar man efter en allomfattande utveckling.

Revolutionens utveckling i Väst förutsätter ett nytt internationellt block av revolutionära krafter. Förlitar man sig som VPK på ett ”socialistiskt läger” bestående av Sovjetunionen, Kina, Kuba m.fl, grundar man sin politik på en förlamande tvetydighet.

Detta betyder inte att man får bortse från de bestående motsättningarna mellan USA och Sovjetunionen. Vad saken gäller är att man inte längre kan betrakta Sovjet som en revolutionär kraft.

VPK har aldrig utifrån ett *socialistiskt* perspektiv analyserat de inre förhållandena i Öst-europa. Inte heller har man kritiserat dess internationella ställningstaganden utifrån ett världsrevolutionärt perspektiv.

Folkfront i ny skepnad

Det nya förslaget till principprogram för VPK innebär trots sin märkbara radikalisering inget verkligt framsteg. Programmet avskiljer sig inte från den manschettsocialistiska parlamentariska vägen till socialism. Inte heller innebär det något nytt i förhållande till de gamla kommunistpartiernas oförståelse för masskampen. Det innehåller inget om den kamp som *föregriper det nya samhället*.

Ingen antydning finns om att den nya staten skall grunda sig på arbetarklassens organisering i råd. Tvärtom utnämns den "centrala folkrepresentationen" (riksdagen) till den "nya" statens ledande organ. Visserligen hävdar man att "Statens auktoritet över det egna folket ersätts gradvis med folkets omedelbara deltagande i och ansvar för statsfunktionerna."

Det skall upprättas folkliga organ på arbetsplatser, i stadsdelar, etc.

Men hela revolutionen kommer i VPK:s perspektiv först e«et det parlamentariska maktövertagandet! Denna märkliga uppfattning beror på att förslaget grundar sig på en reformistisk strategi. "Revolutionen" bygger inte på en revolutionär massrörelse. Därför kommer inte arbetsdelningen mellan bl.a. styrande och styrda att kunna upphävas. Skillnaden blir bara den att folkrepresentationen och inte monopolen skall ha den verkliga makten.

Men inte ens det är realistiskt. Historien lär oss att "folkdemokratier" sällan kommer till av egen kraft. Och där de gör det är reaktionen inte krossad (se t.ex. Chile). Klasskrafterna väger jämnt. Antingen kontrarevolution eller revolution. Och revolution är utesluten utan massrörelsens kraft.

Socialistiska förhållanden är omöjliga utan massornas kamp och kraft. Den nya staten uppstår genom att arbetarmassorna organiserar sig i råd, övertar, styr och försvarar produktionen. Rådssystemet bygger på organiseringen av de arbetande i produktionen. Rådsdelegerade väljs bland arbetskamrater och är ständigt avsättbara. Alla skall vara delegerade. Uppdelningen mellan styrande och styrda måste försvinna. I alla arbetsprocesser måste det intellektuella och det manuella arbetet allt mer förenas. Arbetets uppskiljning är själva principen för klassamhället. Efter revolutionen görs direktörsrummen och riksdagen om till museer och liknande!

Programförslaget förenar en förslöad och historiskt misslyckad syn på den socialistiska kampen med några penseldrag revolutionär fernissa. Det anvisar ingen framkomlig väg mot socialismen för den spirande arbetarrörelsen, som idag är i stort behov av vägledning för att komma vidare och undgå att passiviseras och isoleras.

Programförslaget är en anpassning till de senaste årens politiska strömningar. Balanskonstnärerna i partitoppen hoppas finna en ny politisk jämvikt som kan hålla ihop partiet och fånga in de nya radikala grupperna.

Fraktionernas tid

Under 60-talets revolutionära konjunktur hamnade VPK på efterkälken. VPK kom att överflyglas av den spontant uppblussande kampen. Det började med studentuppsvinget och fortsatte med de vilda strejkerna där gruvarbetarstrejken var det lysande exemplet. Det illegala arbetaruppsvinget, som utvecklades fristående från facket, kom att skärpa motsättningarna

inom VPK, som valt att arbeta inom legalitetens ramar. Att VPK ändå gick fram i valet 1970 får nog till stor del tillskrivas de arbetare, som röstade på VPK för att rädda regeringen. Innan vi går in på en närmare analys av motsättningarna i VPK, skall vi ge några stolpar i händelseutvecklingen, som gör det lättare att följa framställningen i fortsättningen. Under den reaktionära ideologiska offensiven under 50-talet befäste SKP sin reformistiska ideologi i gott samförstånd med SUKP (Sovjetunionens kommunistiska parti). 1964 hölls kongress i SKP och CH Hermansson valdes till partiordförande. Vid valet 1966 gick partiet framåt och det uppfattades till stor del som Hermanssons förtjänst. 1967 hade partiet en ny kongress, där man ändrade namnet till Vänsterpartiet Kommunisterna och antog det nu gällande programmet. 1968 samarbetade partiet i valet med Socialistiska Förbundet och Vänsterns ungdomsförbund (VUF). Partiet gick tillbaka, vilket uppfattades som dels orsakat av kårhusockupationens VUF och dels på grund av att Tjeckoslovakien invaderades av Warszawa-paktsländerna alldeles före valet. Det sista föranledde partiets verkställande utskott och Hermansson själv att göra mycket häftiga angrepp på SUKP. Inför valet hoppade en grupp VPK-are av till SAP. Efter valet började *Norrskensflamman* i artikel efter artikel kritisera främst Hermansson för uttalandena mot invasionen. Hilding Hagberg m.fl. gav ut boken "I Marx-Lenins anda"¹, där han rent ut krävde att Hermansson skulle avgå som partiordförande. Hagberghögern hade sedan initiativet en längre tid och på kongressen 1969 fick man bra positioner i partistyrelsen, På samma kongress bröt VUF med VPK. "Nyvänstern" raderades ut och kongressen kom att slakta Tidssignal. Valet 1970 fördes ut som ett slags ödesval för VPK, eftersom 4-procentsspärren hade börjat gälla. Partiet klarade spärren, fick 17 riksdagsmän och mer statliga partianslag än någonsin. Med den framgången började centern kring Hermansson repa sig igen i förhållande till högern. För några månader sedan kom programkommissionens förslag till nytt partiprogram, som definitivt markerade centerns övertag.

Motsättningarna mellan Hagberg-högern och Hermansson-centern är motsättningar mellan olika slags reformism. För att belägga det påståendet kommer vi att ta upp högern och de olika delarna av centern till närmare granskning. Dessutom kommer vi att diskutera villkoren för revolutionärt arbete inom VPK.

Hagberg högern — tolererad fraktion

Hagberg-högern har sitt traditionella fäste i partidistriktet i norr. Genom *Norrskensflamman* för man ut sin linje på ett sätt som måste bedömas som fraktionsarbete. Den har etablerat ett andra centrum i partiet, som bara för kongress- och partistyrelsens linje om den stämmer överens med dess egen. Den här insikten finns även på hög nivå i partiet. När distriktsstyrelsen i Storstockholm uppmanade en vänsterfraktion inom VPK att upphöra att ge ut "Bulletin för kommunistisk kritik", passade man på att uttala sig om *Norrskensflamman* också: "Exempel på debatter som spårat ur är den om SUKP:s politik, vilket framförallt i Norrbottensdistriktet lett till klar fraktionistisk politik med tidningen *Norrskensflamman* som bas. Den verksamhet som på detta sätt bedrivs fördömer vi som skadlig fraktionsverksamhet." Men uttalandet mot högern ledde naturligtvis inte till några åtgärder.

Hagbergsfalangen brukar ofta definieras som totalt ideologiskt blockerad i sin uppslutning till SUKP och till "socialismen" i Östeuropa. Centern har aldrig vågat eller velat ta upp en diskussion i partiet om inställningen till SUKP. När man brukar förklara varför man så att säga accepterar den här sidan hos högern, framskyntar det ofta att man menar att det ligger något sunt och revolutionärt i hyllningarna till Sovjetunionen. Egentligen, säger man, är det den proletära diktaturen och uppbygget av socialismen som hyllas. Genom ett missförstånd

¹ Utdrag ur denna bok (inlägg om Tjeckoslovakien) finns på marxistarkivet: [Om Tjeckoslovakien i "Marx-Lenins anda" – Red ann](#)

har den här delen av partiets kader identifierat dessa revolutionära traditioner med Sovjetunionen. Men att ta upp kritik av Sovjetunionen nu, skulle vara väldigt otaktiskt: då skulle partiet förlora många potentiella revolutionärer, bland t.ex. den gamla Norrbottenskadern.

Att den här typen av argument för opportunistisk politik får fäste hos centern, beror delvis på att man själv har en småborgerlig kritik av dessa stater. Istället för att framhäva arbetarnas direkta makt saknar centern flerpartisystemet och de parlamentariska valen. Men det beror också på att man vägrar att ordentligt analysera partiets historia, för att istället nöja sig med att beundra det osjälviska och icke-opportunistiska arbetet partiets kader lagt ner på att försvara Sovjetunionen under åren.

Högerns bakgrund

Under den reaktionära ideologiska offensiven på 50-talet befestades den reformistiska ideologin i SKP. Det var en ojämn kamp mellan en starkt reaktionär konjunktur och ett illa rustat parti. Under perioden arbetade socialdemokratin framgångsrikt med att isolera SKP från massorna och medlemmen var fullständigt hänsynslös (se hur socialdemokraterna utnyttjade spionrättegångarna, främst Enbomsaffären). Den ”nya” politiken från SKP:s sida var ett svar på den socialdemokratiska offensiven. Politiken kom även att förändra partiets uppbyggnad i mörket. Partiets kommunistiska fackklubbar försvann på de flesta arbetsplatser. Partiet tvingades också helt släppa kravet på arbetsplikt. Det rättfärdigades med att SKP skulle bli ett ”massornas parti”.

SKP vågade alltså inte ta strid med SAP, utan agerade istället som vänlig pådrivare. Man betonade hela tiden att revolutionen skulle bli fredlig och genomföras på parlamentarisk väg. I sin iver att framstå som ett nationellt pålitligt parti betonade SKP att Sverige egentligen var ett ganska bra kapitalistiskt land väl värt att tjäna.

Så nåddes på kongressen 1964 något av en nationalistisk yra när Hagberg talade:

”När vi sjunget – jag vill leva jag vill dö i Norden”, tänker vi främst på vårt eget land. Vi tror inte att freden hotas härifrån. Vi tror t o m att vårt land genom alliansfrihet, sin neutralitetsdoktrin och ibland i FN-aktioner och sitt bidrag till avspänning och fred. Och kanske de som utifrån betraktat Moder Sveas välmenande men inte alltid lyckade ansträngningar i fredens tjänat, tänker ungefär som det heter om Lotta Svärd: mycket tålde hon skrattas åt, men meta hedras ändå. Ja, vi vill alltid hedra vårt land, det är ett bra land i jämförelse med andra kapitalistiska länder. Det är värt ädla tankat, goda ond och osjälviskt tjänande”.

Denna ohöljda reformism och nationalism bröt inte heller med SUKP:s linje. Partiets medlemmar uppfattade att politiken stod i samklang med SUKP:s – frågan om socialism eller kapitalism skulle avgöras genom en fredlig tävlan mellan systemen.

Upp och ner för en dödsdömd fraktion

En svag punkt i Hagberg-högerns positioner i partiet är just att dess prosovjetiska ideologi saknar förankring i arbetarklassen. Det visas bl.a. av nederlaget vid 1962 års val (3,8 %). Den prosovjetiska ideologin höll på att bli dödsstöten för partiet. Motgången var särskilt förödande för högern, eftersom partiets parlamentariska framgångar uppfattas som det viktigaste. I Norge och Danmark, där högern och centern grovt sett motsvarades av kommunistpartier och socialistiska folkpartier, har högern i och med splittringen blivit utslagen ur parlamentet. För att klamra sig fast i partiet är högern beredd till många eftergifter åt centern. Det högern håller hårdast på är att partiet inte får gå in i öppen konflikt med SUKP.

Men det var precis vad som hände, när de fem Warszawa-paktsländerna invaderade Tjeckoslovakien, utan att vare sig dess regering eller kommunistiska parti hade begärt det. Både partiets verkställande utskott och Hermansson själv gick så långt att de krävde att den svenska regeringen skulle frysa ned de diplomatiska förbindelserna med Sovjetunionen och de övriga

angriparna. Valet 1968, som bara kom några dagar efter invasionen, blev ett bakslag för partiet.

Högern kunde då snabbt vinna terräng i partiet. Kampanjer fördes i *Norrskensflamman* och Hilding Hagberg m.fl. krävde att ”nya kamrater träder till i ledningen”. I sin bok ”I Marx-Lenins anda”, som gratis distribuerades till partiets grundorganisationer, ägnade Hagberg ett helt kapitel åt mycket nedsättande angrepp på Hermansson. Plötsligt avslöjades att centerns ideologiska position var byggd på lösan sand. Ingen som helst kamp fördes mot högern. Under en tid kom centern tyst och lamslagen att underordna sig högern och en del, t ex. dåvarande partisekreteraren Urban Karlsson, passade på att byta åsikter.

Partiets vacklande hållning i Tjeckoslovakien-frågan är ett klart uttryck för VPK:s opportunistiska politik. Först tog partiledningen avstånd från invasionen. Sedan, när utrensningarna genomförts och minoriteten segrat, lät man sig representeras på tjeckoslovakiska KP:s kongress. Men inte nog med det. Partiledningen uttryckte t o m sina förhoppningar om att kongressen skulle leda till ”viktiga framgångar för ett ännu bättre utnyttjande av socialismens rika möjligheter.” Partiföreningen i Birka-Vasa har dokumenterat denna löjliga komedi om VPK och invasionen i Tjeckoslovakien:

”I partipressen i Sverige gavs Karlssons tal en märklig presentation. Deklarationen beträffande Tjeckoslovakiska kommunistpartiets nuvarande politik och dess välgörande följder publicerades i *Norrskensflamman* men inte i *Ny Dag*. Partiföreningen i Birka-Vasa påtalade innehållet i Karlssons tal i ett uttalande som sändes till partistyrelsen och *Ny Dag*. Detta uttalande infördes inte i *Ny Dag*. Enligt uppgift från partisekreteraren ansågs frågan ha sådan vikt att censurbeslutet fattats av partistyrelsens verkställande utskott”.

Men att högern i Hilding Hagbergs gamla tappning blommade upp för ett tag i partiet har inte kunnat dölja att den är dödsmärkt i ordets bokstavliga mening. Trots att högern utvecklat den mest desperata reformism, har den vunnit få nya Anhängare sedan slutet på s0-talet. Den så kallade naturliga avgången får politiska konsekvenser för högerns positioner i partiet. Den hamnar i underläge i förhållande till den moderna reformism som Hermansson m.fl. står för. Redan på kongressen 1969 märktes att högern inte vågade fullfölja sina hårda angrepp på partiledningen i allmänhet och Hermansson i synnerhet. Sedan dess har det fortsatt att gå utför med högern, och nu när programkommissionen just lagt fram sitt förslag till nytt program för partiet, är det ett starkt uppsving för centern. Men visst stretar högern emot lite grand. Den hade bl. a. Gösta Anderson i programkommissionen, men han deltog inte i dess arbete. Istället reserverade han sig mot att programkommissionen överhuvudtaget hade börjat att arbeta på ett nytt program. Han menade att det gamla i stort sett dög. Partistyrelsen beslutade att skicka ut förslaget till partiets medlemmar och grundorganisationer för diskussion. Men distriktsstyrelsen i Norrbotten föregrep diskussionen däruppe. Bara några dagar efter att förslaget hade blivit offentligt, antogs ett uttalande i distriktets namn, som stödde Gösta Anderssons reservation. Men sedan den linjen visat sig vara ohållbar, har högern försiktigt börjat diskutera förslagets innehåll,

Då avslöjades naturligtvis en hårresande reformism. Där programförslaget enbart talar om bildandet av en revolutionär vänsterregering, menar Urban Karlsson att man förbigått att

”innan förutsättningarna för en revolutionär regering har skapats, ligger e period då regeringar med mera begränsade målsättningar måste bildas”.

Eller Hilding Hagbergs något mer utvecklade synpunkter:

”Program-kommittén vill skapa bilden av ett nytt slags parti, som inte bara skäms för den FREDLIGA vägen till socialismen, utan också FLERPARTISYSTEMET, RIKSDAGEN, NEUTRALITETEN, DEN DEMOKRATISKA REPUBLIKEN OCH RELIGIONSFRIHETEN alltsammans högt skattade målsättningar inom den svenska arbetarklassen”.

Det är Herr Hagberg själv som står för den högtidligt spärrade stilen. I programdebatten framkommer att Hagbergfalangen verkligen är höger, även i förhållande till Hermansson.

Particentern och nyvänstercentern

Centerns politik är inte lika enhetlig som högerns, eftersom den mer fungerat som vindflöjel inför de politiska vindar som blåst under uppsvinget bland ungdom och intellektuella.

Motsättningarna på kongressen 196s markerar inte att en revolutionär linje bryts med en reformistisk. I den center som förde fram Hermansson som partiordförande kan man urskilja två ej helt klart avgränsade tendenser: För det första *partiapparatcentern* som skilde sig från – Hagberghögern främst däri att man ansåg det nödvändigt med en mer ”öppen” attityd, ty annars skulle partiet klappa ihop fullständigt. Dess politik var sålunda huvudsakligen pragmatiskt motiverad.

Vad var det t.ex. för mening att ha arbetsplikt och demokratisk centralism, när det ändå inte fungerade?

Particentern inspirerades också av Togliattis betoning av att alla kommunistpartier bör vara självständiga och att vägen till socialismen är en nationell angelägenhet. Particentern var till att börja med mera ohöljt reformistisk.

För det andra kan man urskilja den så kallade *nyvänstercentern* som reagerade mot partiets byråkratiska struktur som bäddade för åsiktsförtryck. Man kom att utveckla en antidogmatisk attityd och sökte nya former för partiets organisering. Den hade en mer genomarbetad teori och var mer ideologiskt motiverad än vad particentern var (se t.ex. Gorz' arbeten). Trots att teorin i sista hand hade ett strukturreformistiskt perspektiv möjliggjorde den en mer genomarbetad analys av samhället. Nyvänstercenterns ledande förespråkare kom senare att finnas inom Socialistiska Förbundet, *Tidssignalläget*, *Zenit*-redaktionen och inom VUF.

Det har sagts att partiet under Hermanssons ledning blev mer ”öppet” i en positiv mening. Man menar då att det var enda möjligheten att bryta upp den auktoritära reformism som partiet präglades av under Hagberg. Någon bit av sanning ligger i detta och bl.a. stödde Bo Gustafsson och Nils Holmberg att Hermansson skulle bli partiordförande efter Hagberg. Deras stöd var givetvis också delvis ett taktiskt stöd för att få mer svängrum. Men även om centern var löslig (eller ”öppen”), var den revisionistisk i grundläggande frågor. Det skulle visa sig att svängrummet t o m var för litet för Bo Gustafsson m.fl. som efter ett tag tvingades bryta med partiet,

Denna brytning var emellertid inte djupgående. De blivande KFML:arna bröt i första hand på frågan om Sovjetunionen-Kina, frågan om proletarietets diktatur och att VPK röstat för momshöjning i riksdagen. KFML:s politik kom att ligga mycket nära VPK:s.

Partiets utveckling under centern

Under Hagberg-perioden nedmonterades SKP till i stort sett en valmaskin,, som centern sedan byggde vidare på. VPK är idag en slags löst organiserad socialistisk och reformistisk rörelse, med sin riksdagsgrupp som tyngdpunkt precis som i borgerliga partier, VPK är givetvis inget kommunistiskt parti. Medlemskap i ett kommunistiskt parti är inte en sympatityttring utan en livsinställning. Arbetsplikten och den demokratiska centralismens principer är inte plikter och lydnadens krav i allmänhet. De är delar av den enda möjliga livsinställningen hos kommunister, revolutionärer.

Vad var partiet 1964 när Hermansson tillträdde som partiordförande? Vilken förmåga hade det att propagera socialismen dagligen och vilken kontakt hade det med arbetarklassen? Situationen krävde att man hade vågat se sanningen i vitögat. När det gällde hur det utåtriktade

arbetet utfördes, hur politiska motsättningar i samhället diskuterades, hur man skolade gamla och nya medlemmar, propagandan i partiets tidningar m.m.: ja, alla dessa saker, som mäter hälsotillståndet i ett parti, pekade entydigt i negativ riktning. Dock hade SKP förmåga att ta sig i kragen i samband med valen, då stora delar av partiet ställdes på fötter. Valfonder och Stödfonder gav mycket pengar. I valen röstade många arbetare på SKP, som den traditionella representanten för socialismen. Mellan valen hade SKP vissa politiska fästen bland en del yrkeskategorier i arbetarklassen. Detta var vad centern och Hermansson hade att utgå ifrån.

Det fanns ingen möjlighet vare sig 1964 eller på kongressen 1967 att genom något stadgeb-
beslut skapa ett verkligt kommunistiskt parti. Men det är tydligt att centern inte på någon nivå
arbetade för att skapa ett sådant och att den hade helt andra föreställningar om vad partiet
borde vara,

På kongressen 1967 diskuterades namnförändring av partiet. Bakgrunden var bl.a. bildandet
av Socialistiska Folkpartier i Danmark och Norge som varit framgångsrika i valen.
Hermansson försökte undvika att motsvarande splittring mellan det traditionella
kommunistpartiet och nyvänsterströmningar skulle uppstå i Sverige.

”I vårt parti bör med andra ord kunna samlas inte endast de som betecknar sig som kommunister
utan även de som inte vill använda denna beteckning, utan föredra att kalla sig vänstersocialister
eller nätt och slätt socialister. Det än utifrån dessa förutsättningar vi bör söka partiets namn”, (Ur
Hermanssons tal på kongressen-67 i samband med namndiskussionen),

Centern – Hermanssons dubbelblandning

Den ideologi centern skapade under 60-talet var i bästa fall en anpassning av reformismen till
det rådande läget. Vissa delar av centern håller med om att dess politik är reformistisk. De
säger sig sträva efter ett revolutionärt arbete, vilket bara skulle kunna försiggå inom VPK:s
ramar.

Den allians, som den *nuvarande* centern utgör, bygger på ett omfattande hyckleri när det
gäller motsättningar inom centern. Det vore förödande för alliansen om Therborn, Jörn
Svensson och Lennart Berntsson m.fl. skulle upprepa sin mindre än ett år gamla negativa
värdering av Hermanssons betydelse för partiet. Men låt oss för en stund acceptera den
underförstådda taktiken att centern banar väg för en revolutionär utveckling av VPK. För att
detta skall vara en taktik i den meningen, måste åtminstone någon av centerns grenar stå för
en revolutionär linje. För att bestämma centeralliansens karaktär skall vi studera de olika
grenarnas teori och praktik, liksom den politiska plattform som de olika grenarna enats om,
dvs. programkommissionens förslag till nytt program för VPK.

Zenit – VPK:s egen gruppvänster

Anledningen till att vi tar upp *Zenit*-gruppen i det här sammanhanget är verkligen inte dess
politiska praktik. På det området har den väl närmast kommit att bli symbolen för tafatthet
och passivitet. Däremot har *Zenit* som tidskrift haft funktionen att teoretiskt stimulera och
gripa in i den tidiga studentvänstern. Men den funktionen tillhörde en period som nu är
passerad, en period då vänstern inspirerades av ”nytänkare” som Gorz, Debray, Althusser.
Den teoretiska kampen länkas numera till praktiken och organisationerna har egna teoretiska
skrifter. Naturligtvis är detta ett dilemma för *Zenit*. Hur skall man lyckas behålla sin
”teoretiska” status? Senast vurmade man för II Manifesto-gruppen i Italien. Men II Manifesto-
gruppen utslöts 1969 ur det italienska kommunistpartiet och gör nu självkritik för att man
stannade kvar i partiet alldeles för länge i en hopplös position. Nu går man till attack mot den
kvarvarande ”vänstern” i italienska KP, och menar att den faktiskt fungerar som italienska
KP:s täckmantel åt vänster.

Även om det finns en del bra saker i tidskriften *Zenit* skall vi här endast ta upp *Zenit*-gruppens argument för att arbeta i VPK. Kärnan i argumentationen gäller dels att ”den splittring i studentrörelsen undersenare år har upplevt är ett negativt fenomen” och dels ”den vitalitet som dess (VPK:b) kader har visat i den serie spontana strejker som flammade upp de senaste åren”. Och även om VPK-ledningen fortfarande är utpräglad reformistisk, ”framstår det som uppenbart att det i organisationen finns en visserligen begränsad men dock påtagligt revolutionär strömning”. Mot den återvändsgränd som ”smågrupperna” innebär, ställer *Zenit* ett målmedvetet revolutionärt arbete inom VPK:s proletära kader som ett alternativ”.

Zenits argumentation består av två delar. Å ena sidan det negativa i studentrörelsens utveckling mot *smågrupper*. Å andra sidan ett arbete på att radikaliserade de proletära VPK. Är detta en riktig formulering av den revolutionära rörelsens läge? Gäller det att välja mellan små ”renläriga” studentorganisationer och den stora och i viss mån reformistiska arbetarorganisationen VPK?

Zenit och smågrupperna

Hur ser en smågrupp ut? Enligt *Zenit* rön det sig inte alls om att ”grupperna än små i omfattning, verksamhet och medlemstal”. Inte heller gäller det ideologi – både ”trotskister”, ”maoister”, ”stalinister” m.fl. är smågrupper. Det är andra *sociologiska* kännetecken som är gemensamma. Alla smågrupper är isolerade från arbetarklassen och frodas på universiteten. Det skulle också vara anledningen till att de söker sin utgångspunkt i historiska traditioner. Smågrupperna ägnar sig framför allt åt studier (bokdyrkan), och har bara en liten och primitiv praktik (flygbladsspridning, affischklstring, tidningsförsäljning m.m.). De är organisationssektaristiska och därför oförmögna till allvarlig diskussion om strategiska linjer. Till sist den avgörande domen:

”Smågruppernas politiska impotens framstår klart mot bakgrunden av det förhållandet att de inte någonsin, trots målmedveten och energisk kamp mot de traditionella kommunistpartierna lyckats hota dessas dominerande ställning inom arbetarklassen.”

Zenit skriver också:

”I sin egenskap av små, hårt disciplinerade kaderorganisationer tenderar de att utveckla byråkratism och en småskuren moralism som förhindrar snabba beslut och taktisk rörlighet”. Vi bör kanske ha i minnet vilka det är som undervisar i ”snabba beslut och taktisk rörlighet”.

Är det inte dessa handlingens män, Göran Therborn, Gunnar Olofsson, Lennart Berntsson....?

Zenits resonemang bygger på illusioner om att den revolutionära rörelsens läge kunde varit *i grunden* annorlunda, om den använt andra metoder under de sista två åren. Begränsningarna i den nuvarande situationen är mycket djupare rotade. Den svenska revolutionen är på alla nivåer mycket utvecklad och omogen: bristen på revolutionära kamptraditioner i arbetarklassen, reformismens starka ställning, bristen på marxistiska teoretiska traditioner. *Varje* revolutionärt arbete nu i Sverige befinner sig i sin linda. Ett medlemskap i VPK ändrar ingenting av detta. Man kan inte som *Zenit* ta fasta på att grupperna är utvecklade. Man måste i stället se på deras förhållande till klasskampen i Sverige. Hur har de uppkommit och vilken roll kommer de att spela för uppkomsten av en revolutionär arbetarrörelse?

Smågrupperna och klasskampen

Det som verkligen framkallade de splittringar, tendenser och strömningar som kom i dagen inom VUF och KFML var inte ideologiernas egen attraktionskraft utan faktiska händelser som ställde organisationerna rådvilla. En av de händelser som haft störst betydelse är gruv-arbetarstrejken, som t.ex. i VUF tiodubblade polemiken om ekonomism, frontpolitik, celluppbygge m.m. Både VUF och KFML splittrades i en höger- och en vänsterdel till stor del på grund av gruv-arbetarstrejken. I ”smågrupperna” FK, KFMLr, MLK och KFML finns

erfarenheter av detta slag, tolkade på olika sätt, inbrända i kaderns medvetande. Om man tar hänsyn till detta försvinner bilden av en socialistisk studentrörelse som på grund av ren ideologisk påverkan blev en ”mångfald smågrupper, var och en med sitt historiska ideal, sin kaderorganisation osv”.

Istället ser man hur de mest medvetna socialisterna från de tidigare student- och ungdomsorganisationerna nu finns i organisationer som avser att verka i arbetarklassen.

Bristen på arbetarförankring är inget nytt kännetecken för den revolutionära rörelsens tidiga utvecklingssteg (det gällde t.ex. även bolsjevikernas tidiga år). Just i det avseendet har rörelsen utvecklats till det bättre och framför allt förberett sig bättre. Går man närmare in på problemet att förankra en revolutionär politik i arbetarklassen, måste man sluta bunta ihop organisationerna till ”smågrupper”, eftersom de står för skilda arbetssätt och inriktningar. Utrymmet för felaktiga inriktningar, t.ex. ekonomistiska, reformistiska och sekteristiska, kommer inte att försvinna på ett bra tag, eftersom de hämtar näring ur klasskampens omognad. Vi är inte så enfaldiga att vi tror att revolutionen är en enkel förstoring av FK:s inflytande. FK ställer sig uppgiften att bidra till utvecklandet av en antikapitalistisk massrörelse. Först denna kan avgöra det framtida partiets form och inriktning. Just i kampen för att ge denna rörelse en antikapitalistisk inriktning kommer det att visa sig vilket arbetssätt som är riktigt.

Den typ av praktik vi står för är besläktad med och stöds av den praktik, som många revolutionära arbetare står för, även utanför FK. Men den är *skild* från de övriga ”smågrupperna” och VPK:s politik.

VPK – arbetarorganisation eller valapparat

Ingen kan förneka att VPK i program, stadgar och inriktning av verksamheten för en reformistisk politik. *Zenit* väljer därför att betona VPK:s arbetarförankring. Genom detta hoppas man skapa intrycket att medlemskap innebär en ständig politisk kontakt ned arbetarklassens mest medvetna skikt. I själva verket är *Zenit* mer isolerad från arbetarklassen än smågrupperna. I valen får VPK hundratusentals röster, bl.a. från arbetarklassens mest medvetna skikt. Betyder detta att VPK är förankrat i arbetarklassen?

Nej, *för det första* är partiet inte organisatoriskt förankrat. På partiföreningarnas möten, partiets utåtriktade möten, i Vietnamdemonstrationer märks hur få som är aktiva i VPK. I huvudsak är VPK en valapparat med mycket få organiserade i basarbete mellan valen. Det finns viktiga undantag. Traditionellt har VPK haft ett starkare stöd i vissa yrkesgrupper, t.ex. bland byggnadsarbetare i Stockholm, gruvarbetare i Malmberget, hamnarbetare i Göteborg.

För det andra inte på ett politiskt sätt. VPK fungerar inte som ett enhetligt parti. Partiet har ingen linje för handlandet i strejker och andra kampsituationer. Medlemmarna agerar ofta efter eget huvud och på olika sätt,

För det tredje, möjligen förankrat i en ideologisk mening. VPK står i parlamentariska sammanhang för en linje som ligger till vänster om SAP:s. Det typiska för denna förankring är att den är så löslig. Sovjet invaderar någon stat, SAP-regeringen anses då hotad, då sviktar ”förankringen”,

Experimentet Malmökommunen

Malmö Kommunistiska Arbetarkommuns (MKAK) utveckling kan ses som ett experiment för *Zenit*, men också som en självständig gren av centern. Malmökommunens historia är ett av flera exempel på hur en radikal tendens kom att blomma upp och sedan dö inom loppet av ett par år i VPK. ”Maktövertagandet” skedde 1969-70, och entusiasmen var enorm. Genom värningskampanjer till Malmö-kommunen kunde man ta över hela Skånedistriktet. Bland de drivande i MKAK fanns flera grupperingar: *Zenit*, gamla VPK:are, VUF och blivande FK:are

samt blivande KFMLrare. Dessa bildade enhet i förhållande till den tidigare distrikts- och kommunledningen. I en "Politisk plattform för MKAK" fastställdes flera riktiga ståndpunkter. Medveten om konsekvenserna av KFML:s syn på huvudmotsättningen i Sverige stödde MKAK den riktiga uppfattningen att den går mellan arbetarklassen och borgarklassen. Plattformen tog upp förhållandet till det övriga VPK. Man sade att partiet "inte är ett revolutionärt parti, varken i program, organisation eller politisk praktik". Vad innebar då arbetet i en VPK-avdelning? Jo, säger man, "kan inte väsentliga delar av reformisterna vinnas över till vår linje, blir en omprövning av vår ställning till partiarbete nödvändig".

MKAK skall inte vara sekteristisk mot andra grupper. Både dessa och MKAK betraktades som skilda uttryck för en revolutionär strömning.

I valet 1970 försökte man följa upp den här inställningen i organisationsfrågan, genom att på något sätt göra en valrörelse enbart för MKAK:s linje istället för partiets, MKAK:s kandidat var Jörn Svensson, som skulle bli riksdagsman av ny typ, fast förankrad i kommunens basarbete. Men av detta blev intet. När han kom till Stockholm som riksdagsman, tog han inte fast kontakt med vänstern där, och Malmö-kommunen hade inte heller någon chans att inordna hans riksdagsarbete i MKAK:s politik.

Den brokiga samling MKAK utgjorde visade sig ha små möjligheter att samlas kring en konsekvent politik. Därtill var inställningarna till arbetet i VPK alltför skilda och partiledningen alltför slipad. Den enda möjligheten hade varit att öppet och ärligt diskutera de avgörande frågorna och söka klargöra vad de olika linjerna innebar för verksamheten. Men de olika synsätten var hårt rotade, och den egna praktiken så outvecklad och perspektivlös att en verklig sammansvetsning av kommunen inte kunde ske. Början till slutet var affären ned "Bulletin för kommunistisk kritik". Utgivningen av den beslöts på ett möte i Malmö i början av 1971. Här samlades representanter för vänsteroppositionen i VPK, från Skåne, Stockholm och Göteborg. Man fastslog en illusionsfri och riktig linje om arbetet i VPK. Synen på staten diskuterades, liksom det kommunistiska partiet, studierna, arbetet i VPK.

MKAK stod för arrangemanget. Misstaget var att trots varningar inbjuda representanter från Göteborg. Bland dessa återfanns Lennart Lund, Ingvar Johansson, B-Å Lundvall – numera prominenta personer inom VPK-Kommunistisk Ungdom – vilka bestämt motsatte sig organiserat oppositionsarbete i VPK.

Redan nästa vecka hade partiledningen detaljerad information om mötet. Varningar kom från partiledningen. "Bulletin för kommunistisk kritik" fördömdes också senare. Men den kom ut. Huvudansvaret för den låg på Stockholm. Första numret höll en ganska hyfsad teoretisk klass, och innehöll bl.a. en kritik av VPK:s program och ett debattinlägg av Jörn Svensson. Programkritiken var undertecknad av oppositionella VPK:are i Stockholm. Ingen i Malmö hade något att invända mot kritiken men ändå skrev man inte under trots uppmaningar från Stockholm, där de undertecknande kamraterna hade en mycket utsatt position. Upprepade kontakter togs med Gunnar Wetterberg m.fl. i Malmö och de höll med om allt, men ingenting hände. De lät avstånden fungera. Allt samarbete rann ut i sanden.

I Malmö var Therborn-Malmborg-Wetterberg-Svensson-Ronby m.fl. rädda för att parti-styrelsen skulle suspendera ledande figurer i Malmö, om man besvarade partistyrelsens fördömanden av "Bulletin för kommunistisk kritik" med att i nummer 2 ha långa listor med stöd åt programkritiken. Detta kunde ha framtvingat en öppen brytning med VPK. En sådan var MKAK inte beredd att ta. Kommunen trodde att det skulle gå att ta över VPK "bit-för-bit", distrikt-för-distrikt med partikongressen 1972 som riktmärke. Man siktade på en taktisk allians med centern.

Och partienterna spelade inte heller bara med piskan. Även moroten togs fram. I Malmö fanns en stor minoritet äldre VPK-höger, som förlorat sin dominerande ställning. I vrede över Malmö-vänsterns framfart lämnade man kommunen och bildade en alldeles egen kommun i Burlöv, en förstad till Malmö. Partistyrelsen vägrade att godkänna den nya kommunen, vilket tröstade MKAK-ledningen. Samtidigt som partistyrelsen dundrade mot "Bulletin för kommunistisk kritik" erbjöd man riksdagsmannen och partistyrelseledamoten Jörn Svensson en redaktionsplats i det återuppväckta teoretiska debattorganet, *Socialistisk Debatt*. Nummer 2 av "Bulletin för kommunistisk kritik" kom aldrig ut. Framväxten av en samlad nationell vänsteropposition i VPK hade stoppats. Partistyrelsen hade satt MKAK på plats.

Malmökommunens nedgång och fall

Utåt märktes ingenting av MKAK:s förment revolutionära profil. Den fungerade precis som andra VPK-kommuner. Möjligen var Malmö-kommunen mer energisk. I tidningarna Folkviljan, Knogaren och i de byalag man var aktiv propagerades dagskrav med samma politiska innehåll som VPK och KFML. Kommunen hamnade i en återvändsgränd. Detta gjorde det oundvikligt att hårda motsättningar skulle komma upp i MKAK. Det fanns representanter för FK, RMF och blivande KFML:are i kommunen. Även detta bidrog till att motsättningar förr eller senare kom upp. Av taktiska skäl tog högern i kommunen fasta på detta, för att avledda uppmärksamheten från det faktum att MKAK befann sig i en politisk kris på grund av oklarheter om kommunens politiska framtid. Alf Ronnby skrev ett inlägg, där han gjorde det till en huvudfråga om man hade dubbelt medlemskap eller inte. Kring den polariserades motsättningarna snabbt. Genom denna förödande taktik smulades kommunen sönder. R-arna uteslöts och FK-arna gick självmant. Även många gamla VPK:are lämnade kommunen.

Det som kvarstod av MKAK var nu en lätt munsbit för particentralen. Tore Forsberg (parti-sekreterare) hotade dra in de ekonomiska anslagen och krävde politiska gentjänster av MKAK för att man skulle få några pengar. Och visst var kommunen och *Zenit*-falangen i kommunen villig att kohandla om politiken. Det gällde närmast distriktskonferensen i Skåne. Normalt skulle Malmökommunen ha fått flera ombud till konferensen än andra avdelningar, eftersom den hade flest medlemmar. Men particentralen krävde att Malmö-kommunen skulle gå med på att bara ha lika många ombud som Burlöv-avdelningen, particentralen och den gamla distriktsledningens fäste. Therborn och Svensson, Malmös förhandlare, svalde detta bud. Inför distriktskonferensen arbetade particentralen under täcket och tog hem storslam i spelet om den nya distriktsledningen. Redan samma dag tog de från malmöiterna distriktslokalen.

Lärdomen av det här måste vara att *Zenit*-falangen är opportunister och taktiska klåpare. För dem återstår bara möjligheten att segla i bakvattnet efter Herlitz-Hermansson. Lärdomen är allmängiltig. Ett radikalt arbete i VPK blockeras av den tunga reformism som partiet är präglad av sedan årtionden. Istället för att teoretiskt och politiskt *skärpa* gränserna mot denna *reformism*, ville MKAK genom sitt exempel *imponera* på övriga VPK. På samma sätt arbetade t.ex. partiskolan i Stockholm för ett par år sedan. Utan att öppet teoretiskt och politiskt argumentera mot andra linjer i partiet, ville partiskolan undervisa om hur bra en revolutionär linje egentligen är. "Vänstern" i partiet rättfärdigade sitt arbete med att inga snabba förändringar kan uppnås och att arbetet måste vara långsiktigt. Men detta avvärjar inte vår kritik. En revolutionär linje måste försvaras och utvecklas i *kamp* mot reformismen, inte i någon slags fredlig tävlan med den. Om man får ha sin lilla kommun eller partiskola i fred i partiet, är det inte tecken på ens egen styrka utan på att ens arbete är ofarligt. Ett revolutionärt arbete som *hotar* reformismen kommer alltid att trakasseras av VPK:s partiledning med alla medel, från ekonomiska påtryckningar till uteslutningshot.

Finns det någon revolutionär riktning i VPK

Programdebatten har visat att det finns en revolutionär riktning i VPK, som är i kompromisslös opposition mot partiledningen och andra reformistiska delar av partiet. Medan VUF och KFML bara avskilde sig från reformismen, går framför allt Birka-Vasa partiförening i närkamp med den. Man har lyckats provocera fram krafter i partiet som vi tidigare bara anat. Borta är den tafatthet som partiledningen t.ex. visade mot VUF. I *Ny Dag* väntade redaktionen med att publicera inläggen från medlemmarna i Birka-Vasa i flera månader. När man till slut gjorde det deklarerade man i samma nummer att debatten var avslutad. Under tiden hade Harry och Hilding Hagberg m. fl. fått flera olika inlägg publicerade. I Stockholm jobbar Gunnar Ågren och Kjell E Johansson med att helt enkelt ändra valordningen för val av kongressombud, så att man på något sätt ska kunna bli av med representanter för vänstern på kongressen.

Även om det finns enskilda revolutionära kamrater i VPK verkar partiföreningen i Birka-Vasa i Stockholm vara den enda homogena och stabila vänsteroppositionen. Det är tydligt att de medvetet valt att inte organisera sig utanför VPK. Några av dem förde redan i VUF en linje om ett allvarligt och långsiktigt revolutionärt arbete i VPK. Men man har inte den högdragenhet som t.ex. *Zenit* visar mot samtliga grupper utanför VPK, utan samarbetar i de frågor där det finns en politisk grundval för det, t.ex. vid Vietnam- och Röd Frontdemonstrationer.

Birka-Vasas politiska linje har vi redan sett prov på genom citatet från deras inlägg i programdebatten. I deras tidning "Birka-Vasa-bulletinen" för man dessutom en klart revolutionär linje i EEC-frågan, synen på den proletära internationalismen och Palestinafrågan.

Så långt allt väl. Men det är ingen slump att Birka-Vasa inte yttrat sig om politiken på arbetsplatserna och synen på fackföreningsrörelsen. Vi kan slå vad om att om eller när man skriver en principiell artikel om dessa problem, kommer syftet givetvis vara att trycka ner Lars Herlitz m fl i skorna, *inte att lösa Birka-Vasas egna problem att föra kamp på arbetsplatser!*

Felet med Birka-Vasas politik är inte att man har luckor här och där. Felet är att man som opposition i VPK inte kan skaffa sig erfarenhet från klasskamp på samma sätt som självständiga organisationer kan.

Ett minimikrav för en revolutionär opposition i VPK är att den organiserar sig på samma sätt som gruppen kring *Norrskensflamman*. Den måste tala maktspråk med partiledningen. Det gör Birka-Vasa. En annan linje vore politiskt självmord. För *Norrskensflamman* räcker detta. De aspirerar "bara" på positioner i partiet, vilket är tillräckligt som bas för deras *reformism*. Men en *revolutionär* opposition kan också dö av syrebrist, eftersom den hela tiden måste andas i den unkna luft som partilivet erbjuder. En revolutionär linje kan inte under en längre tid leva av att bara hävdas som synpunkt, som polemik eller som motion till årsmöten och kongresser. Den måste prövas i social kamp på arbetsplatser, skolor, universitet och militärförläggningar.

Det här är förstås en självklar invändning mot Birka-Vasas verksamhet, eftersom den gäller allt fraktionsarbete. I vissa situationer är det riktigt att bilda fraktion, för att bryta eller kämpa om makten i en organisation. Men vad är syftet med Birka-Vasas opposition? Låter man inte kampen mot revisionismen i VPK *under en längre tid* gå före ett eget utåtriktat politiskt arbete?

Bygger inte ett sådant *strategiskt* perspektiv på en myt om VPK, som är besläktad med den som finns inbakad i *Zenits* föreställningsvärld? ²

² Vänsterpartiets historia slutar givetvis inte 1972. Se texterna under meny [SKP/VPK/\(v\)](#) på marxistarkivet, där det finns såväl dokument som böcker och artiklar om detta partis historia. Se särskilt artikelsamlingen [Zenit om SKP/VPK](#) och av Anders Hagströms korta översikt [Från SKP till Vänsterpartiet](#) – Red anm